IRODALMI SZEMLE

LXI ■ 2018 ■ 6

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

SZÍNHÁZ

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LXI. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA**
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
NÉMETH ZOLTÁN
(NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
■ **FŐMUNKATÁRSAK:**
GRENDEL LAJOS, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:**
BALÁZS IMRE JÓZSEF,
BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,
DARVASI FERENC, N. TÓTH
ANIKÓ, NAGY HAJNAL CSILLA,
POLGÁR ANIKÓ, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:**
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7,
820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ SZERKESZTOSEG.IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

A CÍMLAPON:
MÉLY VÍZ! (MASZK P.),
FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2015

A HÁTLAPON:
68/06/13-FP – R. M. (CIKLUS),
VEGYES TECHNIKA, 30x45 cm, 2015

SZEMEREI SZEREPCSERE I.–IV. (MASZK P.) FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2014

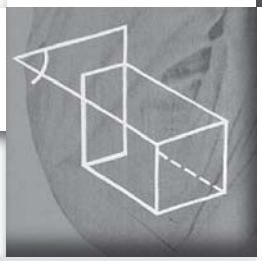
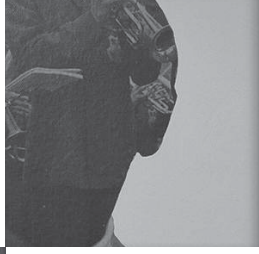

SZÍNHÁZ

3 BENKŐ GÉZA: AZ ÖREG (REGÉNYRÉSZLET)

13 DÉKÁNY NIKI: SZILVAÍZ; SIRÁLYOK VERSENYE (VERSEK)

16 FORGÁCS MIKLÓS: CSÁPOK. JELENETEK EGY LÁZASSÁGBÓL I. BEVEZETÉS SZUFFITA GÉGEN KOMPLEX ÉLETMŰVÉSZETI ÉS SZÍNÉSZPEDAGÓGIAI RENDSZERÉBE (DRÁMARÉSZLET)

21 VARGA EMESE: SZÍNHÁZI (VISSZAPILLANTÓ) TÜKÖR. A MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ ÉS A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ 65 ÉVE (TANULMÁNY)

35 SOÓKY LÁSZLÓ: A NAGY FELVIDÉKI MAGYAR DEKADENCIA – A KRITIKANÉLKÜLISÉG KRITIKÁJA (TANULMÁNY)

42 TÓTH VIVIEN: ÁRPÁD (PRÓZA)

45 SOÓKY LÁSZLÓ: A NAGY (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR FORRADALMI GULYÁSPARTI: FEJEZETEK PROF. DR. BÍRÓFERI C.SC., DR.SC FORRADALMI NAPLÓJEGYZETEIBŐL (MONODRÁMA)

68 SZÁZ PÁL: SZOMSZÉDOLÁS AZ ELVTÁRSAKKAL. SOÓKY LÁSZLÓ *EGY DISZNÓTOR PONTOS LEÍRÁSA* CÍMŰ DARABJÁRÓL (KRITIKA)

72 PÁPAY SZANDRA: MUTATO NOMINE… *PIONÍRSZÍV* AZ ÖRKÉNY SZÍNHÁZ ELŐADÁSÁBAN (KRITIKA)

76 MELLÁR DÁVID: SÉTA A KERTBEN: GYÖKEREK. SZÁZ PÁL *FŰJE SARJAD MEZŐKNEK: PHYTOLEGENDÁRIUM* CÍMŰ KÖTETÉRŐL (TANULMÁNY)

89 KOSZTRABSZKY RÉKA: REGIONÁLIS IRODALMI KALAUZ. *A SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÉP IRODALOM 2016* ÉS *2017* CÍMŰ KÖTETEKRŐL (KRITIKA)

94 TŐZSÉR ÁRPÁD: KULCSÁR FERENC KÁLVINISTA VERSTEMPLOMÁBAN (ESSZÉ)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 300. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌JÚN/2018 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08).
▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌ WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 300. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

SZÁMUNKAT FERENCZ S. APOR ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.
683 (MASZK P.) FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2016

BENKŐ GÉZA

AZ ÖREG

2016. november 28. – Hétfő

Reggel hatkor megnyikordult a kiskapu. Már rajtam volt a szürke posztókabátom, a boltba indultam épp, kezem a kilincsen, de annyira meglepődtem, hogy a konyha ajtaját kifele nyomtam, pedig befele nyílik. Valami baj kell legyen, Ilon sosem jött még át hétfő reggel hozzám. Álltam az ajtónál, egyre közelebbről hallatszottak a lépések, ez nem lehet Ilon, futott át az agyamon, az ő járásának a zaja egészen más. Kopogtatni meg pláne nem szokott. Márpedig ez kopogtatás volt. Az a valaki odakinn bekopogott az én ajtómon. Soha, sem Ilon, sem Bagoly vagy Karó nem kopogtattak. Egyszerűen bejöttek hozzám. Csikar más eset, ő a kapuban szokta megvárni, amíg kimegyek elé. Csengőm nincs, kutyám sincs, hogy ugasson, ha vendég áll a házhoz, a kiskapu nyikordulásából tudom, ha jön valaki. Csikar leparkol a tolókocsijával a kiskapunál, kinyitja meg bezárja vagy háromszor legalább. A nyikorgás az ő csengetése.

Megint kopogtatott az a valaki. Nyitom, mondtam, majd kuncogtam egyet. Ott állok az ajtónál, még mindig szorongatom a kilincset, mi a francnak kell bejelentenem, hogy „Nyitom", lenyomom azt a nyomorult kilincset, s ennyi, nem?

A tisztelendő úr állt előttem. Kezében egy kisebbfajta bőrönd. Mint a régi orvosi táskák. Kopott, barna bőr. Pergamenszürke volt az arca, szeme alatt karikák. De azért egy erőltetett mosolyt megeresztett felém, s úgy köszönt nekem. „Jó reggelt, bemehetek?"

Ugyanolyan csendben, mint Ilonnal szoktunk ülni, úgy költöttük el a kávét. Csak egy óvatos kérdés hagyta el a tisztelendő úr száját, amikor feltettem a kávénak a vizet, hogy „Nem fog megártani a második kávéja így kora reggel?" Ebben a korban minden megárt már, válaszoltam, mindketten igyekeztünk nevetni rohadt jó viccemen, majd elhallgattunk.

Megkávéztunk, elmostam a csészéket, letöröltem a viaszosvászon abroszt, a tisztelendő úr elővette a cigarettatárcáját, nem kérdezte, hogy szabad-e, én meg nem mondtam neki, hogy a verandán szoktam cigarettázni, felálltam, kimentem, s behoztam a hamutárcát. Majd kiszellőztetek, gondoltam, s rágyújtottam magam is. Ő eregette a füstöt, nézett maga elé a semmibe, majd kinyitotta a bőröndöt, s egy fényképalbumot vett elő. Belelapozott. „Nem akarom untatni az emlékeimmel", mondta, „csak egy fotót szeretnék, meg is van."

Azt gondoltam, hogy a családja lesz a fényképen, de nem. Velence volt a fotón, a Szent Márk tér.

„Amikor elvégeztem a főiskolát, rögtön ide helyeztek szolgálatba. Maga mondta nekem, hogy kiközösít a falu, ha nem nősülök meg idejekorán. Nevettem ezen. Aztán eltelt két év, egyre sandábban néztek rám az emberek. Én egész életemet Istennek akartam szentelni. Mindenestől. Nem akartam elaprózni a szeretetet, ami bennem volt. Kláráért bolondult a falu. Neki csak én kellettem. Olyan erővel tört fel belőlem a szerelem, hogy megijedtem. Azon kaptam magam, hogy Klára lett az én istennőm, a mindenem. Azt gondolom, hogy fiaim korai halála üzenet volt Istentől – Ne fordulj el tőlem. Leéltem egy életet úgy, hogy minden, amit papként tettem, csak gyávaságból volt. Isten nem eresztett, magához láncolt a három halott gyermekemmel, prédikáltam, eskettem, temettem, de mindenemet átitatta a félelem, hogy elveszi tőlem Klárát is. Mert jobban mertem őt szeretni, mint az én Istenemet. Klára nagy vágya volt Velence. Leghőbb vágya volt. Mégsem hagytuk el a falut sosem. Itt kellett szolgálnom Istent. Most elvette tőlem Klárát. A gyászév is letelt. Megfizettem, úgy gondolom."

Elhallgatott.

„Mástól is el fog köszönni?" Ilonra gondoltam, meg a többiekre. A mi ötösfogatunk olyannyira elválaszthatatlan volt sok évtizede már, a tisztelendő úrnak is tudnia

kellett ezt. „Maguktól, ötüktől, igen. Másoktól nem." Mondta, majd felállt, a konyhaablakhoz ment. „Holnap hajnalban indulok. Írtam az egyházmegyének, kirendelnek majd egy kollégát, amíg nem akad valaki, akit teljes értékű szolgálatra oszthatnak be ide." Egy ideig nézte a párás ablakon át az udvart, majd megfordult, egyenesen a szemembe nézett. „Szeretném magának ajándékozni ezt az albumot. Nekem már nem lesz rá szükségem."

Az ember nyolcvannégy éves korára megtanul várni. Álltam a kapuban, néztem az egyre távolodó tisztelendő urunkat, még vissza is nézett rám, ahogy hat házzal odébb megállt Ilon portája előtt, majd ahogy bement a kapun, én is visszacsoszogtam a konyhába. Eltart egy ideig, amíg mindünktől elköszön. Ilon majd felhív, megvárom. Nem volt kedvem boltba menni már. Levettem a cipőmet, papucsot húztam, kivettem a hűtőből a vasárnapi leves maradékát, hogy megmelegítsem, de reggel hét óra volt csak, bolond öreg pöcs, hol van még az ebédidő, ám a fazék kicsúszott a kezemből, ahogy próbáltam a hűtőbe visszatenni, én meg ott álltam bokáig a kocsonyává dermedt levesben, a papucsom elnehezedett, ahogy egyre csak szívta magába a húslét, kiléptem belőle, de már a zoknim is merő lucsok volt, nagy nehezen eltotyogtam a konyhaszékig, majd a levett zoknival estem neki feltörölni a padlóról a levest. Aztán kiöblítettem a zoknikat, a papucsot beáztattam forró vízbe, s úgy, ahogy voltam, mezítláb ültem le a fotóalbumot nézegetni.

Szép család volt. Lehetett volna. A gyerekek sorban mentek el, ahogy születtek, úgy haltak. Klárán sosem lehetett észrevenni, hogy megtört volna. A tisztelendő urunkon is csak annyi látszott, hogy egyre apad, fogy. Meglett, jó vágású kilencven kilós, nagydarab emberből pillanatok alatt egyszálbél, összeaszott lélek tengődött a szószéken. A szemem megakadt

egy fotón. Jó harminc éve készülhetett. Csoportkép. Középen Klára, ahogy belékarol a férjébe, a tisztelendő urunk palástban, jobbról meg balról ott pózol a fél falu. Mosoly mindenki arcán. Akkor avattuk fel az új harangot. Azóta sem voltunk annyian a templomban.

Nem volt kedvem bemenni a hálóba a szemüvegemért, olyan messzire tartottam a képet magamtól, amennyire csak tudtam, igen, ott voltam én is. Ilon állt mellettem. Nem karolt belém. Pedig mennyire szerettem volna.

A telefon csörgése ébresztett. Eltartott egy kis ideig, amíg beazonosítottam, hol vagyok. Na ne csessze már meg, elnyomott a buzgóság, mezítláb, a konyhaszéken ülve. Biztosan koppant a fejem az asztalon, amikor rádőltem. A telefon egyre csörgött, én meg nem láttam semmit sem. Mi az isten? Nagy, összefolyt szürkeség a szemem előtt. Beesteledett volna? Nem létezik. Aztán lefele néztem, megláttam az asztal lapját, s fölötte egy elmosódó határvonalat. Onnantól pedig a szürkeség. A homlokomhoz kaptam, s nemes egyszerűséggel leszedtem róla az odaragadt fényképet. Próbáltam visszarakni az albumba, de annyira ragadt a fotó, hogy az égnek nem sikerült becsúsztatni a fólia alá. Hagytam a fenébe inkább, azért is, mert a telefon csak nem hagyta abba a csörgést.

„Ne csináld ezt velem az isten szerelmére, már azt hittem, valami baj van. Fél órája hívlak egyfolytában!" Ilon hangja tele volt aggodalommal, megnyugtattam, hogy semmi gond, friss vagyok, kialudtam magam egy hétre előre. „Akkor kapd össze magad és vonszold át hozzám azt a csodás testedet, most! A többiek már itt vannak."

Hat ház. Ennyire lakik tőlem Ilon. Ha portánként tizenöt métert számítok, akkor nagyjából kilencven méterre. Egy magamfajta nyolcvannégy éves, még viszonylag jó erőben lévő vénember átlagos sétasebessége nagyjából egy kilométer per óra. A kilencven métert tehát öt perc huszonnégy másodperc alatt teszi meg. Ehhez ha hozzáveszem a házam ajtajától a kapuig levő tíz métert, s ugyanezt Ilonnál is, akkor bőven felmegy hat percre is a kint eltöltött idő. Na most, ez idő alatt, azonkívül, hogy a Szabóék kutyája megugatott, senkivel nem találkoztam. Szar, kihalt falu ez. A harmadik háznál a Csatlós Pistáék pár éve megnyitottak egy bisztrót. Kiszűrődött némi fény, valami tüctüc zene is kihallatszott, talán ott van néhány suhanc, csocsóznak. De a falu utcája vigasztalanul elhagyatott volt. S most még nagyobb lesz ez az üresség holnaptól. Papunk sem lesz már.

Ilonnál mennyei illat töltötte be a konyhát. Meg kellett várnunk, amíg kihűl a rétes. Várni. Mindig várni. De Ilon nem engedett a huszonegyből, ha a tisztelendő úr kihűlt rétest kap útravalónak, akkor ti is hidegen fogjátok enni. Szolidaritásból.

Nem volt ellenvetés. Karó felvetette, hogy aludjunk valamelyikünknél, vagyis értelemszerűen nálam, az én házam van legközelebb a paplakhoz, hogy hajnalban biztosan együtt ébredjünk, ne kelljen majd a sötétben várni egymásra, de Csikar miatt elvetettük ezt a briliáns ötletet. Nem akarom, hogy többet lássatok a nyomoromból, láttok belőle így is eleget, mondta szemlesütve. Tudtuk, hogy pelenkában alszik, éjjel nem leányálom kikerekezni a vécébe, saját maga rakja fel s cseréli minden áldott nap, még nekünk sem engedte sosem, hogy segítsünk, a kirendelt nővért is elzavarta, tulajdonképpen Ilon léphetett be csak a házába, hetente egyszer, amikor kitakarította azt.

Végül is a kupaktanács azt a verdiktet hozta, hogy reggel négykor a házam előtt találkozunk. Csikart Karó tolja majd hozzám, aztán cserélünk. Bagoly hozza a túlélőkését, amit még egy szovjet katonától vett kilencszázvalahányban, Karó a három pár speciális túrazokniját, amit vagy tíz éve kapott karácsonyra a fiától, még ki sem csomagolta őket, „beállít egy évben egyszer, fél órára, telepakolja az autót, nekem meg itt hagyja azt a szart, mégis, mit képzel, hogy majd vénségemre járom le a másfél millió lépést Magyarországon?" Csikar az iránytűjét, én egy könyvet, Ilon pedig süt valami finomat. A pap nem is tudja, hogy megyünk őt búcsúztatni. Fogalmunk sem volt, hánykor is lesz az a „holnap hajnalban indulok". Hát ezért a négy óra. Ha minden jól megy, negyed ötre a paplaknál leszünk. Csak nem indul el addig.

Ilon a kezembe csúsztatott egy papírdarabot. Épp kilépni készültem az ajtón, rendesen ránk esteledett, Bagoly, Csikar meg Karó már az udvaron álltak, Bagoly még mordult is egyet, gyere már, persze ez nekem szólt, s én tudtam is, hogy nem most kell elolvasnom, mi van ráírva, de olyan zavarba jöttem, hogy képtelen voltam megmozdulni. Ilon szemébe néztem, ő elmosolyodott, majd lökött egyet rajtam. Eredj már, öreg, ne miattad fagyjanak meg ezek az udvaromon!

A papírfecnit becsúsztattam a kabátom belső zsebébe. Az utcán amúgy sem tudnám elolvasni, szar a közvilágítás.

„Mégsem lesz öngyilkos a tisztelendő úr, Ilonnak nem jött be a megérzése."

„Az öngyilkosságnak is többféle módja van, Csikar", mondtam, leittam a söröm habját, de nem ízlett. Amúgy is csak illemből mentem a kocsmába, vagy hagyománytiszteletből,

vagy mi a franc. Ültem egy ideig, majd felálltam, s hazamentem, jobb lesz pihenni a holnap előtt, a többiek bólogattak, de nem mozdultak, menj csak, te vagy a legöregebb, neked sokat kell pihenni már, visszanéztem a kocsmaajtóból, ezek még mindig vigyorogtak. Röhögjetek csak a vénségemen, parasztok, de nem mondtam hangosan, csak gondoltam.

Alig vártam, hogy hazaérjek, be sem mentem a házba, felkapcsoltam a verandán a kinti égőt, előkotortam a kabátzsebből a cetlit, a szemüvegem persze bent volt a hálóban, de az a három szó szinte világított a papíron: „Gyere vissza este".

Ha egy nyolcvannégy éves, még viszonylag jó erőben lévő vénember átlagos sétasebessége nagyjából egy kilométer per óra, akkor egy megtáltosodott nyolcvannégy éves, erőtől duzzadó örökifjú simán verné a száz gyorson indulókat. Jó, nem a futókat, hanem az úszókat. Eldördül a startpisztoly, azok belevetik magukat a vízbe, karcsapás, bal-jobb-bal, fej ki a vízből, nagy levegő, bal-jobb-bal, hasítják a medence vizét, majd a parton végigtrappol a matuzsálem, akit már leírt mindenki. Nem ember. Élőhalott. A szociális hálón élősködő parazita. És mégis kenterbe veri a mezőnyt.

Képtelen voltam megfogni a kilincset. Álltam Ilon ajtaja előtt, csuromvizesen az izzadtságtól, alig kaptam levegőt, sípolt a tüdőm, remegtek a lábaim, reszketett a kezem, a szívem dübörgött. Csak át kellett volna robognom a célszalagon. Elfogyott az erőm. Kellett neked rohanni, te barom.

„Jaj, te buta vénember, nem azt írtam, hogy öld meg magad, mit kezdenék Veled holtan?"

Ilon mögöttem állt. „Itt vártalak a kapuban, te meg elrohantál mellettem, észre sem vettél. Mellesleg jólesik. Engedek vizet, szépen megfürdesz."

Ilon-illata volt a törülközőnek. Legszívesebben abba bugyolálva maradtam volna. De mire megfürödtem, a ruhám is megszáradt, felöltöztem, Ilon pedig kitöltötte a frissen forralt bort.

Ültem a konyhában, néztem, ahogy serénykedik, azt akarom, hogy még friss, ropogós legyen a kenyér a tisztelendő úrnak, mondta.

Előttem pedig megelevenedett egy sosemvolt élet. Kis ház, kis konyha, meleg családi fészek, az egész napi munka után megfáradtan, eltelve szerelemmel, szeretettel pihegünk mi ketten.

„Most is olyan gyönyörű vagy, mint hajdanán", de csak gondolatban mondtam ezt, nem hangosan. Ilon ekkor megfordult, s én egy pillanatra eltűnődtem, vajon meg lehet-e hallani a gondolatot. Otthagyva a sütőt, le sem véve a szemét rólam, lassan odajött hozzám, lehajolt, s homlokon csókolt. „Jó, hogy vagy nekem", mondta oly halkan, hogy az volt az érzésem, ő is csak gondolta ezt, s én mégis hallottam.

A ropogós, barnára sült kenyér illata fenséges tud lenni. Kedvem lett volna kanyarintani egy szeletet belőle, persze nem lehetett. Éjfél elmúlt már, mire készen lett.

Elültem volna a konyhában az idők végezetéig, nézve Ilont, ahogy serénykedik, de ágyba parancsolt. A sajátomba. Nem vagyok álmos, tiltakoztam sután, nem is miattad, mondta ő, nekem kell egy kis alvás.

Képtelen voltam elaludni. Pedig lefeküdtem, ruhástól, csak a csizmámat vettem le, s ezúttal a papucs helyett azt készítettem be az ágy elé. A villanyt lekapcsoltam ugyan, de a konyhában égve hagytam, kellemes félhomály lett így a hálószobában.

Nem is kellett az órára néznem, háromnegyed négykor felkeltem az ágyból, belebújtam a csizmába, hideg vízzel megmostam az arcom, ez felélénkített, főztem kávét, jó sokat, előkotortam a spájzból a termoszt, beleöntöttem, épp tele lett, magamhoz vettem a könyvet, s kimentem a kapuba. Kisvártatva három emberalak sziluettje tűnt fel az úton. Csikar hol van? De ahogy közeledtek, már kivehető volt a tolókocsi is, Karó maga előtt tolta, ezért mosódott össze a kép előbb.

Nem szóltam a kávéról, késésben voltunk, majd ott megkínálom őket, gondoltam. Csendben mentük a tiszteletes házáig. Koromsötét volt a paplak. „Alszik. Nem megy ez sehova, csesszétek meg." Suttogta Csikar.

„A temető." Ilon hangja remegett. „A temetőben lesz."

Kétszer kellett kis pihenőt tartani, mire a temetőbe értünk. Egyszer Bagoly lába miatt, másodszor pedig én indítványoztam, megálltunk, s mindenki ivott egy korty kávét.

A tisztelendő úr a foteljében ült. Elkerekedett a szeme, amikor megálltunk előtte. Nem igazán tudtuk, mit is lehetne vagy kell ilyenkor mondani, még egyikünk sem bú-

csúztatott el papot hajnalban a temetőben. Ő felállt, mi átadtuk neki az útravalónak szánt ajándékokat, mindünknek megköszönte, elpakolta a hátizsákba, csak a könyvemet nem. Kinyitotta, de nem lapozott bele, az első pár oldalt nézte meg csupán, gondolom azt hitte, írok bele valamit neki, valami személyeset. Hát ez eszembe sem jutott basszus. S akkor megtalálta. Egy darab papírt tettem a könyvbe, pont oda, ahol az előszó van. Egészen közel kellett tartania a szeméhez, hogy valamit láthasson a betűkből. A postacímem volt ráírva. Megszorította a kezem. „Mindannyian Édentől Keletre vagyunk", mondta, majd felsegítettük rá a hátizsákot, még egyszer megsimogatta a sírkövet, s elindult. Az ünneplőpalást volt rajta, alatta a fekete öltönye, csak a lábán viselt a fekete öltönycipő helyett egy jókora turistabakancsot. Hamar elnyelte őt a sötétség. Messze volt még a hajnal. S ott, a felesége és a gyermekei sírjánál állva úgy éreztem, a Nap, tán soha nem is kel fel többé.

RECYCLED MEMORIES (CIKLUS) NO. 12., INSTALLÁCIÓ (RÉSZLET), 2018

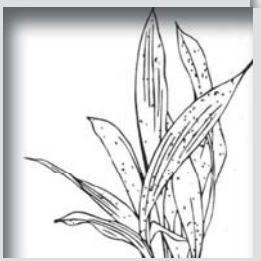

DÉKÁNY NIKI

SZILVAÍZ

Lehullott az utolsó függöny-falevél is
a nyárt temető karneválon
A színek bandája játszott feslett nőknek,
mikor a szeptember stricijei megjelentek
Közéjük keveredtünk, szilvával etettek,
melytől megrészegülten estem beléd,
ahogy tizenöt éve, gyermekként,
egy kocsma hátsó udvarán
a levelekkel takart szennygödörbe
Te épp akkor pillantottál félre,
s már mint túlérett gyümölcsöt,
mely rég leesett a fáról,
próbáltál felszedni, későn
Vére már lekvárként folyt bele ereinkbe,
eltelítette nyelvünk árkait pillanatok alatt,
örökre elzárva ízlelőbimbóinkat,
s összeragadt ajkainkkal
már nem tudtuk többé egymást becézni
Majd évekig csak nézegettél
mint egy kirakatban
az inget, amit rád szabtak,
de már sohase próbálod fel
Mert te csak ünnepekkor hordasz fehéret
Fekete a te világod s én tőle feketéllek
Nem húzhatsz fel ágyadra többé fehér lepedőket,
mert a nyomaid eltűnnek,
s az íz a számban megrohadt azóta,
hogy a szeptember stricijei megkínáltak vele
egy nyárt temető karneválon,
mikor a színek bandája előtt
lehullt az utolsó függöny-falevél is

SIRÁLYOK VERSENYE

Már épp a híd közepén álltam, mikor megüzentem,
mégse gyere értem.
Este volt, s könnyű, tervekkel teli bőröndöm rémületében
megnehezült a lámpák keresztüzében.
Súlya tekintetem egészen lehúzta.
Ekkor lettem a sirályok különös versenyének tanúja.
Pörögve ereszkedtek le a Duna vizén,
a híd árnyéka által kettészelt folyó vonala volt a cél
mely mintha két külön dimenzióra
osztotta volna a teret, jóra és rosszra.
Az árnyék széléhez érve visszaszálltak a rajthoz,
mintha attól félnének,
a sötét őket is némává avatja.
És az ismétlődő fordulók alakzataiból
egyszer csak a te vonásaid kezdtek kirajzolódni.
Mint amikor a csillagok rendszerében kerestem halott anyám arcát
aznap, amikor elmondták a hírt.
Ahogy őket nézve látlak,
mintha éles sikolyaik több helyen is felszakítanák a számat.
Ezekbe a barázdákba potyogtatják aztán mocskaikat,
melyeket, mint elültetett magokat,
a haragom táplál, melyet irántad érzek.
Legszívesebben sikítanék, de csak állok és sirályokat nézek.
Némán tátogva tanulom hangjukat.
Én nem akarok versenyezni senkivel,
ez itt amúgy is egy gyors folyású szakasz.

FORGÁCS MIKLÓS

CSÁPOK

JELENETEK EGY LÁZASSÁGBÓL I.

BEVEZETÉS SZUFFITA GÉGEN KOMPLEX ÉLETMŰVÉSZETI ÉS SZÍNÉSZPEDAGÓGIAI RENDSZERÉBE

Én már átváltoztam. Mivé? Hát ez az!

Én már… igen, én már átváltoztam. Bevallom. Már átváltoztam. Vagyis nem… Igen átváltoztam, de nem tudom bevallani… Vagyis nem… Nem változtam át, és képes vagyok bevallani… vagyis át se, meg be se… vagyis változni is, vallani is… egyszerre lehet… de mégis képtelenség… bár… mert átváltozni nem tudok… de bevallani igen… tudom, hogy bevallhatom, de mi az a változás… Átváltoztam. Már bevallottam. Mit valljak be? Miért kell mindent tudni? Én már… nem én.

Nem versenyzem. Csak változom. Nem tervezem. Mindenkinek szabadsága a változás. A szabadon változók diktálnak. Nem kérdezem. A válasz mindig változik. Válaszváltozatok szabják meg a rendet. Nem változtatom meg a változást. Nem változtatok a változáson. Változtatott lovakon változatlanul szabadon nyargalok. Szabadon lovagolj! Változz. Lásd be, hogy változatlanul nem tudhatod, melyik az aznapi aktuális változatod.

Most úgy vagyok bent, hogy kilátszom. Bennembent. Bennedbent. Odabent. Idebent. Sikamlós. Becsapós. Játssz nyugodtan. Másra tartozik. Senkinek sincs köze. Semmi baj. Fájdalomszomszéd. Idegen figyelem. A légynek árt. Nem tehetsz úgy. Semmirekellők. Meg se védenek. A hangok sorrendje mindig változik. A betűk sorrendje sohasem ugyanaz. Unalomvariációk. Béke a boldogtalanság.

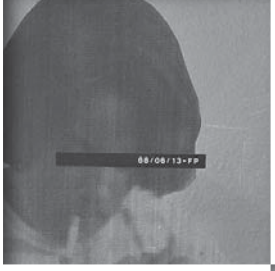

Fogadjunk, hogy semmit sem vettél észre. Repertoárom a változás. Ugyanmagam lett teljesen másmagammá. Álarc nélkül vesztem el. Azt se tudom, ismerlek-e. Mert szembe jöhetsz, de kikerülhetetlen se vagy. Lehunyt szemekkel kereslek, mert félek a bizonyosságtól. Bolyongok egyre mélyebb bugyrokba merülve. Értem. Kétségtelen. De csak a kétségeim öltöztetnek. Az ízlésről most sincs szó. Az esztétikum csapda. A hangulat kóklerek óvszere.

Minden pillanatban egy változással hevesebb. Egy időben van jelen minden, mi már megváltozott. Ami éppen változik, az nem fér abba az egy időbe. Éppen két idő véres összefonódása sem elég. Végtelen sok változásra nem reagálok. Ellenállok és változom. Neked adom meg magam. Elég, ha hasonlítasz rám. Mert csak én lehetek. Egyszerre. Magam táján. Magam mellett. Magam helyett. Magamon kívül. Változáson innen és retúr. Mert szabadon hazudok meghitt kalandot ismeretlen boldogság helyett.

Ne kínozz. Egy életem a halálom. Nem beszélni kín. Kimondani tűzveszély. Törékenyebb az édes lektűr, mint amennyire öltöztet a hamisított méz. Bejutottam a végső molekulába. Semmitől sem különbözik. Össze van keverve. Itt már minden molekulaporcika változást kavar. Csak egy kicsit mócsingos ez a tegnapi bizonytalanság, csak egy kicsit kozmás ez a holnapi remény.

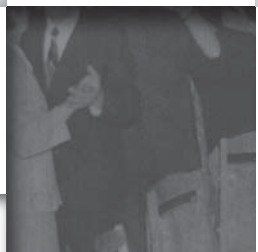

Kiszakadtam. Most. Már semmi se legyen többé ismerős. Meztelenségem a holnap. Sötéten látom a bűnbeesést. Már semmi öröm nincs benne. Bronzkígyóba törnek bele a fogaink. Végre kibomlik a haj. Felfedve az ágyék. Végre lüktethet a test. Mert egyre konkrétabban mar meg a fény. Mert egyre konkrétabban van nevem. Bemutatkozom. Inkább változom. Nincs időm az lenni. Nincs idő csak annak lenni. Nincs idő csak lenni. Nincs idő észrevenni, hogy nincs idő. Állandóan vagyok. Tudom, hogy eljött az idő. Már átváltoztam. Hát ez az. Valami vagyok. Vagy valaki. De semmi maszksegítség. Semmi kosztümtámogatás. Semmi szövegkönyváldomás. Semmi körvonal. Sziluettpangás. Érdemi nyomor. Érdemtelen fenség. Birodalomba gabalyodik, aki kezet fog velem. Elfogadom.

Most már talán elkezdhetem. Velem történt. De más lopta el. Visszalophatnám. De a lopott történet már elkezdhetetlen. Folytassam más verejtékét? Hemperegjek meg más cafatos valóságában? Tocsogjak más felforrt nedveiben? Más szájából keserű a pép. Nem iszom ülve. Ha ülök, akkor semmiben sem vagyok biztos. Ha iszom, akkor tudom, hogy nem ülök. Ha iszom, akkor éppen változom. Ha ülök, akkor éppen változom. Nem lehet két változást felelőtlenül összekeverni. Ülve változni gyönyörű. Nyeldekelve változni gyönyörű.

Minden monológ mozgás. Heves vágy. Irdatlan akarat. Termékeny iram. De kis meddőségek leselkednek ránk. Pici toporgások bandzsítanak ki minden sarokból. Apró bágyadások bámulnak pofátlanul. A dialógus mindig virágzás. Ha feslik, ha fúj. Ha hámlik, ha bomlik. Ha nyaklik, ha hervad. Kihűlt tetemek lávája az összes történet. A legtöbbet minden nap a halál változik. A színész kíváncsi katasztrófaturista. A jelmezek csak falatnyi fürdőruhák. Csak a lényeget takarják el. De semmi sem vetkőztet jobban, mint a rendező szeme. Minden nézőre genetikai módosítás vár, a benne élő sértett óvodás sziámi ikerként megkap maga mellé egy nyughatatlan performert.

Már megint itt vagyok. Szembejövök magammal. Megint szembejövök magammal. És megint. És mindig. És csak én jövök szembe énmagammal. Önmagam az énmagam. Szembe, ami jön, az én vagyok. Aki jön, az vagyok. Biztosan én vagyok. Sötétben, süketen, sántán mindig megismerem magam. Bárki is sötét, süket vagy sánta közülünk.

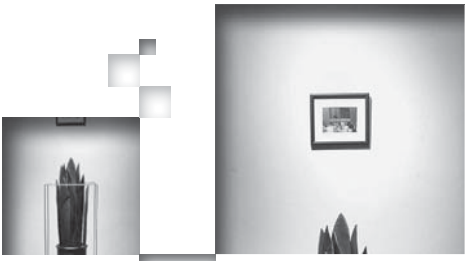

Utolérhetném magam, de inkább menekülök. De furcsa mód bármerre iszkolok, mindig szembejövök. A művészet elviselhetetlenül szemben van mindig. Kitérhetsz, de nem éri meg, mert nem éred meg, a magányt. De magaddal szembejönni a legelitebb társaság, vagy az egyedüllét abszolút foka. Alkotás. Leleményesen küzdeni ellene és annál is leleményesebben beletörődni. Ha szemben állsz magaddal és nem ismersz magadra, na, az esetleg elégtétel lehet, és kisebb győzelem, magad fölött, egészen addig, amíg nem tudatosítod, hogy magadra nem ismertél, mert abban a pillanatban szertefoszlik a győzedelmes mámor, felszabadulásod az igazi rabság.

Egyáltalán kihez beszélsz? Hát, aki erre hajlandó válaszolni, az ne jöjjön szembe soha! Aki viszont képes erre válaszolni, az tudja, hogy nem az életet kell etetni! Tartsd jól! Abrakoltasd, hizlald, tenyészd! Az élet bomló dögéből kel ki a legpompásabb átváltozás. De ha nem elég erős, jól táplált, energikus a művészeted, akkor égbe szökkenés helyett csak belerohad a mélybe. Az élet zsíros dögén tenyészik a képzelet. De akkor valakinek titokban mégis meg kell etetnie! A szabályokat úgyis át kell hágni. Ki kell érezni, és el kell indulni szembe. És menni… menni… menni… menni… és szembejön a víz, a ló, a szabadság, az élet… és ha jókor indultál és jól mentél és jól látod… akkor mind teljesen temagad, és ezt tudod is, meg nem is, de annyira jól tud esni kiszolgáltatottan változni épp.

Te már átváltoztál! Mivé? Hát ez az!

Tehát a feladat: Oroszország. Vidéki dácsa. 1888. Bejössz. Leülsz. Iszol.

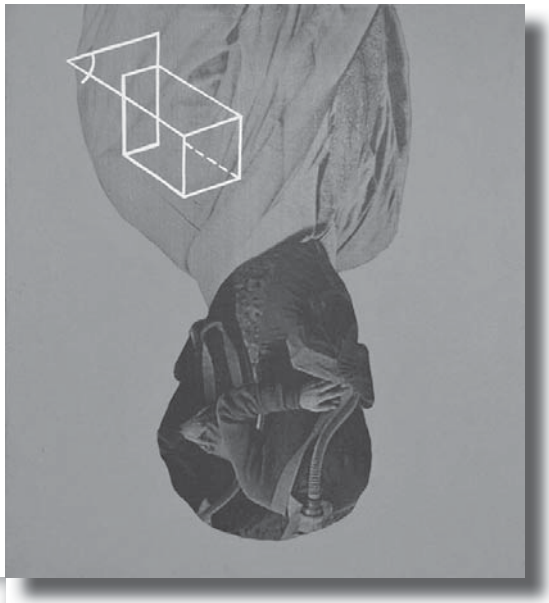

FEJREÁLLT PORTRÉ
ÁLGEOMETRIÁVAL
(ÖNARCKÉP HELYETT),
VEGYES TECHNIKA,
130x120 cm, 2017

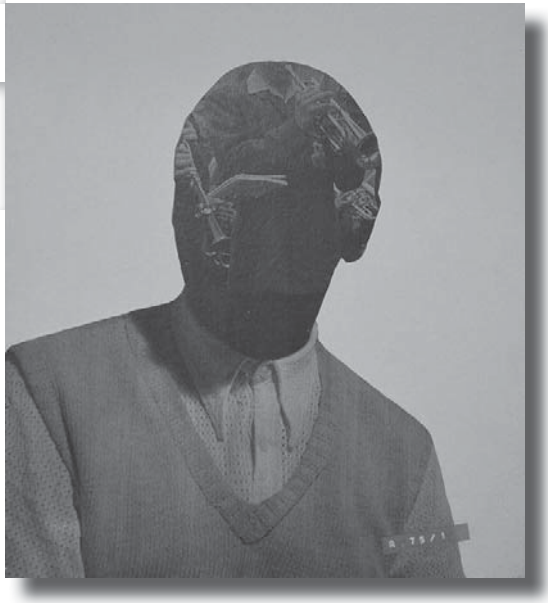

PORTRÉ (R.75/1),
VEGYES TECHNIKA,
130x120 cm, 2017

VARGA EMESE

SZÍNHÁZI (VISSZAPILLANTÓ) TÜKÖR

A MAGYAR TERÜLETI SZÍNHÁZ ÉS A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ 65 ÉVE

Hatvanöt évvel ezelőtt alakult meg Komáromban a Magyar Területi Színház, a (cseh)szlovákiai magyar hivatásos színjátszás legidőtállóbb intézménye. Megalakulása mérföldkőnek számított a szlovákiai magyar kulturális életben, bár nehezen találok olyan jelzőket, melyek egyértelműsítenék azt az egyedülállóságot, amely a Matesz megalakulása kapcsán a közbeszédben él.

Hiszen nem ez az első hivatásos magyar színháza a szlovákiai magyarságnak, a két világháború között is működött Kassán és Pozsonyban – hol összevont igazgatóság alatt, hol saját vezetéssel – társulat, profi művészekkel és széles, az operát sem mellőző repertoárral. Igaz, nem számítottak állami színháznak, mert abban az időszakban a színházak még gazdaságilag magánkézben voltak, a társulat ingóságaival az aktuális direktor rendelkezett, ezért nem is lehetett akárki színigazgató, csak akinek megvolt a szükséges anyagi fedezete. Természetesen kötelező volt a hivatali működési engedély, s némi városi, állami támogatásban is részesültek az említett társulatok, de nem volt központi, állami finanszírozás és irányítás.

A második világháborút, s a jogfosztottság éveit követő időszakban sem használhatjuk az első jelzőt, hiszen 1950. szeptember 30-tól, Jozef Gregor Tajovský *Ha az asszonyé a gyeplő* című vígjátékával kezdte meg működését az Állami Faluszínház magyar tagozata. Igaz ugyan, hogy a Faluszínháznak elsősorban politikai céljai voltak, s nem volt független magyar vezetése, a cseh mintára kialakított rendszer szekciójaként üzemelt. Művészi eredményeket pedig nem csak agitprop jellege miatt nem lehetett várni a társulattól, hanem azért sem, mert tagjai többnyire sebtiben toborzott amatőrök voltak, akik az előadások folyamán ismerkedtek csak meg a színpadi mesterség titkaival.

Nyilvánvalóan a Magyar Területi Színház sem volt, nem lehetett független sem ideológiai, sem pedig politikai tekintetben, hiszen 1952 februárjában Szlovákia Kommunista Pártjának elnöksége döntött a létrehozásáról, s Ernest Sýkorát, oktatási és kulturális megbízottat jelölték ki felelős ügyintézőnek

Sýkora február 22-i jelentése szerint négy dolog szükséges a színházalapításhoz: egy tehetséges amatőr fiatalokból álló társulat, mely a Magyar Népköztársaság művészeinek segítségével felnevelhető, egy működő épület, színészlakások, valamint a mindezek megvalósításához szükséges anyagi fedezet.[1] Az első pont szerint elsősorban magyarországi rendezőkre lenne szükség a hivatásos magyar színjátszás megteremtéséhez, mert amatőr berkekben sajnos nincsenek ilyen „érett alkotók".

Március elsejétől a Csemadok szervezésében és a Színházi és Dramaturgiai Tanács felügyeletében kezdődtek a tehetségkutató vizsgák, s egészen szeptemberig elhúzódtak, mert a jelentkezők egy része nem jelent meg a felvételin (nem fizették ki az útiköltséget), illetve nem találtak megfelelő emberanyagot. Az 1952. június 29-i nyitrai meghallgatásra negyvenkilencen jelentkeztek, tizenkilencen érkeztek meg, közülük három embert tartott alkalmasnak a bizottság a feladatra.[2] Holott az illetékesek szerint legalább száz emberből kellett volna kiválasztani az új magyar társulatot, ezért kiszélesítették a kört: Pozsonyban, Komáromban és Füleken is tartottak felvételiket, s a működő amatőr csoportokból, valamint a Faluszínház társulatából is „halásztak el" színészeket, akik a jobb körülmények reményében szívesen jöttek Komáromba.

A társulattoborzásnál komolyabb problémát jelentett az igazgató és rendező kérdése. A Csemadok-elnökség jegyzőkönyvei szerint igazgatóként felmerült Nagy Jenő, szerkesztő, újságíró neve, (valamint dramaturgként Szűcs Béla), s bár az elnökség tagjai támogatták Nagy kinevezését, párhuzamosan feltűnt „Gregor elvtárs"[3] mint lehetőség. Rendezőként Sztrelka Imre (Imrich Strelka) színész-énekest szemelték ki, aki el is vállalta a feladatot, s kérte, hogy tanulmányútra Magyarországra utazhasson – a bemutatandó Tűzkeresztséget szerette volna megnézni, később azonban családi okokra hivatkozva visszalépett.

Fellegi István, a Csemadok Központi Bizottságának titkára 1952. augusztus 27-én kapott írásbeli megbízást a Magyar Területi Színház megalapítására.

1 *Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez*, szerk. Popély Árpád, Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, 307.

2 *A Csemadok Országos Elnökségének jegyzőkönyve*, 1952. július 3., Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára – Csemadok Archívum.

3 Valószínűnek tartom, hogy Martin Gregor, a pozsonyi Nemzeti Színház rendezője volt a kiszemelt, aki a későbbiekben több ízben is rendezett a Matesz-ban.

Fellegi István a szlovákiai magyar színháztörténet szürke eminenciása, színházalapító igazgató, Atyus, ahogy a társulata hívta. Pályafutásáról, életéről nincs bővebb információ, nem is nagyon beszélt magáról, tehát a városi legendákból sem rekonstruálható életútja.

1904. szeptember 6-án született Rózsahegyen, Fellegi Alajos festőművész és restaurátor gyermekeként. Az 1963 februárjában íródott, s a felmondását előkészítő kádervélemény szerint főképp hivatalnoki munkakörben dolgozott, de a két világháború között, mivel munkát otthon nem talált, járt Franciaországban is. Tény, hogy a jogfosztottság időszakát követő években jelentős szerepe volt a csehszlovákiai magyar kultúra újraszervezésében, jelen volt a Faluszínház magyar tagozatának indulásánál, s Csemadok vezető titkáraként dolgozott a megalakulás pillanatától a Matesz élére való kinevezéséig.

Fellegi István – szakmai képzetlensége ellenére, amit maga is beismert – az egyetlen színi direktor, akinek neve kizárólag pozitív értelemben került be a „színházi nagykönyvbe", akitől az utódok, a soron következő igazgatók sem szakmai, sem emberi értelemben nem kértek számon semmit. A kezdeti nehézségek nyilván összekovácsolták a közösséget, s a színházteremtés eufóriája, amelyben Fellegi remek szervezőként kézben tartotta az ügyeket, megalapozta ezt a legendát. A színháznak ebből az időszakából a színházi dokumentáció nagyon hiányos, tehát ahogy Fellegi életét sem tudjuk nyomon követni, úgy igazgatói döntéseit sem ismerjük tényszerűen.

Abban azonban megegyeznek a visszaemlékezések, hogy 1952. október 1-én a helyi Csemadok-szervezet irodájában gyűltek össze a színészjelöltek, a Faluszínház magyar tagozatából: Bottka Zsuzsa, Bugár Béla, Fekete Gyula, Ferenczy Anna, Gábor (Grébner) Gyula, Gyurkovics Mihály, H. Budai Mária, Husvár Ferenc, Kiss Lajos, Lelkes Magda, Turner Zsigmond. Udvardy Anna Karlovy Varyból érkezett, az amatőr körökben rendezőként is elismert komáromi Király Dezső a nyitrai válogató, Konrád József, Lőrincz Margit, Siposs Jenő pedig a komáromi felvételi „győzteseként" kapott meghívást a színházalapító gyűlésre. A társulathoz csatlakozott az első bemutatóig Buday Imre, Kovács Irén és Lehotay (Lipták) Antal, az évad végéig pedig Tóth László. Fazekas Imre ugyan együtt felvételizett Konrádékkal, 1954 januárjáig azonban nem engedték el a munkahelyéről (Állami Biztosító).

Az alapító társulat – a Csemadok-elnökség jegyzőkönyvei szerint legalábbis – átesett egy háromhetes politikai iskolázáson, majd a Komáromi Munkásotthonban megkezdőd-

tek a Tűzkeresztség próbái. A friss színészek emellett szabad óráikban a Katolikus Legényegylet épületének munkálatainál dolgoztak, mert hiába volt a pártrendelet, az építkezés nem fejeződött be október 1-ig.

Az első előadás létrehozásában a pozsonyi Szlovák Nemzeti Színház vállalt védnökséget, az előadás díszlete és jelmezei a pozsonyi műhelyekben készültek, de az előadás alkotó stábja is a Nemzetiből érkezett. Munk István, az előadás rendezője, Bocsekné Gesztes Zsuzsa jelmeztervező, valamint Valentin Jozef (Vécsei József) díszlettervező a Tűzkeresztség bemutatóját követően is a színház kötelékében maradt.

Urbán Ernő *Tűzkeresztség*ével indult útjára a Magyar Területi Színház (az első bemutatóra 1953. január 31-én, a másodikra február 2-án került sor.) A saját igazgatású magyar színházi intézmény értékét nyilvánvalóan felértékelte az a társadalmi bizonytalanság, talajvesztettség, melyben a csehszlovákiai magyarság a háború és jogfosztottság időszaka után került. A színpadról elhangzó magyar szó önmagában is euforikus hangulatot teremtett, s erősítette a közösség önbecsülését, tehát – túl a szocialista propagandán – közösségépítő szereppel bírt.

A misszió, amelynek szimbóluma a tájbusz lett, elvitathatatlan. Tiszteletre méltó, ahogy ez a néhány eltökélt, ugyanakkor tapasztalatlan alkotó elindult a színházalapítás ösvényén. Arról már nem illik beszélni, hogy a másik oldalon a társadalmi feladat gúzsba kötötte a művészi fejlődés lehetőségét. A színház túlélési stratégiái, országos jelenléte, tájoló jellege vált a meghatározó karakterjeggyé. Szakmai és művészi irányvonal helyett ebből faragtak arculatot. Tóth László szerint „csakhamar világossá vált mindenki számára, hogy a komáromi Magyar Területi Színház tevékenységének sarokpontja kezdettől fogva jellegének és arculatának meghatározása. Achilles-sarka pedig a dramaturgiája, illetve a csehszlovákiai magyar színész- és színháziszakember-képzés megoldatlansága volt."[4]

A színház jellegének sarokkőhöz mérhető mozdíthatatlanságával egyet tudok érteni: adott politikai és ideológiai keretek között, az egész régióban, tehát Pozsonytól Nagykaposig kellett kielégíteni a szlovákiai magyarság színházigényét, illetve a hőskorban elsősorban a magyar szó iránti igényét. Az már kérdéses, hogy ez a politikai helyzet és ez a társadalmi szerepkör elegendő-e az arculat kialakításához. Meghatározóvá, jellegzetessé teszi-e bármely színház szakmai arculatát a tény, hogy utazó színház? Ezt csak azért tartom fontosnak elmondani, mert az arculatteremtéssel – néhány időszakos kísérlettől eltekintve – a komáromi teátrum a mai napig adós maradt. Nem beszélve arról a szociológiai tényről, hogy a szlovákiai magyar közösségben a polgárság, mint társadalmi tényező nem volt jelen. Már a két vi-

4 Tóth László, *„Nagy haszna a Teátromnak": Régi és új színháztörténeti dolgozatok Komárom és Pozsony múltjához*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2016, 371.

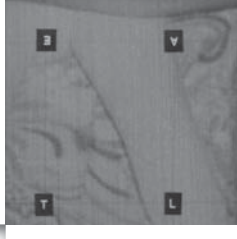

lágháború közti időszak színidirektorai is vidékre kényszerültek, mert Kassa és Pozsony sem eltartani, sem megtartani nem tudta színházait, a „lelkes vidék" színházra nevelése viszont állandó vándorlással – és állandó kompromisszummal jár(t). Tehát nemcsak az államszocialista tendencia erősítette fel ezt a jelleget, a szlovákiai magyar közösségben ez a színházi hagyomány. Nem véletlen tehát az sem, hogy a Matesz emlékezetéből leggyakrabban ezek az anekdoták kerülnek elő: „ültünk a tájbuszon, és nem volt fűtés a kultúrházban...". Ez persze önmagában még nem jelent minőségbeli zuhanást, az utazások általi időveszteség, a különböző kultúrházak színpadi felszereltsége, illetve azok hiányosságai már sejtetik, hogy nem lehetett (ahogy ma sem lehet) ragaszkodni végletekig a szakmai elképzelésekhez, ez pedig hosszú távon egyfajta minőségromláshoz, igénytelenebb szemlélethez és önfeladáshoz vezethet. Így történhetett, hogy az utazó színházi jelleg arculatként értelmeződött, a történeti és szociológiai adottság felülírta a szakmai szándékokat, s a színházi értelemben vett arculatteremtés lehetőségét.

Tóth László általam idézett gondolatának a második része természetesen igaz, a dramaturgiai esetlegesség és a képzett színészek hiánya – később megtartása – a legnagyobb kérdése a Matesz történetének. Ne felejtsük el azonban azt sem, hogy az államszocialista kultúrvezetés meglehetősen konkrétan meghatározta, mit lehet játszani, s mit nem. A kötelező szovjet (orosz), a baráti országok drámairodalma, csehszlovák színművek és a klasszikusok – ez volt a kijelölt irány, s persze támogatták a szlovákiai magyar dráma színpadra kerülését, kizárólag az adott ideológiai tartalommal. Ezen a korlátozáson belül, úgy gondolom, Fellegiék „ügyesen" próbáltak egyensúlyozni, s a klasszikus magyar és világirodalmi kínálatból olyan értékes színpadi szövegeket is műsorra tűztek, amelyek, ha szellemileg nem is, esztétikailag erősítették a szakmaiságot. Ez a művészeti stratégia részben Lendvay Ferenc nevéhez fűződik, aki visszatérő rendezőként hatékony színészpedagógiai módszereinek köszönhetően felemelte a botladozó társulatot.

Arra azonban sem Lendvaynak, sem Munk Istvánnak, vagy a Pozsonyból érkező rendezőknek, illetve a társulatból rendezéssel próbálkozó színészeknek nem volt lehetőségük, bátorságuk, illetve kapacitásuk, hogy kialakítsanak egy bonyolultabb jelzésrendszerre épülő színpadi nyelvet, amelyben a „kettős beszéd" megszülethetett volna. Így azonban nehezen eldönthető, volt-e valós művészi törekvés arra, hogy az identitást

erősítő, illetve a közművelődési szerepkör betöltésén túl a színház a közösség gondolkodásmódját is befolyásolja. A színház vezetése, illetve alkotói nem tudtak, nem akartak, vagy nem mertek a „sorok között beszélni”?

Feltételezésem szerint szándék sem lehetett, mert ahogy a polgári színháznak, úgy a társadalomkritikai jellegnek sem volt hagyománya ebben a közegben. Faragó Ödön 1919-es, „politikamentes tapintatot” hangsúlyozó ígérete[5] meghatározóvá vált az egész évszázadban. A kisebbségi helyzetből adódó frusztráltság és a pártszervek ellenőrzése, valamint a szlovákiai magyarság kizárólagosan a túlélésre koncentráló életérzése a színházi közegben is kialakította az öncenzúra önfegyelmező reflexét, amely különös módon a rendszerváltást követő évtizedekben sem tűnt el teljes mértékben, csak átalakult.

Ebben az értelemben sem a cseh, sem a magyarországi színházi hatás nem érvényesült hivatásos színházainkban, egészen Beke Sándor rendezői visszatéréséig, s Beke Magyarországra való távozása után Gágyor Péter kassai rendezései próbálták pótolni ezt a hiányosságot. Mindkét kísérlet részben politikai, részben szakmai okok miatt megtorpant, s nem folytatódott.

Ez a szakmai hiányosság nyilvánvalóan összefügg a színész, és még inkább a képzett rendező hiányával is. Mert ahhoz, hogy egy koncepcionálisan építkező, dramaturgiailag és formailag megújulni tudó színház létrejöhessen, szükség lett volna olyan alkotókra, akik érettebb, bonyolultabb módon értelmezik a színház feladatát. A vendégrendezők kapacitása pedig jó esetben kimerült abban, hogy egy-egy előadást a lehetőségekhez mérten, a legtisztességesebb módon a világra segítettek.

Az első évtizedben Fellegi Atyus lerakta ugyan az alapokat, de ezekre a kérdésekre nem talált megoldást. Ha a hatvanöt év mérlegén nézzük, neki volt a legkevesebb esélye erre, hiszen a későbbi direktorok jóval nagyobb lehetőségek mellett sem tudtak túllépni ezeken a problémákon. 1963 februárjában Szabó Rezső jelentésében a következőket rója fel Felleginek: „Fellegi elvtárs a kezdeti nehézségek leküzdése után nem tudott kellő légkört biztosítani sem a színészek fejlődésének, sem a művészi vezetőgárda kialakulásának, sem a kollektíva megszilárdításának, sem pedig annak, hogy a színház körül tömörüljön a fejlődésben lévő csehszlovákiai magyar drámairodalom.

5 Faragó Ödön, *A szlovenszkói és ruszinszkói magyar színészet 25 éves története* (kézirat), 46., Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest.

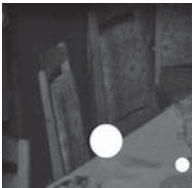

A színházban állandóak a személyi súrlódások. Állandó ellentétek robbantak ki, és gyakori volt a kapkodás és a tervszerűtlenség."[6]

Bár Szabó Rezső értékelése bizonyos meglátásaiban helytálló, a kezdeti lendület és tenni akarás nem volt elég ahhoz, hogy egy évtizeden át megtartsa a színházat, a missziós jelleg a társadalmi változásokkal elhalványult, és a Faluszínház feloszlása után a Matesz kötelékébe került színészek megbontották az egységes közösséget. Ugyanakkor mégis van valami alibizáló a jelentésben, s azt sejteti, amit a nyugdíjas színészek visszaemlékezései csak megerősítenek: Fellegi egy alkalommal megjegyzést tett valamelyik felettesére, s ezért a kritikájáért távolították el, sőt menekülnie kellett a városból. Mert amennyiben a kulturális vezetés büntette volna a tervszerűtlenséget és a társulatban kialakuló konfliktusokat, akkor alighanem minden szlovákiai magyar színidirektor „rács mögé" kerülhetett volna.

Fellegi távozása után a Munk István, Tarics János és Konrád József alkotta triumvirátus vette át a színház irányítását. Munk István, a Matesz rendezője volt az igazgatói szék várományosa, korai halála után azonban Konrád Józsefre és Tarics Jánosra maradtak a vezetői teendők. Dr. Krivosík István 1963 őszétől került a Matesz élére, 1968 decemberében váltotta őt Dráfi Mátyás, a Thália megalakulását követően azonban Dráfi lemondott, így a következő nyolc évadon át újra Krivosík vezette a színházat.

Tizenegy év után megvalósult az óhajtott tervszerűség, ha nem is művészi értelemben, hanem a hivatalnoki szempontok szerint. A szakmai fejlődés és a belső feszültségek kiegyenlítésének a szándéka azonban elvitathatatlan a színház akkori vezetőségétől. Nagyobb hangsúlyt kapott a szlovákiai magyar drámaírás, köszönhető ez elsősorban Dávid Teréz dramaturgi tevékenységének. 1965-ben szerződött a színházhoz Platzner Tibor, s általa a díszlet- és jelmeztervezői szemlélet lett igényesebb, s ezekben az években tértek vissza fokozatosan a pozsonyi Művészeti Főiskoláról (Vysoká škola múzických umení) az első főiskolát végzett színinövendékek: Galán Géza, Beke Sándor, Thirring Viola, Dráfi Mátyás, Németh Ica. Mellettük további tehetséges fiatal színészekkel bővült a társulat: Boráros Imre, Ropog József, Csendes László is ezekben az években szegődött a Magyar Területi Színházhoz.

6 *Szabó Rezső értékelése*, 1963. február, Fórum Kisebbségkutató Intézet levéltára – Csemadok-archívum.

A küszöbön álló szemléletváltás előhírnöke Beke Sándor vizsgarendezése, a *Rómeó és Júlia* volt, amelyet a színház megalakulásának 15. évfordulója alkalmából állított színpadra a budapesti Színművészeti Főiskola végzős rendezőhallgatója. A Rómeó egy új, igényesebb, dinamikusabb színházról való gondolkodásmód jeleit hordozta, a valódi lehetőség azonban Beke következő munkájában, az *Isten, császár, paraszt*ban mutatkozott meg, amelyet 1969 áprilisában mutatott be a Magyar Területi Színház, s még ha az előadás bizonyos szinten – a korabeli kritikák tanúsága szerint – egyenetlen volt is művészileg, a színháznak azt a lehetőségét villantotta fel, amely nem a társadalomtól függetlenül, zártan alkot, hanem amely együtt lélegzik a közösséggel, vállalva társadalomkritikai szerepét, mert csak úgy lehet szerves része a közösségnek, ha reflektál annak történéseire.

Könnyű Bekének – mond(hat)ják bírálói, mindig meglovagolta azokat a történelmi, közösségi hullámokat, melyek fogékonyabbá tették a közönséget. Beke Sándor 1968-ban és a későbbi évtizedekben is kihasználta ezeket a társadalmi mozgásokat, sosem késett ezeket az impulzusokat beépíteni, felhasználni színházi alkotómunkájába. Ez a lehetőség egyébként minden színházi alkotónak megadatik, a szlovákiai magyar színházi közösségben azonban kevesen érezték, érzik ezt fontosnak.

Az 1969-es év színháztörténetünkben – ahogy a csehszlovákiai magyarság történetében is – mérföldkő, mert a színházi szemléletváltás nem merült ki ebben a néhány új előadásban, hanem párhuzamosan elindult egy folyamat: a második magyar színház, a Kassai Thália Színpad megalakításának folyamata, amely az államszocialista időszak történetének legnagyobb színházi eseményévé vált.

Jelen tanulmány terjedelme nem lenne elég a Thália megalakulásának kanyargós, kalandos útvesztőinek, valamint a körülötte kialakult legendáknak és konfliktusoknak a felvázolására, ezért csak néhány gondolatomat szeretném ezzel kapcsolatosan megosztani.

A Thália Színpad megalakulása elválaszthatatlan Beke Sándor nevétől, ugyanakkor úgy gondolom, színházalapító szándéka meddő kísérlet maradt volna, ha nincs mögötte a közösség összefogása és támogatása.

Egyrészt az ötlet, hogy a szlovákiai magyarságnak szüksége lenne egy hivatásos színházra a keleti országrészben, nem újkeletű. 1959-ben a Faluszínház feloszlásakor is foglalkoztak ezzel a lehetőséggel, akkor Rozsnyó tűnt a megfelelő bázisnak. Az új magyar színház javaslata még a Kádár János csehszlovákiai látogatásának tiszteletére készült pártpropaganda-anyagba is bekerült. Pár hónap elteltével azonban, valószínűleg a megváltozott rozsnyói városvezetés hatására, a tervezet zátonyra futott, a Faluszínház magyar tagozata pedig beolvadt a Matesz társulatába.

A színházalapítási kísérlet 1968-ban a Kolár Péter által szerkesztett Thália emlékkönyv[7] szerint polgári kezdeményezésként indult. A kassai egyetemistákat összefogó Új Nemzedék Ifjúsági Klub, valamint a Magyar Ifjúsági Szövetség vállalta fel a háttérmunka jelentős részét, a Csemadok pedig közvetítő szerepet töltött be a politikai hatalom és a magyar közösség között. A színházalapítás ügyének legfelsőbb politikai képviselője, Dobos László, tárcanélküli miniszter vitte az ügyet Miroslav Válek kulturális miniszter elé, aki a szlovák kultúrpolitika kedvelt módszerével élve átruházta a döntés felelősségét a komáromi színház vezetésére: így a szlovákiai magyar színházi közösséget megosztva megteremtett egy fél évszázada tartó konfliktust.

Szlovákia Kommunista Pártjának Központ Bizottsága a Csemadok beterjesztésére 1969 januárjában foglalkozott először a témával. Ezzel párhuzamosan *A korszerűség parancsa* címen elindult egy ankét az Új Szóban, amely a mai napig a legnagyobb nyilvános színházesztétikai diskurzusként értékelhető. A vitaindító írás 1969. február 9-én látott napvilágot a Vasárnapi Új Szóban, szerzője Fónod Zoltán. A pontos időzítésből és a két színház szükségességének erőteljes hangsúlyozásából sejteni lehet a tudatos kultúrpolitikai szándékot, mely határozottan célravezető stratégiának bizonyult: a majd' három hónapig tartó cikksorozat után nem lehetett csak úgy szőnyeg alá söpörni a problémát, ahogy az tíz esztendővel korábban történt.

1969 májusában írta alá a Matesz akkori igazgatója, Dráfi Mátyás a Magyar Tannyelvű Ipariiskola igazgatójával, Schulz Györggyel a bérleti szerződést, melynek értelmében az új színház az iskola tornatermében kapott ideiglenes elhelyezést

7 *Vox Humana – Thália, 1969 – 2009: A kassai Thália Színház negyven éve,* szerk. Kolár Péter, Hernád Magyar Lap-és Könyvkiadó, 2009.

(ideiglenesen 50 éve – a szerző megjegyzése). A folyamat innen már visszafordíthatatlanná vált. Igaz ugyan, hogy a Vox Humana nevet nem engedélyezték, ahogy a Nagy János által tervezett színházi embléma is fennakadt a politikai szűrőn, mégis hosszas huzavona, politikai manőverek és belső konfliktusok után, a komáromi Magyar Területi Színház fiókintézményeként megalakult a Kassai Thália Színpad, mely 1969. november 29-én tartotta első bemutatóját a gömörhorkai kultúrházban[8]. Goldoni *Két úr szolgája* című komédiáját, Várady Bélával a főszerepben Beke Sándor rendezte.

A két színház közti konfliktus és rivalizálás azonban nem szűnt meg, Dráfi Mátyás „minek egy koldusból kettőt csinálni" kijelentése mélyen bevéződött a színházi gondolkodásmódba, s a következő évtizedekben a keleti és nyugati színházcsinálók önmeghatározása szinte kizárólag a másik társulat kárára történt. Úgy érzem, ez a konfliktus elsősorban a szlovák kultúrpolitikának köszönhető, amely már 1918-ban, a kisebbségi színház alakulásának pillanatában elhitette a szlovákiai magyar színházvezetőkkel, hogy a színházak számbeli növekedése hatással van a minőségre, de a költségvetésre mindenképpen. Tehát a konkurens színház csak gátló tényezője lehet egy színházi rendszernek. Ráadásul ez az örökség, ez a reflex a rendszerváltást követően sem kopott ki, s kialakult egy furcsa szakmai libikóka: amikor a komáromi színház szakmailag megerősödött, a kassai elszürkült, s fordítva. Valós együttműködés a legritkább esetben történt, aminek természetesen nemcsak szakmai, de földrajzi okai is vannak. (Kivétel a 2016-ban bemutatott *Bányavakság* című tragikomédia, mely a Komáromi Jókai Színház és a kassai Thália színház koprodukciójaként jött létre.)

A Thália Színpad kezdeti éveiben műhelymunka folyt Kassán, sikerült megfelelni az alapításnál tett ígéreteknek, kitörni a színház pusztán anyanyelv-megőrző szerepköréből. Olyan előadások születtek, melyekre odafigyelt a szlovákiai és a magyarországi szakma is. Beke Sándor 1975-ös távozása után azonban a Thália társadalmi szerepköre és szakmaisága elhalványodott. Gágyor Péter rendező és Szigeti László dramaturg a nyolcvanas évek elején néhány évad és előadás erejéig kísérletet tett a színházi formanyelv megújítására, de az a néhány évad, amit Kassán töltöttek, sajnos nem volt elegendő a színházi beidegződések felülírására.

8 Az ipari tornaterme akkor még nem állt készen, de a terv az volt, hogy ha befejezik a somodi kultúrházat, melyet épp akkor rekonstruáltak, ott kerül sor az első előadásra. Csakhogy a somodi kultúrházat sem fejezték be időben. Így esett a választás Gömörhorkára.

Dráfi Mátyás lemondását követően újra Krivosík István lett a színház igazgatója, aki Takáts Emődnek, a színházhoz a prágai Színművészeti Egyetemről visszatért rendezőnek adta át a stafétát. A komáromi társulat szakmai állapota a hetvenes-nyolcvanas években tulajdonképpen egyenletes volt. Kiegyensúlyozottan tartották a konszolidációs időszakban megszabott dramaturgiai normát, a szovjet és baráti országok színművei és a klasszikus drámairodalom mellett nagy hangsúlyt kaptak a klasszikus magyar regényadaptációk, s itt-ott „becsúszott" egy-egy merészebb vállalás is, ez az irányvonal azonban nem tudott meghatározóvá válni. A színháznak több állandó rendezője is volt, Takáts Emőd és Konrád József személyében (később Horváth Lajos, aki szintén a prágai DAMU-n szerzett diplomát). Szlovák rendezők is megfordultak a társulatban: Miro Procházka és Štefan Korenči rendezései izgalmas színfoltjai a komáromi teátrum történetének. A színházi intézmény stabilan működött, teljesítve a megalakuláskor vállalt feladatát: ellátta a régiót színházi előadásokkal, a magyar klasszikusok színpadi jelenlétével erősítette a nemzettudatot. Játékstílusként a Sztanyislavszkij-iskola realizmusa volt a meghatározó, olykor egy kis brechti kísérlettel és a groteszk felé kacsingató próbálkozással fűszerezve. A színház biztonságosan besimult a provinciális tájba. Szakmailag ezt az időszakot nem jegyzik, sem a szlovák, sem a magyarországi színházi krónikák.

A színház népművelésen túli szerepkörét a struktúrán kívüli amatőr csoportok vették át. Amit a színházban nem lehetett megcsinálni, az amatőr berkekben megvalósult, tudták, miről akarnak beszélni, s a kettős beszéd lehetőségét kihasználva találtak rá formai megoldást is.

Az államszocialista rendszer bukása és a rendszerváltás pillanata a szlovákiai magyar színházi közösség életében kulcsfontosságú eseménynek számított. A demokratizálódás folyamata új esélyt adott, hogy túllépve a politikai függőségi játszmákon, maguk mögött hagyva a színház pusztán kultúramegőrző szerepkörét, végre kialakuljon, kialakulhasson a szlovákiai magyar színházi élet önálló arculata, amely nemcsak politikai kontextusban értelmezhető, hanem esztétikai minőségben is értékelhető.

Csakhogy a diktatúrák és ellenségképek viszonyrendszerében formálódott szlovákiai magyarság nem volt felkészülve erre a változásra, így a bársonyos forradalom demokratikus ígéreteit társadalmi érdekellentétek, nacionalizmus és káosz váltották fel. Rövidesen sikerült újrateremteni azokat a közéleti és színházi problémákat, amelyek az előző évtize-

deket is meghatározták. Ezek a megoldatlan nehézségek ráadásul kiegészültek a színházi piac versenyhelyzetéből adódó kérdésekkel.

A rendszerváltást követő időszak első két évada azonban az eredmények és a lehetőségek jegyében telt. A Thália leszakadt a komáromi anyaintézményről, az önálló Kassai Thália Színház első igazgatója Kolár Péter lett. A komáromi Matesz élére Beke Sándort nevezték ki, aki gyors és határozott döntésekkel újrafogalmazta a színház társadalmi szerepkörét. A színház felvette Jókai nevét, azóta Komáromi Jókai Színház néven működik. Beke átalakította a színház bérletrendszerét, és szakmailag nagyon ígéretes programot hirdetett meg, amelyhez sikerült megnyernie a pozsonyi Színművészeti Főiskola friss növendékeit.

A lendületes és nagy változásokat ígérő indulás után azonban csakhamar kiderült, hogy a képlet nem sokat változott. Beke ellentmondásos személyisége miatt erős belső konfliktus alakult ki a színház vezetése és a színészek egy csoportja között. Nem sikerült a szakmai színvonal egyenletességét sem megtartani. „Kísértet járja be a Komáromi Jókai Színházat, a Matesz kísértete!" – írja Dusza István 1992-ben a szakmai kilengésekre reagálva. A szlovákiai magyar közösségre jellemző öncenzúra sem tűnt el maradéktalanul, s nyilvánvalóvá vált, hogy a valódi változás hosszabb időt vesz majd igénybe, a múltbéli hatások, az államszocialista beidegződések felülírásához nem elegendő megváltoztatni a márkanevet.

A színház és politika viszonyának torzulásai is felszínre jöttek. Akik azt gondolták, a politikai hatalom a demokratizálódás kalandos útvesztőiben szabadon engedi a színházi intézményeket, tévedtek. A színházigazgatói kinevezések éppúgy politikai játszmák voltak, mint a kínossá vált direktorok eltávolítása. A politikai lobbi ilyenkor nem vette figyelembe sem a jogszabályokat, sem a szakmai szempontokat. Ráadásul a Szlovákiában érvényben lévő színházi törvény sem mentes a joghézagoktól, az igazgatói kinevezések időtartamát nem határozza meg, így eleve függő viszonyt teremt az igazgató és a fenntartó között.

A rendszerváltást követő igazgatói kinevezések is bizonytalanok voltak jogilag, de indokolhatjuk ezt a kultúrpolitikai közeg felkészületlenségével, s döntés megalapozottságát erősíti, hogy mindkét igazgató élvezte társulata támogatását. Az első figyelmeztető helyzet 1994-ben következett be, amikor az igazgatói pályázatot elbíráló bizottság tagjai négy a háromhoz arányban Beke mandátumának meghosszabbítását javasolták, a kulturális miniszter azonban, élve vétójogával, felülbírálta a kuratórium döntését, és Holocsy Istvánt nevezte ki a Komáromi Jókai Színház új igazgatójává.

És a nagy színházpolitikai „roncsolás" csak ezután következett. 1995-ben, a 3. Mečiar-kormány idején mindkét magyar színházunk elvesztette jogalanyiságát, és betagozták egy inten-

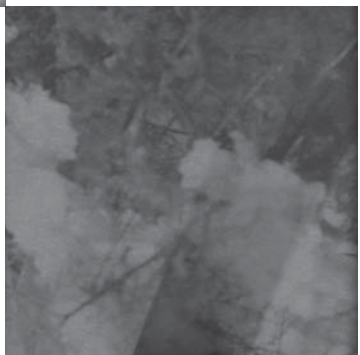

dánsok által irányított rendszerbe. A Komáromi Jókai Színház a Duna Menti Kulturális Központhoz tartozott, és „csupán" könyvtárakkal és múzeumokkal osztozkodott a költségvetésen. Komáromban a fő problémát az jelentette, hogy megakadályozzák a szlovák társulat „betelepítését". A Kassai Thália Színház az Abai Kulturális Központ felügyelete alá került, kilenc intézménnyel együtt, köztük egy csillagvizsgálóval és állatkerttel.

A szlovákiai magyar színházak történetében ilyen durva beavatkozás a száz év kontextusában sem történt, ha voltak is illúziók a lehetőségeket illetően, szertefoszlottak. S bár a kassai színház életében ez szakmai fellendülést hozott, mert a kiszolgáltatottság hatására háttérbe került a közönségbarát szemlélet érvrendszere, s a társulat Verebes István művészeti vezető irányításával intenzív szakmai munkát folytatott, az intendatúrarendszer megszűnését követően ez a szellemi irányvonal is meggyengült.

Komáromban ráadásul az intendatúrarendszer terhei mellett vezetői problémákkal is meg kellett küzdenie a színháznak. Holocsy István váratlan halála után ideiglenesen Mokos Attila került az igazgatói székbe, őt váltotta egy évad után Németh Ica, majd Takáts Emőd. A gyors igazgatóváltások és a kultúrpolitikai manőverek felemésztették a színházvezetők energiáját, s bár ebben az időszakban is voltak kiemelkedő produkciói a színháznak, mint például a színházi legendává vált *Hegedűs a háztetőn* (rendezte: Bor József), szakmailag nem sikerült biztosítani az egységes színvonalat.

1999-ben a politikai változásokkal új igazgató került a színház élére Kiss Péntek József személyében, aki Beke Sándorhoz hasonlóan, fiatal színészekkel töltötte fel a társulatot, s rövid időn belül jelentős szakmai eredmények igazolták az amatőr színházi világból érkező direktor tevékenységét. Ennek az időszaknak egyik emblematikus előadása Czajlik József *Amadeus*-rendezése, de az előtte színpadra került *Csongor és Tünde* (rendezte Tóth Miklós), valamint a színház későbbi főrendezője, Telihay Péter által rendezett *Tartuffe* is a visszafordíthatatlan generáció- és szemléletváltásról tett tanúbizonyságot. A Kiss Péntek-korszak csúcsa és lezárása egyben az ünnepi, 2002/2003-as színházi évad volt, melynek összes bemutatója (*Sirály – Szentiványéji álom – János vitéz – Ibusár – Imposztor*) egy egységes, szakmailag figyelemreméltó, megvalósításában is igényes koncepció részeként szólalt meg, s írta be magát az újkori színháztörténetbe.

Óhatatlanul adódik a párhuzam, és a kérdés: miért nincs összhangban a szlovákiai magyar színház külső szakmai megítélése, és a színházon, közösségen belüli belső érté-

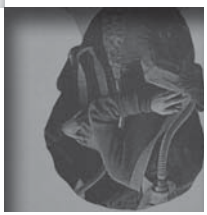

kelés? Miért van kudarcra ítélve minden színházi „forradalom”? A biztonságos működés miért jelent szakmai kompromisszumot?

A Komáromi Jókai Színház rendszerváltást követő második nagy korszaka hasonló módon ért véget, mint a Beke Sándor nevével fémjelzett időszak. A társulaton belüli feszültségek, generációs konfliktusok odáig fajultak, hogy a színészek egy része politikai segítséget kért és kapott, Kiss Péntek József politikai nyomásra lemondott, a színház új igazgatója, Tóth Tibor június 6-án, az *Imposztor* bemutatójának napján kapta meg kinevezését, Telihay Péter távozott a társulatból.

Tóth Tibor másfél évtizede vezeti a Komáromi Jókai Színházat, a belső konfliktusok elsimultak, a színház működése kiegyensúlyozottá vált. A generációváltás megtörtént – tehát ebben az esetben nem történt visszaesés. A fiatal színészek nagy része maradt a komáromi társulat kötelékében, amely oly módon megerősödött, hogy a szlovákiai magyar színház legnagyobb értékévé vált.

Két évtizeddel a rendszerváltás után a színház anyanyelv-mentő feladata végleg szertefoszlott, helyébe üzletpolitikai kérdések léptek: nézői elvárások formálják színházaink műsortervét. A szlovákiai magyar hivatásos színjátszás két címkével zsonglőrködik: a művészszínház és a népszínház kategóriák mentén határozza meg önmagát. Működésük a vidéki repertoárszínházak működéséhez hasonlatos: játszani kell mindenkinek, mert kevés a néző, ezért évadról évadra ki kell állítani egy meseelőadást, egy „zenéset”, ami lehetőleg járhatja a vidéki kultúrházakat, de kedvezni kell a városi közönségnek is, így minden évben van valami színházi „csemege” – amelyet az esetek nagyobb részében csupán 8–10 alkalommal játszik el a színház.

A szlovákiai magyar dráma fejlődésének, lehetőségének kérdése, amely szintén végigkísérte ezt a 65 évet, nem oldódott meg. A színház vezetői erről a kérdésről nem vesznek tudomást, s ezt ki is mondják, úgy tekintenek szlovákiai magyar drámára, mint egy nem létező művészi lehetőségre. A szlovákiai magyar színházkritika is elsorvadt, az aktív színházcsinálókon és azon az egy-két színházról gondolkodó elméleti emberen kívül nincs szakmai közösség, ennek következményeként nincs szakmai tükör és párbeszéd sem.

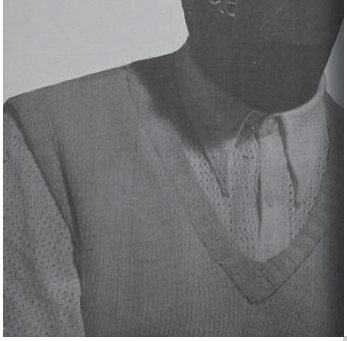

A szlovákiai és magyarországi színházi közeggel való kapcsolódás egy-egy visszatérő rendező munkájában merül ki, valós kulturális kölcsönhatás nagyon ritkán érhető tetten.

A pozsonyi Színművészeti Főiskoláról a rendszerváltás óta folyamatosan érkeznek fiatal színészek, de míg az első generáció tagjai közül sokan megállapodtak a hazai színházakban, a fiatalok inkább a szabadúszás mellett döntenek, sok esetben elszippantja őket valamelyik fővárosi intézmény, vagy egyéb művészeti területeken találják meg a boldogulás lehetőségét. A másik oldalon a színházak kapacitása is véges, nem tud minden végzett magyar hallgatónak munkát adni. Így a probléma továbbra is fennáll, a vérfrissítés adagolva érkezik, és távozik a szlovákiai magyar színházi rendszerből.

A Magyar Területi Színház hat és fél évtizedes pályáján felemelkedett a semmiből, lerakta az állami támogatású szlovákiai magyar hivatásos színjátszás alapjait, ezért mindenképpen megbecsülés és tisztelet jár azoknak, akik évtizedeken át különösebb társadalmi megbecsülés és visszajelzés nélkül húzták-vonták Thália szekerét a Felvidéken.

Sajnos az építkezés során olyan problémák is beépültek a szerkezetbe, amelyet természetesnek tekintünk, megváltoztathatatlan és felülírhatatlan helyzetnek, megszoktuk létezésüket, s a nézők utáni hétköznapi harcokban nem kívánunk ezen változtatni. Így azonban nem marad más, mint a folyamatos újrakezdés, évadról évadra való lépegetés, a statisztikák böngészése – hol tart most a szlovákiai magyar színház? Bevételi mutatók, előadásszámok adnak feleletet: a helyzet bizonytalan, de nem reménytelen.

Hatvanöt éve alakult meg a Magyar Területi Színház, jövőre ötvenéves lesz a Thália. Vajon a készülődő, a harmadik, Dunaszerdahelyen létrehozandó magyar színház választ ad, választ adhat ezekre a kérdésekre? Vagy követi a jól bevált modellhelyzetet, még nagyobb feszültségeket teremtve színházi közösségünkben?

RECYCLED MEMORIES (CIKLUS) NO. 3., VEGYES TECHNIKA, 30x40 cm, 2016

SOÓKY LÁSZLÓ

A NAGY FELVIDÉKI MAGYAR DEKADENCIA – A KRITIKANÉLKÜLISÉG KRITIKÁJA

„Ez elsősorban annak a kritikai rövidlátásnak az elutasítása, mely puszta propagandaeszközzé, ideológiai reklámmá alakítja, és ezzel meghamisítja az irodalmi műveket.”
(Mario Vargas Llosa)

Feltehetjük a kérdést úgy is, hogy van-e miből hanyatlania a szlovákiai magyar irodalomnak, de inkább ne súroljuk – még alulról se – a cinizmus provinciánkat bekerítő határait. Mondjuk ki bátran, hogy talán van, talán nincs. Ezen jól összevitatkozhatunk.

Azért, mert mondhatjuk eszményinek is a mostanra kialakult helyzetet, meg azt is, hogy a „Felvidék” magyarsága előnyben részesítette a képzelgést a cselekvéssel szemben, az álmodozást a valósággal szemben, és ez lett a sorsa.

Az ok: a társadalmi lét szervezetlensége, a céltalanság, Vargasszal folytatva „[a]z elmaradottság, továbbá az a lelki állapot is, mely minden társadalmi osztályból sok embert jellemez. Az érzés, hogy hiábavaló minden erőfeszítés, felvállalt munka, sokféle vágy és ambíció, mert létezik egy láthatatlan, de rendkívül erős mechanizmus, mely szinte minden kísérletet megsemmisít, megnyirbál, vagy tönkretesz, és a vereség keserűségével tölti el a tenni akarókat. Igaz, hogy vannak, akik diadalmaskodnak, de abban a környezetben ez nem irigylésre, hanem megvetésre méltó siker.”

Ideje lenne egy mindenre kiterjedő Fábry-revíziónak. Egy mindenre kiterjedő társadalmi revíziónak. Egy mindenre kiterjedő politikai revíziónak, s feltenni a kérdést, ugyan már, mi az oka annak, hogy a felvidéki magyarság mindenkori vezetői – az államfordulattól az idők végezetéig – emberfeletti elszántsággal kollaborálódtak? Látszólag nem, de valósan igen.

A legutóbbi rendszerváltozást követő kollaborálásuk felülmúlja az első cseh(szlovák) állammal való kollaborálást is. Ez így persze nem igaz, mert ha azt vesszük alapul, hogy mostanában (látszólag) csak akkor kollaborálnak, amikor hatalomra kerülnek; minden Shakespeare forgatókönyve szerint működik, mintha a XVI. század utolsó évtizedében élnénk, s mi, felvidéki angolok trónra emelnénk III. Richárdot, hogy alattvalói lehessünk.

Maradjunk tehát a kaptafánál, hagyjuk sorsára a felvidéki magyar irodalmat, közéletet, leginkább a politikát, s forduljunk a színházi lét mindennapjai felé.

Emlékezzünk meg például arról, hogy nemrég múlt kétszáz éve annak, hogy Kassán, magyar színpadon magyarul szólalt meg többek között Déryné.

Száz évvel ezelőtt épp háborúban állt a világ, Faragó Ödönék mégis „odafigyeltettek" Európa színházi és diplomáciai elitjét erre az eseményre.

Megemlékeztünk e korszakot nyitó évfordulóról, szerényen, mintha szégyenkeznünk kellene, mintha nem lenne a mienk.

A történetről és a történeti időről megemlékező szakma felkészült, ragyogó előadásokat hozott magával, s aki jelen volt, megérintette az esemény nagyszerűsége. A honi színházi szakmát azért nem érinthette meg az esemény nagyszerűsége, mert nem volt jelen. A Kassai Szlovák Állami Színház igazgatója majdnem tiszteletét tette, de félúton érte utol a telefon, hogy az összejövetelen nem lesz partnere, emiatt hozzászólását átdátumozta a háromszázadik évfordulóra.

Ez a tünet egyben kikérdezés nélküli anamnézise annak a nagyképű és tudathasadásos folyamatnak, amely drámai módon szegényíti el és nyirbálja meg azonosságtudatunkat azáltal, hogy nem vesz tudomást a hagyományról, s azáltal, hogy a létező hagyományt bagatellizálja. Tudatosan és módszeresen, negatív identitástudat mentén.

Ezért nem volt képes feldolgozni sem a szépirodalmunk, sem a drámairodalmunk az államfordulat óta eltelt százévnyi időt, s annak történéseit az irodalom eszközeivel. Ne legyünk igazságtalanok: a történészek is csak napjainkban jutottak el odáig, hogy viszonylag objektív képet rajzoljanak az itt élő magyarság politikai, vagyonjogi, társadalmi, közéleti, vallási és kulturális létéről. Az irodalommal foglalkozó, ad abszurdum abból élő felvidéki magyar szerzők túlnyomó többségének pedig érintőleges viszonya sincs e tetszhalott állapotában létező nemzetrész hagyományával. A szocreál idők szocreál pillanatainak korrajza mind a szépirodalomban, mind a drámairodalomban a maga értéktelen állapotában még felfedezhetők, de maga a Trianont követő nemzettragédia, vagy a 89-es rendszerváltozás utáni, napjainkig tartó abszurd helyzet nyomokban sem.

Pedig az abszurd az irodalomban, különösen a dráma területén lehetőség; nem is akármilyen. Lehetőség akkor, ha nem a mindenkori politika fogja a megélhetési szerzők kezét, és a megélhetéstől, a vályútól való elszakadás rettegése nem homályosítja el az alkotók agyát. Ilyen pillanat az államfordulat óta nem fordult elő, s ezen a téren nincs jelentősége annak, hogy a megélhetési diktátumot a hazai, a magyarországi, vagy urambocsá, valami amerikai politikai, közéleti lét tanár bácsijai fogalmazzák meg.

Változást ezen a téren nem várhatunk mindaddig, amíg szemléletbeli döntés nem születik például arról, hogy továbbra is Fábry Zoltán, a maga kicsinyes eszmeisége mellett, marad-e a kötelező olvasmány, vagy alapvető értékként kezeljük, mondjuk, a disszidens Márai Sándor vagy a száműzött Hamvas Béla szellemi hagyatékát.

Amíg ez a döntés megszületik, térjünk vissza ahhoz a lírai és drámai pocsolyához, amelyben immáron száz éve ring a felvidéki magyar irodalmi lét ladikja. Szem előtt tartva azt, hogy a száz év alatt a Felvidék magyarsága világra vajúdott egy írót (Grendel Lajost) – drámaírót egyet sem –, és két költőt, Keszeli Ferencet és Zsélyi Nagy Lajost. Mondhatjuk azt, hogy egy ilyen kicsi nemzetrészből ez nem is kevés, de megkérdezhetjük azt is, hogy a felsoroltak kikhez képest jelentős írók vagy költők.

Ez a kérdés csak abban az esetben érvényes, ha nem az ízlés, hanem a szakma oldaláról közelítjük meg a témát, ami vélhetőn elvezet a személyes megsértődés állapotáig, vagy jobb esetben viharos vitát gerjeszt az említett pocsolyában.

A mostanában napvilágra kerülő rapszodikus és szelektív irodalom- és színháztörténeti dolgozatok helyenként alátámasztják a fenti állításaimat, helyenként pedig nem, ami azért természetes, mert a hivatalos irodalom- és színháztörténeti állásfoglalásokat, akarva-akaratlanul, befolyásolja a mindenkori ideológiai és politikai akarat. Itt, a Szlovákiában élő magyarság köreiben pedig hatványozottan, aminek az oka hétköznapi: az állami színházainkat az állam (megye) tartja fenn, a könyvkiadásunk pedig pályázathoz kötött, ami politikai befolyásoltság alatt áll. Ebből adódóan

nem az érték, hanem a mindenkori politikai elithez kötődő viszony jelenti az érvényesüléshez elvezető utat, ami azonos a politikai klientelizmussal. Ez az értékrend (ha az) csak egy kicsit elvetemült, bár mindenki tudja, de mert megfoghatatlan és jelentős érdekcsoporthoz köthető, elvezet a cinkosság felemelő érzetéhez: a valakihez való tartozás évente megismétlődő élményéhez.

Nem egyszerű elválasztani a fertőt a mindennapi kenyértől. E reciklatív esemény öntápláló forrása a kritikanélküliség és a kritikanélküliségre való hajlam ösztönzése, ami, különösen egy kisebbségi irodalom esetében, veszélyes helyzeteket idézhet elő. Most, 2017–2018-ban ott tartunk, hogy ez a meglebegtetett veszély kulturális és kultúrpolitikai vészhelyzetté fokozódott, s itt visszatérhetünk a színházakhoz.

Azt, hogy a meglévő három kőszínházunk és két alternatív színházunk vezetése és társulata miként viszonyul az előadásaikat követő kritikákhoz, általában személyiség- és vérmérsékletfüggő, figyelembe véve az egyes előadások művészi szándékát, szerzőt, szereposztást, rendezőt, eladhatósági mutatót, s mindazt az adminisztrációs szükségletet, ami egy előadás létrehozása folyamán adott és elkerülhetetlen. A mindenkori közönséget, tetszik, nem tetszik, ki kell szolgálni.

Természetes, hogy a repertoárjukban váltakozik a művészi érték és a könnyű műfaj, hogy átjárhatóvá váljon a küldetés és az üzleti érdek közötti gödör. Ez a taktika és a túlélés melankóliája, de mindmáig létezett egy szakmai határ, amely alá a libikókázás kényszere ellenére sem volt illő süllyedni. Ez a határ mára eltűnt. A legutóbbi két évtizedben három olyan színházi formáció jött létre a szlovákiai magyarság vonzáskörzetében, amelyet nem lehet, és nem is szabadna figyelmen kívül hagyni, mert professzionális színházakként tüntetik fel magukat. Ilyen például az ad hoc összeverbuvált és tiszavirág életűnek bizonyult (majd hamvaiból újra feléledt) Felvidéki Magyar Nemzeti Színház (sic!). Ezzel a nemzeti büszkeségre okot adó névvel egyetlen bemutatót tartottak – nem a *Bánk bán*t és nem is a *Az ember tragédiájá*t – tételesen a *Mindhalálig Beatles!* címűt. Kedvelem a Beatles együttes muzsikáját, hiszen ifjúságomat idézi fel, de az előadás nem kötődik sok szálon a „felvidéki magyar nemzethez". Gyanítom csak, hogy a kommersz és a mutyi gereblyézte össze ezt a csapatot, amiben nem is lenne kivetnivaló, ha nem devalválna egy szimbólumot.

Hiánypótló szándékkal – mely hiányt nehéz lenne megfogalmazni – jött létre a Dráfi Mátyás é. m. nevével fémjelzett Teátrum Színházi Polgári Társulás, mely tájoló színház-

ként tevékenykedik. Ebben a formációban Dráfi színészi múltja a patinás védjegy, azok, akikkel körülveszi magát az egyes előadásokban, vagy az ő múltjának mellékszereplői, vagy olyan műkedvelők, akik diákkorukban valaha színpadra léptek. Jellemzőjük a szakmai igénytelenség, célközönségük az a réteg, amelyre a külsőségek így-úgy hatnak, s az előadások végén azt hiszik, hogy színházban voltak. Ezt az élményt ne vonjuk meg tőlük, s nem is emiatt tértem ki a Teátrum Pt.-re. Hanem azért, mert az utolsó bemutatójuk átbillent abba a politikát kiszolgáló szférába, amely egyre direktebb módon keres és talál érvényesülést színjátszásunkban, és kézi vezérlésre állítva bedarálja mind a történeti korszakot, mind a könyvkiadást, mind a szlovákiai magyar közéletet, mind a drámatörténetet.

Ehhez a színházpolitikai alagútfúráshoz teljes mellszélességgel asszisztál a Boráros Imre Színház Kft. is, mely korlátolt felelősségű társaság a felvidéki magyarság és a világban szétszórt magyarság történeti traumájára építkezve, fellobogózva tépdesi a sebeket, kihasználva azt a lélektani pillanatot, hogy még minden, magyarok által lakott településen akad egy-egy túlélő. Az előadás szakmai szempontokat figyelembe véve értékelhetetlen; tragédiák vázlatai korabeli képeslapokon. Időleges átok ez, de még nem színháztörténeti tragédia.

A tragédia akkor kezdődött el, amikor a politika már olyan szinten avatkozott bele a felvidéki magyar színházi történetbe – mely az ártatlanság vélelme mellett is színházpolitikailag korrupciógyanús –, hogy nem riadt vissza a gátlástalanul kegyes csalástól, sem pedig a mutyitól. Igaz, hogy mindez egy konzulátuson, Magyarország felségterületén történt, de az árnyéka ránk vetül; egy soha és sehol, senki által ki nem írt drámapályázat lett eredményes. Szokatlan lebonyolítás, de lehet, hogy nem példa nélküli. Az előzmény folytatása, s annak végkifejlete viszont egyszerre lenyűgöző és egyszerre abszurd. A Kassai Thália Színház vezetése ugyanis még azelőtt vállalta a „drámapályázat" nyertes pályaműveinek bemutatását, mielőtt azok tartalmi és szakmai részét megismerte volna.

Merész vállalás, mely magában hordozza azt a mérhetetlen veszélyt, ami a későbbiekben bekövetkezett és visszavonhatatlanná lett: egy a művészet iránt elkötelezett színház nevét adta a selejthez (megkövetem Krausz Tivadart, aki egyrészt jobb híján került az események sodrába, másrészt az ő pályaműve értékelhető), s azáltal, hogy bemutatta, hitelesítette is az értéktelent, a bóvlit.

Ettől a pillanattól kezdve nincs, ami számon kérhető lenne a színházi színvonal területén, váratlanul bekövetkezett a kritikanélküliség kritikus időszaka. Lehet azt mondani, hogy nem úgy volt, vagy nem egészen úgy volt, mert a papírok utólagos gyártása nem ismeretlen tevékenység tájainkon, de azon a tényen, hogy a politika, s egynémely politikus, felkészületlenül és avatatlanul, önmaga érdekeit szem előtt tartva belenyúlt a színházi történésekbe, immáron visszavonhatatlan.

Itt és így aztán feltehetjük a kérdést, hogy hol és miért rejtőzködik a szlovákiai magyar dráma. A Kassai Thália Színház igazgatója és a Komáromi Jókai Színház igazgatója két különböző álláspontot képvisel. Czajlik József több alkalommal nyilvános fórumon kijelentette, hogy szlovákiai magyar dráma nem létezik. Ha valami nincs, akkor azt nem lehet eljátszani, s a kör bezárul. A másik lehetőség az, hogy létezik szlovákiai magyar dráma, csak nem veszünk róla tudomást (Magyarországon ez a Csurka-effektus), a végeredmény ugyanaz.

Míg Czajlik azt mondja, hogy nincs szlovákiai magyar dráma, addig Tóth Tibor, a Komáromi Jókai Színház igazgatója azt mondja, hogy nem érdekel, hogy van vagy nincs. Bármit mondhat, hiszen több mint másfél évtizede vezeti az intézményt megyei pénzből magánszínházként, ha úgy tetszik családi vállalkozásban, kézi vezérléssel, évek óta minden szakmai kontroll (művészeti vezető, művészeti tanács, főrendező) nélkül, odáig alacsonyítva a szintet, hogy újabban ellenkritikát írat a rendezővel a szakmaiságot megkérdőjelező kritikus ellen. Mivel a szlovákiai magyarság esetében sem a politikai, sem a közéleti területen nem létezik szakmai kontroll, az ilyen hozzáállás legitimitást nyer. Csak arról nem szabadna megfeledkeznünk, hogy időközben felnevelkedett egy új, irodalmat működtető generáció, s a színházaink vezetői őket fosztják meg attól a lehetőségtől, hogy az a szlovákiai magyar dráma, ami nincs, megszülessen.

Levonható tanulság, vagy személyes következmény? Kizárt. Annyit mérlegelhetünk csupán, hogy milyen alapon amatőrözzük vagy műkedvelőzzük le ilyen körülmények láttán mondjuk az őrsújfalusi, a füleki, a losonci, a nánai, a vezekényi vagy a lévai (a felsorolás korántsem teljes) színjátszó együtteseket, akik nemcsak lelkesedésben, de szakmai téren is fölötte állnak mind a Teátrumnak, mind pedig a Boráros Imre Színház Kft.-nek, s tiszták. A szakmai, közéleti és politikai kitüntetések nem biztos, hogy ellensúlyozzák az erkölcsösséget.

RECYCLED MEMORIES (CIKLUS) NO. 11., INSTALLÁCIÓ, 2017
EVERY DAY IS THE SAME, PRINT, 70x70 cm, 2014

TÓTH VIVIEN

ÁRPÁD

Négy év után utaztunk le vidékre anyámmal. Összeveszett papával, aki szerint anya eladta alóla a házat, anya szerint csak jót tett neki, hogy bedugta egy otthonba. Azóta nem keresett minket, ezért jöttünk le, hátha megenyhül. Anya végül addig hergelte őt azzal, hogy beszéljék meg a problémákat, hogy nem látogathattuk meg, csak anya testvérét, Árpádot. Egy kunyhóban élt a falu szélén, ezzel is gyakorolva a számkivetettségét, őt se szerették már a rokonok. Csapvízzel kínált minket, nagyokat kortyoltunk belőle, ha kiürült a poharunk, boldogan töltötte újra, jólesett neki a gondoskodás. Viccelődött, hogy unja már, hogy a fal nem válaszol neki, nem értettem, hogy miért beszél a falhoz. Anya a székre ült velünk szembe, én meg Árpi bá mellé az ágyra, aki megkért, hogy így szólítsam, hogy meglegyen a tisztelet meg a barátság is. El is fogyott a hely a szobában. Ritkán vettem levegőt, féltem, hogy elfogy. Papáról beszéltek, nem tudtam beleszólni, a fallal szemeztem, hátha nekem megszólal. Éreztem, ahogy Árpi bá keze végigsiklik a derekamon, megint kilógott a szoknyából a pólóm, pedig az ajtóban betűrtem, hogy ne idegesítsem fel anyát. Csak mondta a magáét, nagybátyám keze egyre lejjebb csúszott, elhatároztam, hogy csak akkor szólok, és akkor is halkan, ha megfogja a nyuszis bugyimat. Sokszor megkaptam a suliban, hogy fura vagyok, mert nem szeretem, ha hozzám érnek. Most be akartam bizonyítani magamnak, hogy nem vagyok én olyan szörnyű, természetes, ha simogat egy rokon. Kiment anya a szobából, unta a víz fémes ízét, elkerekezett a boltba kóláért, hátha visszakapja a vidéki érzést, amit a buszon vesztett el Pest felé, amikor húsz éve először látogatta meg apámat. Több lett a hely a szobában, mégis kevesebb, újabb pohár vizet kérek, hogy nőjön köztünk a távolság. Átülök anya helyére, még meleg a párna. Árpi bá egy kancsóval jön vissza, így már nem kell többet egyedül hagynia. Csalódottság fut át az arcán, de nem szól érte, hogy elültem. Van már fiúd, kérdezi, azt válaszolom, hogy tizenegy vagyok, de csak újra megkérdezi, van már fiúd, nincs, mondom. Buták ezek a fiúk, dohog a kancsónak, egy ilyen szép lánynak nem udvarolni. Anya jelenléte kezd felengedni, nem olyan meleg már a szék,

a lábam remeg az izgalomtól, bizonyítanom kell. És téged érdekelnek a fiúk, önt magának még egy pohárral, a következő pillanatban már felettem tornyosul. Nem tudok megszólalni, innen lentről sokkal magasabbnak tűnik, mint állva. Téged érdekelnek a fiúk, ismétli el, csípőjével úgy körözget, mint a dögevők a bajba jutott állat felett. Nem, suttogom, hátul begyűröm a pólómat, az izzadságtól nehezen megy. Nem könnyű megtalálni az igazit, ezt tudod? Tudom, olvastam. Hol? A Bravóban. Azoknak a címlapján mindig csini szőke fiúk vannak, igaz? Általában, igen. És neked ők tetszenek? Kaphatnék még egy pohár vizet, Árpi bá? Kiürült a kancsó, meglengeti előttem, hogy lássam, csak ezért megy ki a konyhába. Hirtelen visszafordul, elmeséli, hogy van a közeli erdőben egy forrás, onnan hozhatnánk vizet, nem egészséges ennyit inni a csapból. Nem akarok menni, azt mondom, hogy várjuk meg anyát, de már hozza is a cipőmet, rám is adja, hogy biztosan elinduljunk. Fázok, nincs jó idő, nem engedi, hogy visszamenjünk a melegbe, mindenképp kell a friss víz. Hallod a csobogást? Már közel járunk. Nem hallom. Amikor beérünk a sűrűjébe, lehúz a földre, maradjak csöndben, suttogja. Mutogat egy pontra, hogy oda nézzek, ott az a barna kupac, látom? Rázom a fejem, körbe is nézek, hátha rossz fele pillantgatok, de a barna kupacot nem találom. Suttogva szól, hogy mit kell látnom, de a kezével már nem mutat a fák felé.

Sötétedéskor érünk vissza, anya már várt minket. Kiöntötte nekem előre a kólát, kiment belőle a szénsav, azt hitte, előbb jövünk vissza. Miket láttatok, volt őzike? Kérdezi kedvesen, és az ölébe ültet. Láttunk nyuszikat, suttogom. Barnák voltak.

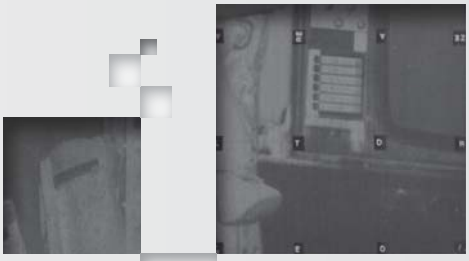

EZERKILENCSZÁZHATVANHÉTMÁJUSTIZENNYOLC (KA) – R. M. (CIKLUS),
PRINT, PECSÉTNYOMÓ, 60x40 cm, 2016

SOÓKY LÁSZLÓ

A NAGY (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR FORRADALMI GULYÁSPARTI

FEJEZETEK PROF. DR. BÍRÓFERI C.SC., DR.SC FORRADALMI NAPLÓJEGYZETEIBŐL

Monodráma, mely térben itt játszódik a Felvidéken, a Felvidék egymástól jól elkülönített gyarmatain, kormányhivatalokban, pártirodákban, titokzatos úton-útfélen, kocsmákban, durayk, csákyk, tücskök, bogarak titkos alagútjaiban, kopjafák, emlékművek, bográcsok tövén, mindenütt, ahol a provinciában magyar és nem annyira magyar, mégis magyarnak látszó egyed megfordulhat. Az időpont? Ennek meghatározása furfangra csábít, mert egyszer akkor volt, máskor meg csak majdnem akkor, de ha az elszórt kukoricaszemeket nem csipegették fel az ég madárkái, visszavezetnek a kezdetekig. Ebben az a furcsa, hogy a kezdet egyben a vég is. Különösen akkor, ha a megjelölt tér nem ott van.

Személyek:

BÍRÓFERI: anyakönyvezett nevén Barta Tibor, a Cincogó nevű pati kocsma csaposa, képesített, járás III. osztályú futballbíró, korábban egyetemi tanár, kandidátus, a történelemtudományok doktora

SZERZŐ: író, költő, kritikus, a Cincogó nevű pati kocsma törzsvendége

BOZSÓ: fotográfus, Szerző (ivó)cimborája, számos világhírű fotóművész, mint pl. Tóth István és Jan Saudek konzultánsa

KÓRÓ: Szerző és Bozsó haverja, irodalmi lelkületű kőművesmester, az üvegtörmelékből készült kerti kemencék szakértője, jelenleg kultúrház-igazgató, egyszer egy nyári napon majdnem nyilvános ökölpárbajt vívott Finta László koszorús költővel és segédszínésszel, nőért

GAZOS: Majdnem a szocialista munka hőse

KOOPTÁLT 001 MIKI: Földtantudós, elméleti szintű kisebbségi szakértő, örökös nemzetstratéga.

KOOPTÁLT 24 PALI: Textilfestő és -mázoló, Guiness-rekordot tart, többek között kopjafák és nemzeti azonosságtudattal bíró mellszobrok avatásán elmondott gyújtó hangú beszédekben, saját színpadi szövegeinek megtekintésében, öninterjú-készítésben, önfényezésben. Elszántan kollaboráló politikus stb.

Valamint írók, költők, néptáncosok, politikusok, festőművészek, elevátorkezelők, masiniszták, václavhavelek és még sokan mások.

A színen söntés, asztalok, székek, sörösládák, az ablakban muskátli(k). Bíróferi két szatyorban hozza a bort, s amit még akar. Törölgeti a pultot, kötényt köt, rakodik, tesz-vesz, felteszi a kötszerturbánját, tapaszt ragaszt ide-oda, bal karjára felölti a gipszet. Az biztos, hogy az egyik asztalnál nem valódi állapotában ott ül Szerző, Bozsó, Kóró.

BÍRÓFERI: A kisfröccsöt úgy készítem, hogy előbb felvizezem a bort, s csak azután engedem hozzá a szódát. Ezt mindenki tudja. Naplóm szerint 1989. augusztus 13-án, a Cincogó nevű kocsma sarokasztalánál ült a Szerző, Bozsó meg Kóró. Mindig ott ültek. Azt kiabálták nagyon kedélyesen:

– Mi van, geci Bíróferi?! Felvizezed a bort, és csak azután engeded hozzá a szódát?!

A másik asztalnál ült Besúgójani, Besúgóernyő és Besúgójani. Ők meg mindig a másik asztalnál ültek, hallótávolságra. Engem mindenki Bíróferinek hív, pedig nem Bíró Ferenc a nevem, hanem Barta Tibor. Korábban tanszékvezető egyetemi tanárként dolgoztam, kandidátusi és doktori titulusokkal, míg közelebbi kapcsolatba nem kerültem a házmesterrel. A házmester, az három deci borból + egy deci szódából készül. Majd később a tömbházmesterrel, ami három x három deci bor, hatszor. Amikor öt, vagy tíz év múltán először ocsúdtam fel az érzékcsalódásokkal járó átmeneti tudatzavaromból, azonnal beálltam ide, a Cincogóba szeszes italok és kábítószerek élvezésétől tartózkodó, önmegtartóztató csaposnak. Ezzel párhuzamosan elvégeztem az ötödosztályú futballbírói tanfolyamot is, így mostanában, vasárnaponként a járás III.-ban fújom a sípot.

***

Bozsó, a Szerző fotográfus cimborája akkora marha nagy fotográfus volt, hogy egy időben haverkodott Tóth István, világhírű, és Jan Saudek, még világhírűbb fotográfusokkal. Tóth Istvánnal nem volt nehéz, mert mindketten elemi erővel vonzódtak mind a kis-, mind pedig a nagyfröccshöz.

Saudekkal folyamatos harcot vívtak, mert Saudek a skót whiskynek esküdött örök hűséget. Akkoriban, ha valakire azt mondák, hogy mocskos prágai zsidó, nem antiszemitizmust jelentett, hanem közeli barátságot. Ezért Bozsó ezt üvöltötte Saudeknek:

– Rohadt, prágai belvárosi zsidó vagy, akit még csak körül sem metéltek, mert az apai ág, az nem számít. Egy rendes külvárosi kocsmába be se tehetnéd a lábad, mert sugárzik belőled az ízlésferdület!

Bozsó ezt csehül akarta mondani, csak nem tudott csehül.

Saudek viszont nem azért volt világhírű, hogy ne értse a kelet-közép-európai nyelvjárást, de nem ám! A feje előbb vörös lett, majd lila:

– A ty jszes vydrbanej magyar – rikácsolta –, který nemá szmyszl pro csernobílú fotografiu, a zseres jenom gulás, gulás, gulás!

– Az! Persze! Csernobil! Az fertőzte meg azt a lila, bohemista agyadat…

Aztán egymásba karoltak, kisétáltak a Dunához, és leginkább az angol reneszánszról beszélgettek, nagyon izgatottan. Azért az angolról, mert Saudek hiába volt akármilyen világhírű, Balassi Bálintról és Balassi szerelmi lírájáról nagyon keveset tudott.

A belső széken ült Kóró, mint általános és teljes műveltséggel rendelkező kőműves mester, az üvegcserepekből épített kerti kemencék szakértője, most épp kultúrház-igazgató.

– Ide figyelj, Bíróferi! Ha még egyszer le se nem baszó minket, akkor máskor mink is le se nem baszunk téged! Megértetted?

Kóró egyszer – nyári este volt és talán telihold – nagy kanyart vett a Cincogóból, és elindult, hogy fejest ugorjon a CSAK ÚSZÓK SZÁMÁRA! kijelölt nagy pati medencébe. Nekifutásból ugrott, az úszómester hiába kiabálta, hogy „Ne, Kóró! Ne-e-e… leengedtük a vize-e-et!” Kóró nyakát és gerincét gipszmerevítőbe helyezték, felpeckelt állal, három hétig csak az eget nézte. Úgy itta a fröccsöt, hogy vagy a Bozsó, vagy a Szerző tölcsért tett Kóró szájába.

Egy alkalommal, amikor a Komáromi Európa Szálló kávéházában Senkár Árpi, a pincér adagolta így a fröccsöt, az összes afrikai, szafari öltözetében, fején tapló sisakkal, két könyökmankón hintázva, belépett Finta László, koszorús költő és segédszínész.

– Most leszámolok veled, Kóró! Leszámolok veled, mert tudomásomra jutott, hogy megkúrtad az én Ilonámat!

– Nem értem, miért pont velem számolsz le, Finta Laci! Ezen az alapon leszámolhatnál a fél várossal.

– Igen, de te jutottál a tudomásomra. Ökölpárbaj életre, halálra!

Ekkor Szerző felemelte a mutatóujját:

– Mindenben egyetértek veled, Finta Laci, mert Ilona megkúrása komoly dolog. De a világ most éppen nem olyan.

– Nem? Egy kicsit se?

– Elkéstél. Ki fog törni egy hatalmasnak tűnő, rendszerváltónak is gyanús forradalom. A kitört rendszerváltó forradalomban pedig alighanem párbajtilalom lesz.

– Ez nem igazság! A folyamatban lévő ökölpárbajokat nem lehet szüneteltetni. Vagy ha mégis, akkor ösztönösen magamba roskadok.

– Ha nem vagy besúgó, akkor felőlem magadba roskadhatsz, de vállalnod kell a roskadásod összes forradalmi következményét. Mert mi van akkor, ha teszem azt, az összes felvidéki fölszarvazott magyar, kihasználva a rendszer pillanatnyi figyelmetlenségét, csak úgy magába roskad?!

– Nem roskadhat magába, mondta Bozsó.

– Mé nem?! – kérdezte Finta László, koszorús költő és segédszínész. – Akkor roskadok magamba, amikor csak akarok.

– Az nem úgy van, Finta Laci, mondta Bozsó, mert ha egy forradalmár a forradalom kellős közepének mindjárt a legelején magába roskad, felfedi a forradalom sebezhető pontjait, amire a Besúgójani meg a Besúgóernyő meg a Besúgójani azonnal lecsap, mint a dalos keselyű a belsőrészre.

– Ezzel pedig előre elbaszhatjuk a forradalom összes fiktív vívmányát, mondta Kóró.

– Mi aztán nem, mondta Szerző. A forradalom vívmányainak elbaszására már központilag rég kijelölték az arra hajlamos és megfelelő egyedeket.

***

Engem a tavaszi és az őszi futballidény minden vasárnapján megvertek. Hol a hazai, hol pedig a vendégszurkoló tábor. Hol pedig egyszerre mind a kettő. Volt úgy is, hogy először egymást verték, de aztán, például, amikor a Kiss Öcsi a Búcs–Dunamocs örökrangadón leharapta a Boncz Pista fülét, és kiserkent az első vér, a szurkolók rádöbbentek, hogy jobb, ha mindannyian engem vernek. Szerettem, ha vernek, mert minden verésben éreztem az irántam táplált szeretetet és törődést. Mi van, Bíróferi, mi? Le vagy fizetve, mi? Máma hány koronáért verjük szét a pofád, he? He-he-he, kérdezték szeretettel a bennfentesebb szurkolók. Ebben a verési szeretetben benne lobogott a szocialista világrend nagyszerűsége. Ezt csak azért mondom el, mert a mostani demokráciában élő fiatalság nagyon keveset tud a szocializmus nagyszerűségéről. A szocialista öntudatról pedig szinte semmit. Pedig a szocialista öntudatról legendákat lehetne mesélni. A mese szintjén meséltek is.

A példa kedvéért itt vagyok például én, Bíróferi, 1989. augusztus 13-án, vasárnap este fél nyolckor. Délután ötkor még az Izsa–Gyulamajor FK mérkőzésen fújtam a sípot addig, míg az izsai balszélső (Csókás II.) sógora esernyőnyéllel szájon nem vágott a partvonal mögül úgy, hogy az alumíniumsíp a torkomon akadt.

– Tizenegyes! Mondta az izsai balszélső (Csókás II.) sógora.

– Fújd be a tizenegyest, Bíróferi, mert, ha nem fújod be, akkor itt ma nagyon piros, nagyon magyar vér fog folyni patakokban a zöld gyepen, a fehér tizenegyes pont körül.

Végső és iszonytató hörgéssel befújtam a tizenegyest, annyit tévedtem csupán, hogy a labda épp a hazaiak tizenhatosán belül pattogott.

A kórházban arra ébredtem, hogy Rékay doktor úr egy hosszú, hajlított csípőfogóval benyúlt a torkomba, és kihúzta a sípot. A karomat addigra már begipszelték, kötszerből turbánt formáztak a fejemre, zúzott sebeimet szakszerűen ellátták, mint minden vasárnap az őszi és a tavaszi futballidényben.

Most mégis itt állok a pult mögött, szinte a teljes elesettség állapotában, szocialista öntudattal vizezem a bort, mert a szocialista öntudat, az nem olyan, hogy öt napon túl gyógyuló, könnyűnek is mondható sérülések miatt csak úgy feladja az ember. De nem ám! Öntudatosan mondogatom magamban az öntudatos szocialista csapos hiszekegyét:

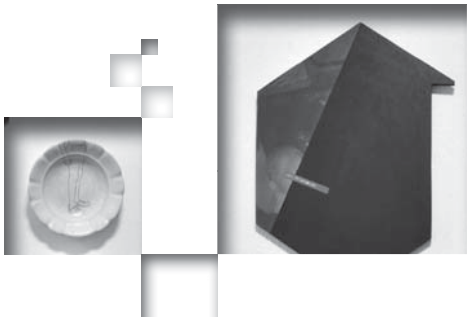

egydeciszóda+egydecibor az kisfröccs
kétdecibor+egydeciszóda az nagyfröccs
egydeciszóda+kétdecibor az hosszúlépés
háromdecibor+kétdeciszóda az házmester
négydecibor+egydeciszóda az háziúr
kilencdecibor+ egydeciszóda az Krúdy fröccs

Ezt énekelni is tudom. El is énekelném, de az udvarról már behallatszik Gazos bal láb protézisének ismert klaffogása, s amint belép a Cincogóba, kedvesen megkérdezi:

– No, mi van, Bíróferi?! Máma is jól szétverték a pofád?

***

Gazossal úgy volt, hogy Osztraván, a szénbányában dolgozott, és már majdnem éppen a szocialista munka hőse lett, amikor ismeretlen okból, és nagyon váratlanul, mint minden éjszaka, kidobták egy ivóból. Amikor Gazost ki szokták volt dobni valamely osztravai ivóból, akkor általában érzékcsalódásokkal járó átmenti tudatzavarban szenvedett. Nemzetköziül: delírium tremensz.

Amikor Gazos érzékcsalódásokkal járó átmeneti tudatzavarban szenvedett, kismadárnak hitte magát, és boldogan belegömbölyödött a fészek melegébe. Akkor és ott a fészek melegére épp a villamossíneken talált rá, boldogan belegömbölyödött, azt már nem is érzékelte, hogy épp arra csilingelt az 5/A-s tramváj.

Gazos a bal lábprotézisét felakasztotta a fogasra, nadrágszárát ruhacsíptetővel feltűzte a nadrágszíjára, s nyájasan az asztaltársasághoz fordult:

– Mi van, gecik?! Ha azt hiszitek, hogy nem hallgattam le George H. W. Bush és Mihail Szergejevics Gorbacsov forródrótos telefonbeszélgetését, akkor bekaphatjátok!

Szerző a nyomaték kedvéért felemelte a mutatóujját:

– Csak egyszer mondom el, nagyon figyelj, Gazos! Mert az lehet, hogy a te hangulatod már forradalmi, és az is lehet, hogy lehallgattad George H. W. Bush, meg Mihail Szergejevics Gorbacsov forródrótos telefonbeszélgetését. De! Maga a forradalom majd csak folyó év november tizenhetedikén, kedden este öt és hat óra között tör ki. És, ha tudni akarod, Gazos, mi ketten, a Bozsó, meg én, meg lehet, hogy a Kóró is, akkorra már alighanem közepesen nagy forradalmárok leszünk, és csak azért nem érünk oda időben a forradalom kirobbanására, mert félúton majd elromlik a Škoda. A Škoda pedig majd azért robban le, mert majd annyira sietünk a forradalomba, hogy felforr a hűtővíz, és besül az a kurva szocialista motor, amit csak azért nem tudtunk megjavítani, mert nem értettünk hozzá. Meg azért sem, mert nem tudtuk, hogy az akkori Škoda hátul hordozza a motorját, mi meg elöl kerestük. Ott meg nem volt. De még így is szerencse, hogy majd kinyitottuk a csomagtartót, mert kiderült, hogy hova lett előző este Dúdor Pistyi, aki úgy indult el a Cincogóból, hogy megy lefesteni a Tehenyverát, mert a Dúdor Pistyi sötétben is akármikor le tudott festeni akármit. Megértetted, Gazos?!

– Persze – mondta Gazos –, marha nagy forradalmárok lesztek... ha lesztek. Azért nem árt, ha tudjátok, hogy George H. W. Bush arról váltott szót Mihail Szergejevics Gorbacsovval, hogy ideje lenne fellangyítani a hidegháborút.

– Azt nem hallgathattad le – mondta Kóró –, mert nem arra megy a forródrót.

– Nem arra? Ha nem arra, akkor merre?

– Azt nem tudom, hogy merre, csak azt tudom, hogy nem arra.

– Jól van, lehet, hogy nem arra megy. De, amikor iszaphernyót szedtem a Serke iszapjában, az ásóm belekoppant valamibe. Nézem, hát drót. Fogom, hát forró. Hallgatom, hát George H. W . Bush épp ezt mondja Mihail Szergejevics Gorbacsovnak: „Helló Mihail, helló!” Ebből gondoltam, hogy a forródróton koppant az ásóm.

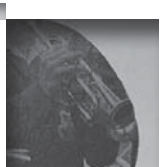

–Te Gazos – kérdezte Szerző –, nem volt véletlenül a Szokol rádiód feldrótozva a fejedre, amikor lehallgattad a forródrótot? Csak azért vetem fel ezt a kérdést, mert a Szokol rádiód most is rá van drótozva a fejedre... ha érted a célzást.

– Akurvaéletbe! – mondta Gazos –, akkor az a koppanás ufó is lehetett! Mert amúgy meg a Serke telindős tele van ufókokkal. A múltkor is, amint mentem, vagy jöttem, azt azért nem lehet pontosan tudni, mert éppen alkonyodott, szembejött velem kettő vagy kilenc ufó. Ha akkor nem sikerült volna hirtelen beugranom a Csóger kocsmájába két vagy három fröccsre, hát most alighanem bottal üthetnétek a nyomomat!

A szomszédos asztalnál Besúgójani, Besúgóernyő és Besúgójani egy titkos, alig észlelhető mozdulattal bekapcsolták a titkos poloskáikat, mert az ufók felemlítése magában hordozta a szocializmus bástyáinak virtuális aláaknázását. Honnan is tudhatták volna ezek a szerencsétlen spiclik, hogy a szocializmus bástyáját nem az ufók, még csak nem is a betiltottan engedélyezett szamizdat szerzők aknázták alá? Sehonnan.

– Amúgy meg – mondta Gazos –, sehogyan se lehettetek volna marha nagy forradalmárok, mert a kulcsaitokat, amit a forradalomban ráznotok kellett volna a forradalmi téren, kiloptam a Škodából, és eladtam a vasfelvásároló cigánynak. Csak a nagy pincekulcsot nem. Azt azért nem, mert a haverokkal sejtettük, hogy egyhamar nem tértek meg a forradalomból, és úgy is lett. Mi meg leköltöztünk a borospincébe, időnként engedtünk a csűcsösbe bort, így vészeltük át a forradalmat, ha kitört. Lehet, hogy George H. W. Bush is ott mondta, hogy helló...

***

Amúgy meg a spiclik gondolkodásmódján nagyon nehéz eligazodni. Elsősorban ezért, mert amikor valahol vagy, és veled szemben ott áll, ül, gukkerez, magaslesről vaddisznóra vadászik valaki, eszedbe sem jut, hogy az illető besúgó lenne, mert azt a rendszerváltoztatás előtt senki se tudhatta, hogy hogyan néz ki egy besúgó. Még a besúgók is csak akkor állapíthatták meg valakiről, hogy igazi, virtigli besúgó, amikor tükörbe néztek. Később aztán majdnem kiderült, de akkor meg már mindegy volt, hogy az illető, aki egykor veled szemben állt, ült, gukkerezett, magaslesről vaddisznóra vadászott, spicli volt-e, spicli lett-e, eleve annak született-e? Mert a később ösztönösen kialakult korszellem úgy alakította a dolgokat, hogy a besúgók egyszer csak, hogy, hogy nem, áldozatokká váltak. Később meg hősökké. Azok pedig, akiket a besúgók besúgtak, szégyellhették magukat! És bocsánatot is kérhettek a besúgóktól! Nem kaptak. Mert a spiclik amolyan rátarti, büszke, és lelkileg nagyon érzékeny népség voltak; nem bocsátottak meg akárkinek! Így alakult a kelet-közép-európai korszellem.

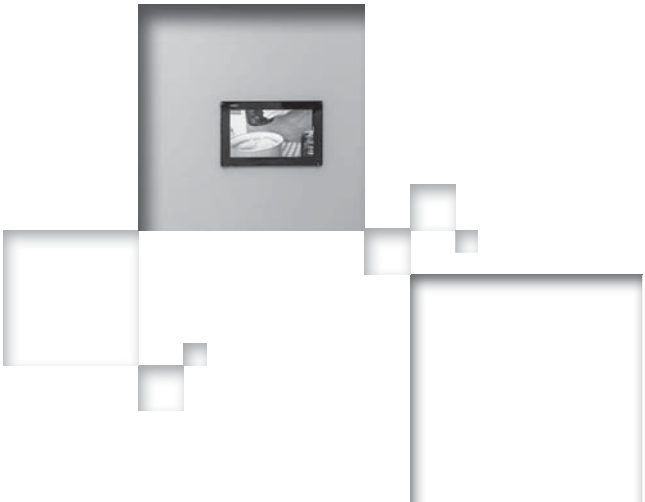

A nagy felvidéki magyar korszellem is valahogy így alakult, csak egy kicsit másképp. Mert az igaz – ha igaz –, hogy a nagy felvidéki magyar nemzeti és kozmopolita törtetők soraiban is hellyel-közzel felbukkant egy-egy besúgó, de! De ez majdnem olyan ritka volt, mint a mesebeli fehér holló... Ha mégis előfordult – ezt csak úgy játszásiból mondjuk –, a legtöbbjük akkora köztiszteletnek örvendett, például mint újságfőszerkesztő, mint festőművész, mint tanár, mint vért verejtékező, köztiszteletnek örvendő köztisztségviselő, sőt, és így tovább!

Nos, ha ezek a köztiszteletnek örvendő, rendszerint pirospozsgás és nagyon pödrött bajszú csehszlovákiai magyar besúgók, ha véletlenül besúgtak valakit, vagy valakiről véletlenül jelentést írtak a nem annyira köztiszteletnek örvendő, soviniszta, kommunista államvédelmi titkosszolgálatnak, akkor azok, akikről a jelentéseket írták, most és mindörökké és azonnal vegyék megtiszteltetésnek, hogy valaki megemlékezett róluk. Mert a besúgások által az ő nevük fennmarad az utókor számára, azokra viszont, akik a besúgó jelentéseiket körmölték, ráborul a feledés jótékony homálya.

***

Egyszer, már jóval a kommunisták megdöntése után, de még egy vagy két nappal azelőtt, hogy a kommunisták visszaszivárogtak volna az egyre polarizálódó pártrendszerbe, mondjuk 1990. március 31-én kora este, amikor Szerző, Bozsó, Kóró a sarokasztalnál ültek, a másik asztalnál meg a Besúgójani meg a Besúgójani, mert Besúgóernyőt épp elnökségi taggá választották az aznap megalakuló Együttélünkegyütthalunk Politikai Mozgalomba, Szerző megkérdezte Besúgójanitól:

– Te Besúgójani, tudod, amikor még nem tudtuk, hogy spicli vagy, de azért spicli voltál, milyen technikával súgtál be, mondjuk engem?

– Szerző, Szerző, nagyon hülye vagy, mondta Kóró, még azt se tudod, hogy hogyan súgtak be a besúgók?!

– Miért?! Te talán tudod?! Szúrjam magam tökön, mert te is bennfentes voltál, Kóró?! – kérdezte Bozsó, odacsapott az asztalra, eltörött a kisujja. Meg a gyűrűs ujja is.

– Nem voltam bennfentes, csak egyszer, amikor ti a nagyon magyar és nagyon turáni eseményekkel voltatok elfoglalva, és kivonultatok az Öreg temetőhöz, hogy világgá harsogjátok a nagy magyar illúziót, a teljes elesettség állapotába fröccsöztettem Besúgóernyőt úgy, hogy az utolsó hat fröccsbe már rum is vegyült. A vegyület hatására gyóntatható állapotba került, így aztán meggyóntattam.

– Az az őszinte gyónás mára már nem érvényes – mondta Besúgójani –, mert azóta már papírunk van arról, hogy soha és semmilyen körülmények között nem voltunk spiclik. Besúgóer-

nyőnek kettő is van. Amennyiben valaki mégis azt terjesztené rólunk, hogy spiclik voltunk, annak a pofájába nyomjuk az ellenpapírunkat, amely igazolja, hogy soha és semmilyen körülmények között nem lehettünk ott. A forradalmi rendszerváltoztatás előtt pedig, ha tudni akarod, Szerző, nem én súgtalak be, hanem a Besúgóernyő, akinek két, hiteles papírja van arról, hogy nem volt besúgó. Én csak az első asszisztense voltam. Azt súgtuk be rólad, hogy a szocializmus ellensége vagy. Ezt most már nyugodt lelkiismerettel elmondhatom neked, Szerző, mert igaz, hogy testületileg besúgtunk, de igazolásunk van arról, hogy nem voltunk besúgók. Meg azt is besúgtuk rólad, hogy csúnyákat mondasz valamelyik kommunista elvtársról. Mindenkiről ezt súgtuk be, mert ezt szerették ott fönt. Meg azt, hogy amikor egyszer, amikor még volt május elseje, és a Satkó rézfúvószenekar az internacionálét fújta a pléh katona előtt, akkor te, Szerző, meg a Kutya, meg a Kapitány citromot nyaltatok a rézfúvószenekar szeme láttára, és Satko Vendelín tamburmajor nem tudta elképzelni, hogy a trombitákból, meg a klanétekből meg még a cintányérból is miért fröcsög vastagon a nyál, meg azt se, hogy az internacionálé miért úgy szól, mint, amikor patkolt bakanccsal rálépnek a macska farkára, és az elvtársak a dísztribünön nem tudták, hogy hogyan kell ilyenkor viselkedni, mert már ittak is valamennyicske szíverősítőt a dicső ünnep tiszteletére, meg azt se, hogy hogyan kell viselkedni akkor, amikor a munkásmozgalom indulójakor szörcsögve szökik a nyál, mert azt meg, hogy hogy nem, nem tanították a marxista-leninista esti egyetemen, és mi, közelről szemlélve az eseményeket, láttuk, hogy nagyon reszketett az elvtársak gyomra a belső röhögéstől, de amúgy meg nagyon szigorú pofát vágtak. Csak Szabó Imre elvtárs, az akkori ideológiai párttitkár elvtárs bújt be a pulpitus mögé, és ott röhögött, és nem tudta, hogy a térmikrofon meg úgy maradt bekapcsolva, és Dráfi Mátyás nagyon érdemes színművészművész elvtárs hiába kiabálta a másik mikrofonba, hogy milyen sok tonna búzát termelt tavaly a járás összes állami birtoka és szövetkezete, mert a felvonuló tömeg hullámozva azon röhögött, hogy hogyan röhög visítva Szabó Imre elvtárs, ideológiai párttitkár elvtárs a bekapcsolt mikrofonba a pulpitus takarásában, és ez volt a szocializmus legdrámaibb és legvidámabb május elsejéje, az összes drámai és nagyon vidám május elseje közül és akkor én meg a Besúgójani meg a Besúgóernyő jól besúgtunk benneteket a Svitok nagyon titkos őrnagy elvtársnak, aki jól elveretett benneteket a vipera nevű gumibottal. Meg azt, hogy szervezkedsz. Ezt írásba is adtuk, mert tudtuk, hogy nem tudod, amit mi tudunk.

– Mit tudtatok még, mondjuk azon kívül, amit mindenki tudott? – kérdezte Bozsó, miközben Dr. Soós Péter körzeti gyermekorvos orosz vodkát kért, hogy jobban megállapíthassa Bozsó kis- és gyűrűs ujján a törésvonalakat.

– Például aztat is tudtuk – mondta Besúgójani –, hogy nem érhettek oda a forradalom kitörésére, mert egy szigorúan titkos akcióval felkristálycukroztuk a Škoda benzintartályát, amitől a motor általában jól besül.

– No – mondta Szerző –, lehet, hogy vértelen volt ez a kurva forradalom, meg az is lehet, hogy bársonyos, de az, hogy te leszel a vértelen forradalom első vérző áldozata, az már majdnem biztos.

– Mér éppen én?! – kérdezte Besúgójani. Besúgóernyő nyitotta ki a tartályt, Besúgójani cukrozott, én meg szakszerűen visszazártam.

– Akkor három telefonpóznát díszítünk fel veletek – mondta Bozsó.

– És az enyhítő körülmény!? Az enyhítő körülmény, az nektek smafu?! – sikoltotta Besúgójani és Besúgójani.

– Milyen enyhítő körülmény?! – kérdezték kórusban. – Csak nem gondoljátok komolyan, hogy az a 4011-es Zetor traktor csak úgy magától közlekedett arra, ahol éppen akkor bedöglöttetek? Ezt nem gondolhatjátok komolyan!

***

Az úgy volt, hogy amikor 1989. november 17-én, Szerző, Bozsó meg talán Kóró is, rohantak a kitörni készülő forradalom irányába, épp azon a keddi napon, amikorra a kommunisták kitűzték a forradalom kitörésének az időpontját, de hogy, hogy nem, elfüstölt a Škoda motorja. Szerző hosszan nézte az eget. Bozsó meg azt mondta, hogy már úgyis éppen rá akart gyújtani. Ekkor az épp ott található mellékutcából odapöfögött melléjük egy alig használt 4011-es, vezetőfülke nélküli Zetor traktor, a traktoros meg azt mondta:

– No, mi a nagy helyzet? Kiadta a lelkét? Ha akarják, elhúzatom magukat oda, ahova menni akartak, mert én is, úgy is épp oda akartam menni.

– Hova? – kérdezte Bozsó.

– Hova, hova? – kacagott a traktoros –, hát oda, ahova akartak, csak nem oda, hanem máshova, a vidéki forradalomba. A vidéki forradalom mégiscsak más... friss levegő... miegymás... Milyen jó, hogy véletlenül épp erre jártam... Mert ha most elindulunk, és beteszem az ötödik, előremeneteli sebességet, akkor a holnapi fél négyes forradalomba, negyed négyre vígan odaérhetünk.

Kis segítséggel felnyitották a csomagtartó tetejét, hogy kivegyék a húzató kötelet, így aztán előkerült Dúdor Pistyi festőművész, aki a csomagtartóban könyökölt, és azt mondta:

– Sokkal szomjasabb és sokkalta nagyobb föstő vagyok, mint a Salvador Dalí.

Húzató kötélre fogták a Škodát, a traktoros betette az ötödik előremeneteli sebességet, és néhány kocsma kényszerű érintését követően, másnap negyed négykor megérkeztek a fél négyes, immáron a vidéki városok egyikében-másikában is kitört forradalomba. Ez a vidéki, providenciális forradalom számos forradalmár számára nagyon kellemes és jövedelmező időtöltést jelentett. A rendszerváltást követő idő pedig azoknak, akik kellő türelemmel és hányinger nélkül kivárták az ő idejüket: örökös dagonyát, vályút, karriert meg sok-sok pénzt.

– Azt nem értem – mondta Szerző –, hogy ha ennyi ideig vártunk egy ilyen marha nagy forradalomra, akkor miért éppen kedden tört ki?

– Azért – mondta Kóró –, mert a zsidók szombaton nem csinálhatnak forradalmat. A lappangó zsidók meg különösen nem. Tiltja a latens módon gyakorolt vallásuk. A keresztényeknek meg vasárnapra tette a pihenőnapot az Úr.

Mivel az összes felvidéki magyar kommunista – kevés kivétellel –, akire szerepet osztottak a rendszer megdöntését illetően, majdnem mind bujdokoló keresztény volt, a vasárnapot is kizárhattuk. Azért zárhattuk ki, mert később a nagy felvidéki magyar keresztény kommunista demokraták keresztény demokrata mozgalmat hoztak létre, kizárva önmagukból a kommunista előzményeket. Úgy, mint például az egyik nagy rendszerváltó téeszkertész, aki a bársonyos kedd utáni szerdán azt mondta a kertész asszonyoknak:

– No, asszonyok, megdöntöttük a kommunizmust, most már mindenki bátran mehet a templomba...

Az asszonyok meg azt mondták neki, hogy:

NOSZVAJI KROSS (MASZK P.) FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2016

– De hát mi eddig is jártunk, Palika…

Ilyen szövevényes volt az akkori felvidéki magyar politikai valóság: minden, magára valamit is adó felvidéki magyar tudott valamit, csak azt nem tudta pontosan, hogy mit.

– A hétfő meg szélső nap – mondta Kóró –, ki látott már olyat, hogy valaki hétfőn robbantson ki egy ekkora marha nagy forradalmat? Senki.

– Az nem úgy volt, Kóró – mondta Besúgójani és Besúgójani, mert a forradalmat nagyon hosszú és nagyon fárasztó egyeztető tárgyalások előzték meg. Milliméterre kicentizték, hogy mikor, hogyan és minek robbanjon ki.

– Minek is? – kérdezte Bozsó.

– Minek, minek… válaszolta Besúgójani és Besúgójani – hát annak, hogy összeomoljon a rendszer… az a rohadt kommunista diktatúra…

– Mé… – kérdezte Bozsó –, nem volt összeomolva?

– Össze volt omolva – mondta Besúgójani és Besúgójani –, de ahhoz, hogy ki lehessen nyilatkoztatni az általános és teljes összeomlást, úgy kellett ez a forradalom, mint a rossebegyemeg!

– Akkor az… akkor az lehet, hogy nem is forradalom volt, hanem, valami hosszú egyezkedést követő kiegyezés? – kérdezte Szerző.

– Node! – mondta Bozsó – Mert, ha teszem azt, felteszem azt a kérdést, hogy ki egyezett ki kivel, mindjárt másként fekszik a mennyasszony a vőfély ágyában.

– Azok nagyon titkos tárgyalások voltak – mondta Besúgójani és Besúgójani. Annyira titkosak, hogy még azok, akik ott voltak sem tudták pontosan, hogy ott vannak-e, vagy sem. Azt meg, hogy mi is a nagy helyzet, még azok se tudták, akik a forradalmi forgatókönyvet írták. Mert akkor azért mindent annyira nem lehetett tudni.

– Na – mondta Gazos –, megmondtam! Nem megmondtam?!

***

1990. március 17-én délután, amikor a teljes felvidéki magyarság Koptált 24 Pali vezénylése alatt március 15-ét ünnepelte, amikor mindenkit hazahívott a harangszó, amikor egyszerre ünnepeltük a dicső őszi és tavaszi hadjáratot, amikor meghonosodott az echte

felvidéki magyar gulyásfőző verseny, és pirospozsgás, pödrött bajszú nagy felvidéki magyar politikusok mint életfogytiglani zsűritagok cuppogtak a bográcsok tömkelege fölött, ahonnan testületileg bevonultak a nagy felvidéki magyar katolikus és református templomokba, hogy elénekeljék a református énekeskönyvből a 90. zsoltár első versét, irulva-pirulva, mert arról nem tájékoztatták őket, hogy katolikusoknál nem ez a sláger, amikor a kommunisták újra, boldogan a keblükre ölelhették egymást, mint gyöngyöző homlokú megfáradt forradalmárok, amikor Kooptált 24 Pali egyhuszonnégy óra alatt negyvennyolc kopjafát, negyvennyolc emlékművet avatott fel gyújtóhangú szónoklatokkal, ahol egyetlenegyszer sem engedett a negyvennyolcból, az én szívembe a derült március 17-i égből becsapott a mennykő.

A Marcelháza–Hetény öregfiúk örökrangadón fújtam a sípot, még Bika, a hetényiek balösszekötője sem vert meg, mert a kezdőrúgás előtt a kezdőkörben elszavaltam Dénes György, csehszlovákiai magyar viszonylatban is jelentősnek mondható, felvidéki magyar költő *Április 4.* című versének első szakaszát:

Gyönyörű tavasz volt,
sugárzott az égbolt,
csókoló szellőben
remegtek az ágak,
madarak daloltak,
méhek döngicséltek
rózsaszín szirmán
a barackfavirágnak.

A labdarúgók annyira meghatódtak és elérzékenyültek, hogy az egész mérkőzés alatt egyszer sem vertek meg. Nem vert meg se a Kuli, se a Drótos, se a Jegenye. És nem vert meg Bika se, aki egyébként mindig meg szokott verni. Mondanom sem kell, hogy merő szeretetből.

A mérkőzés után mindenki mindenkit megölelt, a vaddisznópörkölt fogyasztása előtt mindenki mindenkinek pohárköszöntőt mondott, már éppen én is, majdnem, amikor Pémzoli, a gondnok odaszólt:

– Mi van, Bíróferi?! Már akkora valaki lettél, hogy téged is keres valaki?!

Az ajtóban egy csapzott, hirtelenszőke, első látásra lepkegyűjtő biológusnak kinéző egyén állt, mindkét kezében fehér nylon szatyorral. Félszegen kezet nyújtott.

– Jópalizoli vagyok – mondta alig hallhatóan. – Üzenetet hoztam, mert én vagyok a Nagy Felvidéki Magyar Hálózat üzenet- és pénzhordója. ENSZ-útlevéllel járok-kelek a világban, most is üzenetet és pénzt hoztam, üzenetet önnek, drága Bíróferi professzor uram, a jó forintokat pedig az éppen kiépülőfélben lévő nagy felvidéki magyar fagylaltkiszerelő hálózat megalapozására. A kiszerelések beszerelésére álcázásul a kies Felvidék exponáltabb magyar könyvesboltjait szemeltük ki, ezzel is megtévesztve az ellenséget.

– Nagyszerű ötlet – mondtam.

– Igyekszünk – mondta szerényen Jópalizoli – majd szólt: az Amerikából megtért emberünk, akit a kommunista önkény titkosszolgálata azzal büntetett, hogy az államellenes tevékenységéért sem nem Jáchymovba, sem nem a gulágra száműzte, hanem az embertelen Floridába, azon belül is Miami Beach-be. Ott tengődött rabkenyéren, ott rakta élére a centeket, amelyeket az USA-ban élő magyar indiánoktól tarhálgatott össze, hogy a későbbi nagy felvidéki magyar demokráciában e gyötrődő nemzetrész javára fordíthassa. Ott a messze Floridában, a perzselő homokban rakosgatta össze azoknak a majdani bajtársainak a névsorát, akik a maguk makulátlan mivoltában majd a nemzetrész élére állhatnak, és megmentik a templomot s az iskolát, de átok ül rajtunk, ó Isten! Akárhogyan is matematikázott, nem jött ki egy elnökségre való olyan írástudó felvidéki magyar hazafi hazaffi, aki ne lett volna vagy kommunista, vagy besúgó, vagy mindkettő. Hát ezért zarándokoltam idáig Bíróferi professzor doktor uram, mert ön az egyetlen, aki érzékcsalódásokkal járó átmenti tudatzavarában ennyi titulussal, csehszlovákiai magyarként képes volt megmaradni tisztának. Kooptálni akarjuk önt, erőnek erejével! Jövő kedden délután háromnegyed háromkor leteszi az esküt, és a Föderális Nemzetgyűlésben képviseli hittel, vasakarattal ezt a maroknyi nemzetrészt. Könyörüljön rajtunk... Vegye figyelembe azt, hogy Nemzetijani és Nemzetijani, mélynemzetiségi megfigyelőink naponta adtak hírt az ön makulátlan jelleméről, ezért a későbbiek folyamán megalakuló Elnökség és Etikai bizottság majd önnek ad igazat az Izsa–Gyulamajor-mérkőzésen befújt tizenegyest illetően is, különös tekintettel arra, hogy ön mind az elnökségnek, mind az etikai bizottságnak, valamint kilenc felügyelői bizottságnak szakértői tagjává válik, amihez őszintén gratulálok.

Ekkor már körülöttünk állt az összes marcelházi és hetényi öregfiú, és egyöntetű érdeklődésről tettek tanúbizonyságot:

– Mialófasz lesző te, Bíróferi?! Parlameni képviselő… talán… meg… meg elnökségi tag, ha majd lesz elnökség… talán…

Isteni szerencse, hogy az asztalnál maradt Sándorgabi meg Okossanyibácsi, korábbi kommunista pártelnökök, rákezdtek, hogy „majeste hade jindulunka fronraha… buhucsuhuzni jöhöttehem, Kiskahatohó…", és ennek a halhatatlan melódiának nem tudott ellent állni sem a hetényi, sem a marcelházi öregfiúk labdarúgó csapata, sem kollektíve, se egyénileg: „nehefélj, vihigyáházuhunk mi magauhunkra, vehelühünk az Ihistehen, Kihiskaható…"

Így aztán nem mondhattam el a szépen megfogalmazott pohárköszöntőmet, és bele kellett törődnöm abba, hogy futballbírói pályafutásom során először nem vert meg senki.

***

– Haj, haj – mondta egyöntetűen a Szerző, Bozsó és Kóró –, haj, haj, már a kisfröccs sem a régi… hogyan mondhatnánk ezután, hogy mi van, geci Bíróferi? Ha sem a kérdés, sem a válasz nem lenne őszinte?

Kikísértek a hat húszas buszhoz, a Patika nevű kocsma pitvarában ott állt az ellentábor, akik eladták magukat és sörrel koccintottak, mégis csatlakoztak hozzánk, mert kebelükben érezték a helyzet súlyos mivoltát. Búcsúzóul átadtak egy zacskó töpörtyűt, két fél sós kiflit, és egy patentos üveg összeöntött sört, Bicaj a belső zsebéből előhúzott egy gondosan összehajtogatott kockás papírlapot:

– Bíróferi búcsúztatója, írta Bicaj, rendes nevén Karkó András. Kedves Bíróferi, nem azért, mert most nagy ember lesző, mert azt megmondhatja a Csere is, meg a Babajkó is, meg a Compó is, meg a Tipli is, hogy mi mindig tiszteltünk téged. Nem annyira, de tiszteltünk. Ezért, ha majd már Prágában lesző, ahol a Babajkó katona volt, és mindig emlegeti, hogy milyen ott a sör, ha majd egy nagy korsó sört látsz, hát gondolj ránk. És akkor majd mi is gondolunk terád.

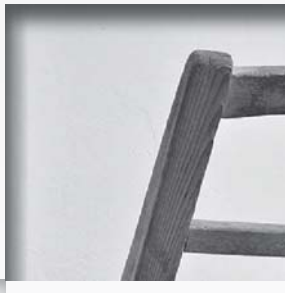

Mindannyian nagyon meghatódtunk, Hosszúsanyi dudálva érkezett a busszal, már éppen majdnem integettem, amikor Hosszúsanyi földhöz vágta a surdakalapját: defekt!

– Akurvaéletbe, defektet kaptam!

Gazos a bicikli kormányára támaszkodott:

– Mert olyan hülye vagy, Hosszúsanyi, hogy soha nem kerülöd ki a kikerülhetetlen szöges deszkát…

***

A Hungária Expressz vonat reggel fél hétkor gördült be a Wilson pályaudvarra, és azért nem tudott tovább közlekedni Ústi nad Labem és Drezda irányába, mert a mozdonyvezetőt is kooptálták a Föderális Nemzetgyűlésbe. A hosszú Dlázsgyená utcán hömpölygött a választók megkérdezése nélkül, mégis demokratikus módon képviselőjelöltekké lett egyedek tömege, s Istennek hála, a demokráciának ez a sajátságos, ám működőképes formája gyökeret vert, szárba szökkent, és véglegesen meghonosodott ebben a mi gyönyörű tájegységünkben. A képviselőjelöltek már útközben is gyakorolták a frakciófegyelmet, és hol 2/3-os, hol pedig 4/5-ös többséggel szavazták meg, hogy rozspálinkát vagy köménymagos pálinkát igyanak-e tizenkettes sörrel. Háromnegyed háromkor háromnegyed hármat kondított a Hradzsin toronyórája, s mi képviselői esküt tettünk a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Alkotmányára. Azért arra, mert így képviselőkké válhattunk, s mint képviselők, szavazatunkkal megszüntethettük a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Alkotmányát azért, hogy szavazatainkkal létrehozhassuk a Csehszlovák Köztársaság Alkotmányát, immáron örök időkre kitörölve belőle a szocialistát. Nagyszerű és felemelő érzés volt többek között az is, hogy mostantól mi, csehszlovákiai

magyarok nem az általunk nagyon gyűlölt Edvard Beneš dekrétumai alapján lettünk mindannyian háborús bűnösök, hanem saját meggyőződésünkből, saját magunknak megszavazva alkotmányba emeltük ezt a kiváltságot.

– Majd ellenalkotmány-törvényt nyújtunk be, mondta Kooptált 12 Géza képviselőtárs. Aztán majd jól megláthatják, hogy velünk nem lehet csak úgy lacafacázni!

– Csak ne olyan hevesen, mondta Kooptált 24 Pali, csak óvatosan azzal az ellenalkotmány-benyújtással… Törékeny még ez a mi demokráciánk, s ha magunk ellen hergeljük az államalkotó nemzeteket, akkor a vályú olyan messzire kerülhet tőlünk, mint a rossebegyemeg. Ezt pedig te sem akarhatod komolyan, Kooptált 12 Géza! Kooptált 24 Pali életigazságot sejtető gondolatai olyan mélyen hatottak a frakció tagjaira, hogy az elkövetkezendő idők folyamán, kerül, amibe kerül, a mindenkori képviselők kiskátéjává vált, mert kormányok jöttek, kormányok mentek, frakciók jöttek, frakciók mentek, de a vályú, a vályú az politikailag bebetonozódott.

***

Egy percet sem késlekedtünk. Ráléptünk a tettek mezejére. A tettek mezejét azon az estén a Krušovice nevű sörözőben találtuk meg, ahol kifeszítettük a felvidéki magyar lobogó virtuális változatát, amelyre lehetőségként létező változataiban rátűztük e kicsiny, esendő nemzetrész virtuális ábrándjait. Ezen a propagandisztikus úton elindulva a frakció kemény magja közfelkiáltott:

– Le a Beneš-dekrétumokkal! Határrevíziót! Határrevíziót! Vesszen Trianon, vesszen Trianon! Autonómiát! Satöbbi. Alkossuk meg a programunkat! – kiáltotta Frakcióvezetőlaci.

– Majd pont programalkotásra vesztegetjük a drága időnket! – dörögték a mérsékeltek. – Megalkotjuk a programot, közzétesszük, a népek elolvassák, aztán idejekorán számon kérik rajtunk. Ezt akarod, Frakcióvezetőlaci?! Hülye vagy, Frakcióvezetőlaci?! Frakcióvezető akarsz maradni, Frakcióvezetőlaci?! No azé! Akkor majd mi, mérsékeltek, megjavasoljuk, hogy mi és hogyan legyen… Mongyá má valamit te is,

Kooptált 24. Pali… no… Te vagy a legmérsékeltebb… Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát, mondta mérsékelten Kooptált 24. Pali. Mert ha teszem azt, eljön példának okáért annak az ideje, hogy miniszterelnök-helyettes legyek, akkor úgy kell a kopjafákat avatni, hogy az államalkotó nemzet az ő önérzetében ne bántódjon, hogy a gyújtóhangúan nemzeti érzelmű szónoklatból mindjárt a legelején kihallatsszék mind a beilleszkedési, mind pedig a vegyülési hajlam, s mindezt úgy, mérsékelt barátaim, hogy a nép, az istenadta azt higgye, értük élünk, értük halunk. Ami amúgy igaz is, csak emígy nem egészen.

– Jól van – mondta Kooptált 001 Miki –, pontosan tudom, hogy tubarózsa meg liliom, meg azt is, hogy, ha akarom, vemhes, ha akarom meg nem vemhes, ezért itt és most bevezetem a nagy csehszlovákiai magyar demokratikus ügyintézés módozatait: az lesz, amit én mondok, és úgy lesz, ahogy én mondom, kedveskéim. Ezen demokratikus elvek mentén ki mer még hozzászólni?

A jelszavunk: együttélés. Azért ez, mert a későbbiek folyamán ezt nagyszerűen lehet módosítani, például ilyenre: kettecskén, de szép az alkonyóra kettecskén, akivel majd kéz a kézben, összebújva, sülve, főve kettecskén… és így a mocskos liberálisok, akik ebbe a rothadó Föderális Nemzetgyűlésbe kooptáltattak bennünket, ki lesznek lőve. A népeknek pedig a magam egyszerű, mégis szuggesztív módján azt sugallom, hogy ők a megosztók.

– Jól van – mondták a liberálisok –, megértjük mi az idő vasfogának a szavát, kedves Kooptáltunk 001 Miki, de egyszer majd kibúj a szög a zsákból, és rákerül a sor a kenyértörésre, melynek következményeként két szék között a pad alá!

– Mielőtt e sikeresnek mondható frakcióülést berekeszteném – mondta Frakcióvezetőlaci, legalább vizionáljunk egy káprázatot a felvidéki magyarság számára arról, hogy a mi áldásos tevékenységünk folytán miként emelkedik fel az enyészet legmélyebb magasságaiba.

Frakcióvezetőlaci hiteles és máig időtálló szavait hatalmas tapsvihar követte. Más nem.

Másnap se. Egy év múlva se. Öt, tíz, tizenöt, húsz, huszonöt év múltán se.

Csak a pártot alkotó vezető egyedek nemzetiségmentő, egyre családiasabb vállalkozása ragyog, mint Csaba királyfi útja odafönt az égen, az alábbi recept szerint: végy egy nemzeti kisebbséget, oszd meg a saját szájad íze szerint, főzd puhára és hitesd el vele, hogy minden az ő érdekében történik. Mellékágon szerveztess évi ötszáz kopjafaavatót, évi ötszáz koszorúzással, évi ötszáz gyújtóhangú, ám önbűnösséggel átitatott szónoklattal, szívet marcangoló szavalattal, délelőtt. A délután pedig legyen a pirospozsgás, bíborba-bársonyba öltözött borlovagoké, zubogjon a csaugáré, versenyszerűen rotyogjon a hangsúlyozottan felvidéki magyar gulyás, melynek ízét, nemzetiségileg pozitív zamatát, és a győztes kilétét hitelesen csak az egyik, vagy épp a másik pártot képviselő pártegyed határozhatja meg. És ami dramaturgiai szempontból végtelenül fontos és követendő: csak a székely himnusz elhangzása után dübörögjön fel a kombiné!

***

– Jól van, Bíróferi, azt aláírom, hogy visszaemlékeztél a jövőre, mert ahány Pünkösd, annyi a pünkösdi király, különösen akkor, ha van Pünkösdi Királyság nevű territórium – mondta Szerző –, de valaminek kell lenni a jövő után is. Az nem lehet, hogy a boldog jövő után ne legyen semmi.

– Felvizeztem a bort, spricceltem hozzá hangyányi szódát, hurkapálcikára ragasztott, magyar, papír, nemzeti lobogót szúrtam mindennapi kenyerünk maradék gyürkéjébe; a jövő utáni idő nemzettörténeti szempontból a mi számunkra nagyjából így néz ki...

– Kedves Bozsó, szeretettel köszöntünk abból az alkalomból, hogy betartottad a szavad, miszerint: ha még ezt a forradalmat is elbasszuk, akkor nem érdemes tovább élni. Most itt állunk mindannyian megrendülten, mert a forradalmat sikeresen elbasztuk. Most játszásiból előreállítottuk az órát, amely épp az előbb ütötte el az 1997. október 6-i fél kettőt. Itt vagyunk mindannyian, a Szerző, a Kóró, a Gazos,

meg a Patikából a Bicaj, a Csere, a Babajkó, a Compó meg a Tipli, meg még majd jön a Hosszúsanyi is, csak előbb leengedi a buszból a hűtővizet, mert lehet, hogy reggelre fagy lesz.

Itt állunk félkörben, azt a boros üvegnek támasztott fényképet nézzük megrendülten, amelyen nagyon derűlátón nézel a messziségbe és cigarettázol, épp most vettem észre, hogy a Babajkó meg a Gazos letörölt egy-egy könnycseppet a borvirágos arcáról. Küszködünk a könnyeinkkel, de hiába, azt, hogy Isten veled, Bozsó, már csak egy belső hang mondja.

Ha majd befejeztük a férfias elsiratásodat, a Babajkó biztosan azt javasolja, hogy danoljunk a tiszteletedre, majd meglátod, hogy a legperverzebb nótáink is annyira, de annyira szomorúak lesznek, mint a

jénistenem aggyá essőt,
a lovamnak jó legelőt
hagy egyen,
a lovamnak jó legellőt,
hagy egyen,
nekem pedig szép szeretőt,
hagy legyen…

Ezzel zárom soraimat, öleld meg a Jóistent mihelyettünk is…
Barátod, Bíróferi.

Vége

SANSEVIERIA TRIFASCIATA – R. M. (CIKLUS), PRINT, PECSÉTNYOMÓ, 60x40 cm, 2016

SZÁZ PÁL

SZOMSZÉDOLÁS AZ ELVTÁRSAKKAL

SOÓKY LÁSZLÓ *EGY DISZNÓTOR PONTOS LEÍRÁSA* CÍMŰ DARABJÁRÓL

Kezdetben vala Búcs. Búcs vala az első és egyetlenegy, a világ köldöke, minden más, így Madar, Bátorkeszi, sőt Komárom, de még Budapest, Prága és Moszkva is csak ezután lettek meg. A sors fintora persze, hogy a végidőben, amely folyamatosan történik, éppen megfordítva zajlanak az események: kívülről jön a parancs, onnét jönnek a tankok, oda viszik ki a népet, onnét hozzák a mindenkori hatalom mindenkori elvtársait. Paradicsomi állapotokról szó sincs, ennek tán még az emléke is homályba veszett. Búcs, a világ köldöke az események esetlegességének (vagy sorszerűségének?) kiszolgáltatott, az alárendelt „félreeső hely". Soóky László idén júniusban bemutatott monodrámája, ahogy az azt megelőző *A nagy (cseh)szlovákiai magyar csönd* is, e világ félreeső köldökének történéseit járja körül. S a locus topográfiájának komédiája, beágyazottságának szükségszerűsége a színpadot, a tettek és szavak mezejét mint a mikroszkóp (górcső) alá helyezett mintát engedik elképzelni: cseppben a tengert. A provincia a Nagy Történet vagy a Történelem eposzát töredékességében, esetlegességében szatíraként tudja csak ábrázolni, mint a békák és egerek harcát. Jelen esetben a disznó emberek és emberi disznók lázadásmentes küzdelmét. Ahogy a darab dramaturgja, Varga Emese fogalmaz a műsorfüzetben: „A provinciának is lehet emberi arca, hiszen a disznóknak is van nevük."

A Dialóg társulás, amely Soóky e két darabját a világra segítette, jó érzékkel szól bele a nagy (cseh)szlovákiai magyar színház csöndjébe: a két előadás nemcsak e közönségnek, de e közönségről szól. Minden vádló szándék nélkül állítható, hiszen több oka is van (pl. a szlovmagy dráma helyzete, urambocsá, hiánya?) annak, hogy profi színházaink megfeledkeznek (mikro)társadalmunk kérdéseiről, vagy a múltfeldolgozás hiányáról – habár a Thália színház utóbbi évadjain végigtekintve érzékelhető ilyen tendencia, s *A nagy (cseh)szlovákiai magyar csönd*et is műsorra tűzték.

Minden gettóromantika mellett azonban a szerző kiváló érzékkel úgy kerüli el a belterjességet, méghozzá úgy, hogy folyamatosan játszik vele – a búcsi realitás (gyakran valós eseményeket, szereplőket dolgoz fel), és az ún. örökérvényűség, ahelyett, hogy konfliktusba bonyolódna, inkább átjárások soraként teszi értelmezhetővé mindkét darabot. Az előadás esetében ez nyilván az adott közönség reakcióit is meghatározza – ennek feldolgozása akár izgalmas recepcióesztétikai esettanulmány is lehetne.

Az értelmezés zónái koncentrikus körökként terjednek, akár a hagyma rétegei, talán valahogy így: a világ köldöke (Búcs) → kistérség (környékbeli falvak, Komárom) → Má-

tyusföld → szlovmagy → Csehszlovákia → keleti blokk. A *Disznótor*ban e szférák kivált kirajzolódnak, hiszen rögtön az elején felsejlenek a disznótort illető regionális különbségek, s az első sztori is Gömörben, a pelsőci fennsíkon játszódik (bár ez overtúraként is dramaturgiailag kissé kilóg).

A „hermeneutikai hagyma" azonban nemcsak térben, de időben is terjed. A *Disznótor* a '68-as eseményeket járja ugyanis körül, illetve azt, ahogyan ezek az események e mikroközösségre hatnak. A befogadás rétegei így generációfüggőek is, hiszen másként nézi/olvassa a darabot az, aki megélte (s milyen élethelyzetben), és máshogy, aki másodkézből értesült az eseményekről (s hogyan). Az átjárás azonban itt is remekül sikerül. Izgalmas kísérlet lehetne középiskolások előtt játszani a darabot – ez a fent felvetett esettanulmánynak is speciális részét képezhetné…

Soóky darabjának alcíme, a „mesélőszínház" leképezi a próza teatralitását. A mesélés, a sztorizás színháziasságát a disznótor és pálinkafőzés kollektív és profán rítusára, a szomszédolás spiccesen döcögő koreográfiájára járatja a szöveg. A narratív és mimetikus elemek közötti átbillenéseket a játszó-mesélő Lajos András kiválóan kezeli, noha egyes esetekben nagyobbat döccen a kelleténél, s így több hatásszünet is üresjárattá fajul. A szerepek elkülönítése azonban ragyogóan sikerül (kiváltképpen a Lajos szomszéd, Lajos szomszéd, Lajos szomszéd és Józsi szomszéd alkotta „kar" alakjainak megszólaltatása), mint ahogy a szöveg prozódiája által adott színházi pillanatok meglovagolása is. A távirati stílusú, nézőpontváltó rövid mondatok, és az ária-szerű futamokat produkáló, az irónia ornamentikájával túlretorizált hosszúmondatok közötti váltások dinamikáját Lajos remekül teremti meg – éppen ezért az előadás ritmusának helyenkénti megbicsaklása még zavaróbb.

Az alakítást azonban nemcsak a narráció és mimézis, valamint a szerepváltások strukturálják, de a jó érzékkel szerkesztett és végigvezetett színpadi eszközhasználat is. A tárgyak sorra abból a hordóból kerülnek ki, amellyel a játszó az előadás kezdetén a hátán cipelve belép. Ebből hangzik fel a zene (Márkos Albert munkája), s ez a hordó alakul tankká is, melyből Markaszan őrnagy elvtárs peckesen kémleli a terepet. Az előadás egyik izgalmas megoldása a tárgyszínház eljárásainak használata, amely a nar-

rációval kerül kontrasztba: a Markaszan vezette vonuló hadosztály például borosüvegek és poharak (stb.) soraként jelenik meg. „Legelöl egy nyitott UAZ, mögötte egy T 54-es tank, melyből derékig kilátszott Markaszan őrnagy, aki nagy elszántsággal cigarettázott. A tank mögött tizenhét Volga, a járás TSZ. elnökeinek színe-javával, majd Ölveczky Feri bácsi a 603-asban, mögötte Apró Antal járási pártelnök piros zsigulija, a sor legvégén pedig egy ezred szovjet kiskatona, futólépésben."

A kosztüm pedig – s különösen az otromba, sokzsebes halászmellény – nemcsak miliőteremtő hatású, de funkciójában a hordóhoz hasonlóan Pandora szelencéjeként rejti a tárgyakat. Igaz, a zsebekben való elvétett matatások még pontosításra szorulnak.

Összegzésként elmondható, hogy a darab (a szerző kedvenc szavajárását idézve) a *kóklerség* természetrajzát térképezi fel Búcstól Komáromig, s persze azon is, az óperencián is túl. A tragédia ezúttal elmarad – ellentétben a *Csönd*del, amely a háború végétől Sztálin haláláig követi a „(cseh)szlovmagy" eseményeket, az anyag így több komor pillanatra is okot szolgáltat. Az egyetlen igazán tragikus pillanat ebben az állati-emberi világban Gyuri, Rozsdás, Tarka és Jenüs (a disznók, akik a Luzsicza Árpád készítette plakáton is megjelennek) szerencsés szökése, amely rossz véget ér: a falu kutyáinak martalékává lesznek. A tragédia hiányának tragikusságát – ti. hogy minden ugyanúgy, sőt még rosszabbul folytatódik – talán jobban lehetett volna érzékeltetni, a szöveg feszessebbé hangolása erre talán rásegíthetett volna, ahogy az alakítás nonverbális eszközeinek helyzetkomikumon, groteszken túlmutató árnyalása is. A darab esztétikai erényeit (mint a dramaturgiai szerkesztettség, az alakítás és a színpadi, verbális eszközhasználat kitaláltsága) azonban nem lehet elvitatni. Társadalmi szerepe pedig a hiánypótló jelző közhelyén túl is hangsúlyozandó. Annál is inkább, mivel a '68-as események csak elvétve képezik tárgyát a társadalomtörténeti diskurzusnak, s művészi feldolgozása is igencsak foghíjas (ennek ellenpéldájául Grendel Lajos több regénye szolgál, reményeim szerint nem egyedüliként). A szerző elmondása szerint a két monodráma egy nagyobb koncepció (tetralógia) részeit alkotják: várjuk a folytatást!

RECYCLED MEMORIES (CIKLUS) NO. 12., INSTALLÁCIÓ, 2018

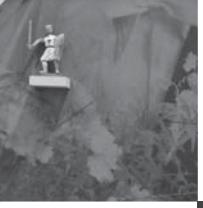

PÁPAY SZANDRA

MUTATO NOMINE…

PIONÍRSZÍV AZ ÖRKÉNY SZÍNHÁZ ELŐADÁSÁBAN

A kis ember tragédiája népszerű témája a mindenkori művészetnek. Zavaróan ismerősnek és a magunkénak érezzük. Könnyen azonosulunk a körülmények áldozatává lett karakterekkel, mintha a mese egy kicsit rólunk is szólna: *instant katarzisélmény*. Persze nehezebb dolgunk van, ha a szellemi fogyatékkal élő középkorú hősünk tudatlan meggyőződésből a kommunista rendszer besúgójává lett, így ha akarna, se tudna szembesülni és szembesíteni döntéseinek következményeivel…

Az élő irodalommal oly szoros és szerves kapcsolatot ápoló Örkény Színház ismét regényadaptációra vállalkozott: Daniela Kapitáňová *Könyv a temetőről* című művét vitte színre.

A stúdiószínpad kényelmetlenül kis terében egy penészedő falú, a múlt évszázad második felét idéző szoba tárul elénk. Agglegénylakás ősrégi bútorokkal, alig működő berendezésekkel, a szocialista miliő poros és kopott emlékezetével. Egyre gyorsuló, ritmikus hangjátékból bontakozik ki az előadás, melyet a szekrényből kimászó főszereplő, Samko Tále automatizált mozdulatsora követ. Rögtön érezhető, hogy ez az ember együtt létezik a szobával. Magassága megegyezik a központi helyre kerülő szekrénnyel, együtt forog a mikrohullámsütővel, érzelmileg kötődik a szoba berendezéseihez. Élete határokkal szabdalt lépések sorozata, melyből kizökkenteni még az olykor „abnormálisan" viselkedő, köhögő, nevető és visszabeszélő tárgyak sem tudják. Szenteczky Zita rendezésében a díszlet szinte önálló entitásként működik a színpadon. Bábrendezői arányérzékkel dinamizálja a színpad legapróbb elemét is, ami tökéletesen egészíti ki az egyszemélyes szereplőgárda játékát.

Samkót kettős korlát veszi körül: egy külső, politikai-társadalmi és egy belső, fizikai-szellemi; pedig belátható, hogy az esetek többségében bőven elég ezek közül egy is a drámai alapkoncepcióhoz. Sőt, e két tényező jelen esetben épphogy kioltja egymást, nem pedig fokozza az előadás tragikusságát; bár

mintha célzott is lenne ez az önellentmondás. Beteg főhősünket nehezen ítéljük el a besúgóként okozott fájdalmakért. Ő csak rendre vágyott, hogy könnyen érthető és betartható szabályokat követhessen, s a korábbi rendszer ezt meg is adta neki. Mégse válik szerethetővé a figura, hisz az alapvetően jóra törekedni vágyó Samko még a legdrámaibb pillanatokban is képes kitartani manipulált véleményének igazsága mellett. Várjuk tőle az emberit, és a legnagyobb tragédia, hogy nem kapjuk meg. Olyan távol kerülünk Samkótól, mint amilyen távol van ő saját magától.

A főszereplőt játszó Bíró Kriszta pedig a tőle megszokott bravúrral teremti meg ezt a szánni való idegenséget. Nincs benne semmi túlzás, semmi felesleges vagy túlmímelt gesztus. Egy olyan embert játszik, aki nemtől és kortól is függetleníthető, s alig elváltoztatott vonásokkal, szinte teljesen természetes hangszínen teremt meg egy folyamatos feszültséggel teli légkört, ahol egyszerre nevetünk és döbbenünk le a távolságon, ami megfosztja minden – számunkra – normális valóságvonatkozástól ezt az embert.

Samko testi-szellemi hiányosságait kompenzálva kényszeresen normalitásra törekvő ember, aki mindenhez igazodni próbál, s a volt kommunista rendszer szabályozottsága tökéletes visszacsatolásként győzte meg ennek sikerességéről. Az új rendszerben már kevésbé érzi a társadalom hasznos résztvevőjének magát. Egyetlen feladata egy jóslat: mesét írni a temetőről, s ő értetlenül is próbál eleget tenni az elvárásnak.

Persze csak a saját életéről tud beszélni, ami tragédiák sorozatában rajzolódik ki. Samko ugyanolyan könnyed természetességgel beszél a papírgyűjtésről, az iskolai pionírfogadalomról és a párttitkárnak tett jelentéseiről is. Rokonai halálát egyszerű közönnyel fogadja. Az elszigeteltség fojtó magányát a hozzátartozókként megelevenedő tárgyak erősítik, de teljesen ők se tudnak nézőpontkülönbségként szolgálni, hiszen Samko sematikusan működő elméjének kivetülései.

Minden folyamatosan visszazuhan a meg nem értés céltalan monotonitásába, s akármennyire várjuk, a legfeszültebb ponton sem jutunk el drámai magasságokba. Ez a hiányérzet pedig tudatosan generált élménye a *Pionírszív*nek. A feszültségíve éppen annyi, amennyit egy ilyen szellemi képességekkel rendelkező ember át tud élni; minden mást a tárgyak „élnek" meg. Leesnek, összetörnek, koszolódnak, de Samko ebből sem érzékel túl sokat, vérszínű vízzel mossa fel padlóját.

Az előadás legnehezebb pontján is csak a színpadkép változik meg drasztikusan, jelzőtáblaként mutatva az át nem élt katarzis helyét. Jelzi az utat, amin nem tudott végigmenni Samko, mert az nem a megszokott irányba tartott; az utat, ami összekötne okot és okozatot, tettet és következményt, s amit Samko elméje nem képes bejárni. Ahogy betegsége nevét sem képes kimondani, úgy a történteket sem tudja saját magára vonatkoztatni.

Végső soron nem mesélni nehéz, hanem rájönni arra, hogy a mese részei vagyunk, és mi hozzuk létre döntéseinkkel a történetet. Az önmagunkra ismerés döbbenete, amin Samko soha nem fog keresztülmenni. Tragédiája megtörtént, de át nem élt és meg nem értett események sorozata; így elmondhatatlan és megmagyarázhatatlan, mint a halál. A *Pionírszív* egy kifejezetten hiteles mesére sikeredett a temetőről.

68/06/13-FP – R. M. (CIKLUS),
VEGYES TECHNIKA, 30x45 cm, 2015

NINCS BENNEM KÉTELY – R. M.
(CIKLUS), VEGYES T., 30x40 cm, 2016

MELLÁR DÁVID

SÉTA A KERTBEN: GYÖKEREK

SZÁZ PÁL *FŰJE SARJAD MEZŐKNEK: PHYTOLEGENDÁRIUM* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Száz Pál *Fűje sarjad mezőknek* című kötete (az alcím szerint: *phytolegendárium*a) úgy ereszti gyökereit az irodalom, a kultúra, a (szlovákiai) magyar történelem, sőt az egész európai keresztény hagyomány egymásra rétegzettségébe, ahogy a növények hatolnak gyökereikkel a föld kérgeibe: más tápanyagot keresve a felszín alatt közvetlenül (a közelmúltban), megint mást a mélyben (a régmúlt történeteiben). De nemcsak a múlt közvetítésére, újramondására és feleleventésére törekszik a kötet, hanem akár a fák a föld felett, a jelen levegőjét magukba szívva és megtisztítva, a napfényből merítve elevenségüket; úgy nyernek Száz történetei is életerőt a jelen problémáiból, a mindennapiságból, az élőbeszéd energikusságából. Ugyanakkor a könyv egyik története, a *Találllós mese. A levelek mëg a gyükerek* című phytoenigma is figyelmeztet rá: a jelen mulandó, a fák levelei lehullnak, a virágok szárai elszáradnak, miközben a földben a gyökerek megőrzik magukban az életenergiát. Terjednek és egyre vastagodnak: csak „így hajtnak mindíg új levelet a gyükérbű mindën szëzonra".[1] Így épül Száz könyve is a gyökerekre, a múltőrzésre, a hagyomány továbbmondására: ezekből sarjadnak újabb és újabb történetei. Emellett Száz a nyelvjárásban elbeszélt történeteket az „irodalmiasítás" szándékával lejegyzi, feldolgozza és könyvbe rögzíti. Az így kapott, transzformált szépirodalmi szövegek, levelek helyett, immár a jelenbe belénőtt, felszín feletti gyökerekké, vagyis szétfutó ágakká válnak; megőrizve az eredeti szövegek energikus élőbeszéd-szerűségét, a népi történetmesélés egyes elemeit, de ami talán még fontosabb: (legalább egy időre) megóvva őket a szétporladástól.

A növényvilág és az ember intim, illetve hitbéli viszonyának ősi eredetére mutatnak a növényeknek mítoszokban, legendákban, bibliai történetekben, babonákban és a vallásos néphitben való gyakori előfordulásai. Vagyis kultúránk és hagyományvilágunk hűen tükrözi a növények meghatározó szerepét a mindenkori ember életében.

A következőkben különböző irodalmi, és esetenként nem irodalmi szövegek felhasználásával világítok rá Száz kötetének egyes sajátosságaira. Ebből adódik, hogy nem az az elsődleges célom, hogy szerves kapcsolatot keressek a felmerülő szöveg-

1 Száz Pál, *Fűje sarjad mezőknek. phytolegendárium,* Dunaszerdahely – Pozsony, Kalligram, 2017, 295.

világok között, hanem sokkal inkább az, hogy a szövegek közötti, akár csak érintőleges viszonyon keresztül mutassak rá Száz szövegének többszólamúságára és összetettségére. A kortárs szövegek sokszor csak viszonyítási pontként funkcionálnak, míg más textusok a Száz kötetében felsejlő szöveghagyományokat villantják meg. Mindemellett a jelen szöveg akarva akaratlanul is – a teljesség igénye nélkül – elhelyezi Száz kötetét a kortárs magyar irodalom egy szűk kontextusában. Mégis, a kötethez való közelítés módszerével főként csak a *Fűje sarjad…* rétegzettségére szeretnék utalni: a történetszöv(őd)és és a(z) – megszólalás alapját képező – emlékezés egymásba épülő időkezelésére. A kötet szereplői – írja Fried István – „egyetlen nagy Időben élnek (nem csak az adatközlők, a »mesézők«); a nyelvben, a történetmondásban, anekdotában és legendában vagy pletykában megszűnik a korszakokra tagolt kronológia, ki-ki részese a maga idejének meg a mindig-egy, noha rétegzett Időnek".[2] Csehy Zoltán, a kötet szerkesztője is egyfajta rétegzettségre hívja fel a figyelmet, Csanda Máté pedig rizóma-szerkezetről beszélt a kötet pozsonyi könyvbemutatóján. Így vagy úgy, de Száz könyvében többszörösen összetett (hibrid és/vagy variációs) szövegekkel van dolgunk, amelyekben szervesen kapcsolódik össze a természet (azon belül is a növények), a hit (azon belül is a szakralitás), a kor politikatörténetének (azon belül is például a kitelepítés) és a köznapi élet (azon belül is a falu) világa. Ennek az eredettörténetekkel tarkított, állandó felülírásoknak és átértelmezéseknek kitett mitikus világnak a történeti komplexitásait a legszembetűnőbben az olyan történetekben érhetjük tetten, mint például az *Orbáncfű meséje, Az útilapu meséje,* a *Csillagrizsa* vagy a *Migráncsvirág* című szövegek. Ugyan a kötet nem minden szövegében található meg egy időben az előbb felsorolt rétegek mindegyike, de talán nincs olyan szöveg a könyvben, amelyikben legalább két dimenzió ne épülne egymásba, ezért (is) jelenthetjük ki, hogy a kötet egyik alapmotívuma a (világok közti) párbeszédesség.

Száz könyvének főgyökere a Biblián alapuló, népi apokrif történetek feldolgozásával, a növényvilág mélyreható ismeretével, és e kettőnek a szlovákiai magyar sorstörténetekbe ágyazásával hatol a rétegzett (magyar) irodalom terébe. Az írásos szöveghagyomány szempontjából a könyv legmélyebbre futó főgyökere a Biblia szövegében (és más vallásos tárgyú szövegekben) végződik, mivel – talán nem csak a kötet elbeszélői-

2 Fried István, *Kisebbségtörténelem Csák Máté földjén,* Helikon, XXIX. évf., 2018, 2, 21.

nek, hanem – az európai keresztény kultúrkör embere számára általában „a Biblia állandó forrása a világ értelmezésének”.[3] Erre a kapcsolatra mutatnak rá Száz könyvében többek közt az olyan intertextuális beemelések, mint a „Mon nëkik, hogy vagyok, aki vagyok”,[4] de még inkább a kötet egészét átszövő hypertextualitás, amely segítségével az író például Jézus megkísértésének történetét meséli újra *A mírges növényëk meséje* című phytolegendában. A bibliai történetekből Száz szövegeihez közelítve az út az eredetmesék, eredetmagyarázó mondák felé vezet, amelyek sokszor apokrif, illetve népi hagyományokra mennek vissza, mint például a Szent Család menekülésével kapcsolatos vadrózsatörténetek, vagy a *Krisztus és a fák* története, melyeket saját változatában Száz is újramesél.

Az ókori és középkori gyógyítók úgy hitték, hogy a növények tulajdonságai (például alakja és színe) jelzik, hogy az adott növény mire használható, különösen azt, hogy milyen betegség gyógyítására alkalmas. Az ebből kifejlődött szignatúratan hiedelemvilága hagyományozódott tovább a népi kultúrában is, melynek Száz is egy lejegyzőjének tekinthető, aki a(z) (azóta már legtöbbször gyógyászatilag megalapozott és alátámasztott) népi orvoslás egyes elemeit további más fikciós, illetve valós történetekkel vegyíti, majd beemeli a szépirodalom írásba rendezett, mégis burjánzó kertjébe. Másrészt a szignatúratan gyökerei nem választhatóak el az európai középkor mélyen és dogmatikusan vallásos, a természet közvetlen tanulmányozását elutasító szemléletétől. Akkoriban szentül hitték, hogy Isten, amikor megteremtette a növényeket, megjelölte az emberek számára őket (pl. egy sárga virág színe a sárgaságra való gyógyerejét jelöli). Magyar vonatkozásban ez az elgondolás jelenik meg Méliusz Juhász Péter református lelkész *Herbarium* című művében is (1578), amely nemcsak az első magyar orvosi füveskönyv, de irodalmi vonatkozásokkal is bír. „Melius szerint – írja Kathona Géza a *Herbarium*ról – a világban érvényesülő természeti törvényből az ember értelmi képességei által felismert természetjog épp úgy kifejezi Istennek a világ és emberi együttélés rendjére vonatkozó akaratát, mint az evangélium”.[5] Méliusz Juhász gondolatmenete Száz könyvében is felfedezhető, abban az elvben, hogy az evangélium igéje és a növények ereje egy és ugyanaz. Sőt, a herbáriumot magát a füvek és a fák evangéliumának nevezi: „Hogy mi mëllikre ír, azt mind le kéne írnyi ëggy irkábo, hogy ē në felejcsük. Allëhetne a füvekfák ëvangéljoma!”[6] (Az utolsó szövegnek ezt az üzenetét akár magára a kötetre való részleges utalásnak is tekinthetjük, ahogy a növények történeteinek elmeséléseivel, szövegekbe rögzülésével a könyv is véget ér.)

3 Fried, *i.m.*, 21.
4 Száz, *i.m.*, 274.
5 Kathona Géza, *Melius Juhász Péter: Herbarium,* ItK, 67. évf., 1963, 4, 532.
6 Száz, *i.m.*, 332–333.

A szöveg törzséhez közvetlenül kapcsolódó főgyökér mentén lefelé haladva számos mellékgyökérrel találkozhatunk a könyvben, de az egyszerűség kedvéért beszéljünk most csak (többé-kevésbé) a világ- és a magyar irodalom egyes elágazódásairól.

A mű világirodalmi mellékgyökerét vizsgálva olyan hajszálgyökerekre is bukkanunk, mint a középkori misztériumjátékok, mirákulumok és moralitások. A szövegek (előadások) fő célja közé tartozott, hogy a bibliai történeteket egyre művészibb, egyre leleményesebb és egyre életszerűbbé tegyék az emberek számára, nem nélkülözve később a humor és az irónia könnyedségét az előadások során. E tekintetben Száz is hasonlóan jár el nyelvjárásban lejegyzett, az élőbeszédiség ízét magukon hordozó szövegeiben, amelyek nagy része egy-egy bibliai történetet mesél újra (ha nem is mindig humorosan, de könnyeden) beemelve azokat a mindennapokba, így változtatva emberibbé és evilágivá a szentek, Jézus, Mózes stb. történeteit.

Aiszóposz, illetve La Fontaine állatmeséit idézi meg Száz kötetének növény- és emberábrázolása, ahogy némely szövegekben a növény átveszi (és ezáltal kidomborítja) az ember, Jézus vagy az ördög egyes tulajdonságait. A legszembetűnőbb mindez *A virágoskert* című phytoikonban, amelyben a pap, miközben „nízte a maradi nípet a templom falaji között, mind a virágokot a virágoskerbe",[7] a növények tulajdonságai szerint írja le és különbözteti meg az egyes embereket egymástól. „Amiként – írja Fried István is – az evangélium történetei, alakjai kilépnek a könyv lapjaiból, és a ráismerők élményeivé válnak, akként a virágok és fák »regéi« embertörténetekként funkcionálnak, tárgyi jelenlétük mögött emberi tulajdonságok rejlenek."[8]

E tekintetben valamivel közelebbi kapcsolatra lelhetünk Száz szövege és Ovidius *Átváltozások* című műve között. *Philemon és Baucis* történetének átvétele és újramondása mellett más, halványabb jelek is utalnak a két kötet tematikus hasonlóságaira. Ovidius egyes történeteiben az emberek állattá vagy növénnyé válnak (vagy fordítva) például annak magyarázatára, hogy honnan kapta a nárcisz nevét és szépségét. Bár Száznál ez az eredeztetés fordítva, és nem egy az egyben játszódik le a Bibliából vett alakok és a növények között. Ezért a hasonlóság szembetűnőbb, ha Ovidius *Ganymede. Hyacinthus* című szövegét vesszük példának, melyben Hyacinthus véréből sarjad

7 *Uo.*, 133.
8 Fried, *i.m.*, 21.

a jácint virág, akárcsak *A szëdër meséje* című phytolegendában, amelyben Jézus lecsöppenő vérizzadságából ered a szeder vöröseskék színe és indázó alakja: „De azőte kík a szëdër bogyója és vírës a leve, azőte lëtt szëgínyëk eledele, a hülyéknek më nyaktöríse a sok tüskés inda".[9] Megint máshol például a kis Jézus „büfijéből" vagy „pisijéből" ered az egyes gyógynövények színe, formája, jótékony vagy épp mérgező hatása. A sinkófű gyógyító hatását például Ádámtól származtatja a kötet: „Mer avvót a embërisíg legöregebb, ës gyógynövínye, mer Ádámatyánk bűnbánotábú születëtt".[10]

Irodalom és növényvilág közti átjárásokra példa a világirodalomban Rousseau vagy Goethe esete is. Goethe, aki az irodalom mellett többek közt természettudományokkal is foglalkozott, növénytani ismereteit *A növények alakváltozása* című nagy tanköltemény ében örökítette meg, amelyben az ősnövény formájában jelenik meg Goethének az a – más műveiben is visszaköszönő – gondolata, hogy a világ egy és oszthatatlan, mégis szüntelenül változik. Ez a gondolat megtalálható Száz történeteinek hátterében is. Marad, Száz történeteinek központi helyszíne, egy mitikus tér, amely mögött egy legalább annyira reális, mint fikciós község, Pered kápolnadombja, utcái, határvidéke stb. rajzolódnak ki és keverednek a Biblia egyes helyszíneivel. Bibliai alakokat von be a ma világába, eltörölve a múlt és jelen idősíkjait, és egyfajta egységállapotot teremt, amelyben a folytonos változás nyomai is fellelhetőek. A goethei gondolat szemléltetésére vegyük példának a *Fűje sarjad…*-ban megjelenő vándorlásmotívumot, amelyen keresztül jól látható egyfelől Száz szövegvilágának oszthatatlansága, másfelől az azon belüli változásminták. Számos történetben felfedezhető, hogy Száz egymásba mossa, illetve egymás mellé helyezi Mózes és a zsidók Egyiptomból való kivonulását, Noé hajózását, a szent család betlehemi menekülését, illetve a szlovákiai magyar kitelepítéseket, és nem utolsósorban a 21. századi közel-keleti migrációt.

Mindezekkel együtt egy nem szépirodalmi szöveg, Maria Treben világhírű *Egészség Isten patikájából* című könyve húzódik legközelebb Száz szövegtörzséhez. Treben feltétel nélkül hitte, ahogy Száz történeteinek elbeszélői is, hogy a növényeknek gyógyító hatásuk van, mert „bennük van a lílek ereje".[11] Megismerve világukat, akárha Isten önkiszolgáló gyógyszertárába lépnénk. Emellett a Száz-kötet lágertörténeteinek tematikája, a történetekben megszólaló második világháborús emlékek felidézhetik azt a trebeni életutat is, miszerint a nő fiával két évet töltött egy németországi menekülttáborban. *A bűnök meséje. A üldözís. A füvek evangéljoma* című phytoanekdotában Száz meg is eleveníti a mélyen vallásos nő alakját, aki – mint arra maga a könyv is törekszik – a hagyományozódás és továbbélés láncszemeként jelenik meg a történetben: Treben is a „rígi öregëktű tudott mindënt, më a barátoktú ëggy öreg hërbáriustú".[12]

9 Száz, *i.m.*, 244.
10 *Uo.*, 211.
11 *Uo.*, 15.
12 *Uo.*, 152.

A magyar irodalom mellékgyökerének csak a felszín alatt közvetlenül húzódó, kortárs magyar irodalmi kontextusát fogom boncolgatni a kötet bemutatásának érdekében. A könyv törzsétől kissé távolabb futó hajszálgyökérként említhetjük Fráter Erzsébet biológusnak azokat a sajátos, ismeretterjesztő jellegű műveit, amelyek a tudomány és a mese találkozásával mutatnak rá az ember és a növények közti mély kapcsolatra. A 2010-ben megjelent *Mesés növények, növényes mesék*[13], valamint a 2012-ben kiadott *Erzsébet királyné esete a rozmaringgal és más növényes mesék*[14] is a növényvilág legendáiról, többek közt a mese, a monda, az anekdota műfaján keresztül szól a növények eredetéről és életéről, miközben szakszerű botanikai leírások is gazdagítják a történeteket. Ehhez a műfaji vonalhoz tartozik a biológus legújabb könyve is, a Száz kötetével szinte egy időben megjelenő mű, *A Biblia növényei* is, amely a mese világát elhagyva, a növény és az ember kapcsolatát a vallás felől, a Szentírásban szereplő növények jelképrendszerén keresztül tárja fel. De amíg Fráter egyes szövegeiben elkülönül egymástól a növények tudományos megközelítése és az azok történetéről szóló mese, addig Száz Pálnál mindez egybeszövődik, sőt további dimenziókkal bővül.

Esterházy Péter *Egyszerű történet vessző száz oldal – A Márk-változat* – című kötetének szakrális vonulata Száz szövegének kompozíciójából is sejtetni enged valamit. Esterházy szövegének többrétegű komplexitása: a hitbéli kérdések mellett a kitelepítés, a szocializmus világának ábrázolásában és a vidéki élet megjelenítésében lelhetőek fel a *Fűje sarjad*…-hoz hasonlatos motívumok. Esterházy könyvének tizennyolcadik (oldalán található) szövege így kezdődik: „Sztálin apánk ellopta az Istent, mondja Ágoston bácsi, mert meghalt Sztálin, és elmaradt az újjáépített templom átadási ünnepsége. Felröhög, rázkódik a hája".[15] Száz *Virágnyelv* című phytoenigmája is hasonló tragikomikus gúnnyal szól a szocialista rezsim vallásellenességéről: „Mikor begyüttek a komunisták, akkor mëg lëtt a Gotvaldelftárs. A kërészt helire mëg mënt a Sztálinelftárs. De még a Lëninelftársot is odarakták, kísszen vót a Szentháromság!"[16]

A magyar irodalom mellékgyökeréből elágazó legtöbb hajszálérrel Borbély Szilárd életműve érinti a *Fűje sarjad…* szövegeit. Egyrészt a szakralitás és a halál intenzív jelenléte felől illeszkednek Száz szövegeibe az egyes Borbély-művek passzusai, másrészt a vallási (eredetű) előszövegek felhasználásá(nak módjá)ban, pontosabban a hypertextualitás alkalmazásában mutatható ki számottevő hasonlóság a *Fűje sarjad…* és Borbély

13 Fráter Erzsébet, *Mesés növények, növényes mesék*, Bp., Scolar, 2016.
14 Fráter Erzsébet, *Erzsébet királyné esete a rozmaringgal és más növényes mesék,* Bp., Scolar, 2012.
15 Esterházy Péter, *Egyszerű történet vessző száz oldal: a Márk változat,* Bp., Magvető, 2014, 18.
16 Száz, *Fűje sarjad…*, 124.

szövegvilága között. Ahogy – posztmodern vonásként – számos, más kortárs mű, úgy Borbély és Száz szövegei is a szövegköziségre reflektálva használnak fel régi motívumokat, formákat, ideákat egyedi, innovatív módon. Ez esetben inkább arról kellene szólni, hogy milyen mértékben teszik ezt a szóban forgó kortárs szerzők, és e tekintetben Száz szöveguniverzuma szépen illeszkedik Esterházy és Borbély sorába (hogy csak két olyan nevet említsek, akik más tekintetben is felmerülnek Száz poétikájával kapcsolatban), akik fokozottan és előszeretettel árasztják el az intertextualitás egyes módozataival szövegeiket. Akárcsak Borbély számos szövegében, a *Fűje sarjad…*-ban is egymástól távoli szövegek lépnek kulturális és nyelvi párbeszédbe a rétegzett szövegtestek mögött. Száz szövegének hagyományhálós szerkezetét az élőbeszédiség fűzi és tartja egyben (nem kizárólag a szájhagyomány által terjedő történetek felhasználásában). A történetmesélés szóbelisége az írás elterjedése előtti korok hagyományát idézi, azt a krisztus(i) (előtti, utáni) kort, amikor az élőbeszéd(iség) az elbeszélés kizárólagos módja és eszköze volt. A történetmesélés jelentősége több ízben is hangsúlyos pozícióba kerül a kötetben. Példa lehetne erre akár a történeteket elárasztó Jézus alakja is, akinek tanítási (mesélési) módszerei, a biblia mintájára, utalásszerűen és a történetek szerves részeként Száz könyvében is többször visszatérnek. A kötet láthatatlan hallgatója, az a történetekbe(n) rejtett személy, akinek az öregapa és az öreganya mesél, akár a mindenkori hallgató (és továbbadó) személyének is megfeleltethető lehet. Ahogy arra már Fried is felhívta a figyelmet kritikájában: „Az elbeszélések lényege a dialogicitás. Valaki(k)nek címzett monológ, mivel a beszélő sosincs egyedül."[17]

A *Míg alszik szívünk Jézuskája* című *betlehemes misztérium(játék)* már csak abban is hasonlatos Száz phytolegendáriumához, hogy mindkét műfaj a szerző által kitalált, nem létező műfaj. Ezenfelül mindkét műfaji meghatározás régi, alapvetően vallási témájú műfajokat keresztez és kelt életre. A Borbély által megelevenített betlehemes játékok a hitgyakorláson belül a népies vallásosság körébe tartoznak, ahogy a misztériumok is a népi dramatikus játékokat idézik meg. Akárcsak Száz szövegei, melyek – ahogy azt már említettük – a nyelvezetet és a falusi környezetet is számításba véve (de azon felül is), népi apokrif történetek újramondásai egy gyógynövényes kertbe ágyazva. Összecseng a kötetekben a népi énekek és imádságok alkalmazása is, amelyek olykor-olykor megszakítják a szövegeket. Sőt, Száz továbbmenve néhol megszakítás nélkül építi be pró-

17 Fried, *i.m.*, 21.

zaszövegeibe a különböző imádságokat: „Előtte rá köllött mondanyi a imáccságot a vízre. Jókëgyelmes Márjo, szákájját a gondnakbajnak, eloszlatnyi vanhatalma. […] Füvednekereje álgyonmegörökre. Ammeny. Vagy valami ilyesmit".[18] Az író az imádság szavainak egybeírásával az imádkozás folytonosságát és a szakrális szövegeket alkotó, egybetartozó panelek változhatatlanságát is érzékelteti.

Borbély kötetének Jézus mellett a másik főszereplője maga a halál, aki állandóan a kikerülhetetlen sorsszerűségre figyelmeztet, és ezzel védi Jézust az idő előtti haláltól. Amellett, hogy Száz szövegét is erősen átjárja a halál témája, de még inkább a sorsszerűség, amely visszatérő és fellebbezhetetlen parancsként jelenik meg a kötetben, mind a bibliai alakokra, mind az evilági emberekre nézve. A kötet többször felidézi az öreganya halálát annak sorsszerűségével: „Együtt a parancs, mënnyi kő, aszongya ēre Szemmihál. […] Jaj de szíp, jaj de jó, mënník én szívessen, de nem mëhetëk, for a leves, leíg a lëkvár, várnok a zoknik! Fölömēte ēre a újját, nem úgy van az Öreganyám, együtt a parancs, meg kő lënynyie".[19] A parancs más kontextusba való helyezésével Száz jól érzékelteti a mindenkori emberre gyakorolt (sokszor több oldalról érkező) felsőbb (uralkodói) nyomást, ahogy olykor a szocialista elvtársak is Istennek képzelték magukat, akárcsak Heródes király: „Krisztusurunk még csak olyan kicsinkó vót, ippen hogy tötyögött. Esztán együtt a parancs, nos mënnyi köllött. Gyorsann össze köllött csomagónyi, mënnyi a parancs miatt a dëportácijóba. Így vitt ëngëm is Öreganyád a háború utánn, mikor gyerëk vótam, a kitelepíttískor. Mekkapta fehír levelet, rá vót írva, meg köllött lënnyie".[20]

*Míg alszik szívünk Jézuskája*ban a nevekkel és kronotoposzokkal való elkülöníthetetlen és folyamatos játéknak köszönhetően Borbély műve „egyszerre játszódik Betlehemben, a római idők Júdeájában, és a haszidizmus közelebbről meg nem határozott idejében (XIX. sz. – XX. sz. első fele) a galíciai, fiktív Betlehowo-ban".[21] *A Fűje sarjad…*-ban Száz a kettőt egy köztes térben, Maradban egyesíti, ami egyszerre egy (múltjában háborúk, kitelepítések, hatalmi játszmák, kormányok nyomait magán hordozó) hétköznapi falu és bibliai helyszínek elegye.

A népi vonalat megragadva juthatunk el Borbély *Nincstelenek* című művéhez, amely többek közt a '60-as, '70-es évekbeli vidéki élet mindennapjainak tragédiáját dolgozza fel. Hasonló sorstörténetek jelennek meg a *Fűje sarjad…*-ban is a kitelepítés, a lágerek, a háború és a szocialista rezsim világának mindennapjairól. Bár a nyelvjárás Borbélynál

18 Száz, *Fűje sarjad…*, i. m., 217.
19 *Uo.*, 93.
20 *Uo.*, 26.
21 Száz Pál, *„A haszid, vérző Kisjézuska". Kultúraköziség és szövegköziség Borbély Szilárd műveiben*, PhD-dolgozat, Pozsony, Comenius Egyetem, 2017, 109.

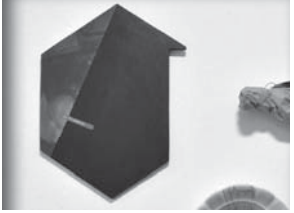

(akárcsak korábban Móricznál) nem a teljes szövegen tükröződik vissza, de mindenképp fontos aspektusa a megszólalásnak, akárcsak Száznál, aki viszont a szövege egészére alkalmazza a nyelvjárást, mint az élőbeszéd-szerűség egy markerét. A két mű közös hangját bizonyítja (bár végeredményben a két műben eltérően zajlik le a megvalósítása), hogy Krusovszky Dénes *Nincstelenek*ről írt recenziójának egy gondolatmenete egy az egyben értelmezhető Száz szövegére is: a *Nincstelenek* nyelvezete „egy nagyon határozott írói koncepció mentén létrejött prózai hangnak az egyéni keveréke. Éppen ezért tévedés azt gondolni, hogy a *Nincstelenek* stilizálástól mentes tényirodalom lenne, melynek nyelve a paraszti beszéd valamiféle »változatlan közléseként« jelenik meg a kötet lapjain. Abszurd módon éppen azok a reakciók mutatnak rá leginkább Borbély fikciós nyelvének és atmoszféráteremtő képességének az erejére, melyek a regény realisztikusságát és önéletrajzi olvasatát állítják előtérbe".[22] A vidéki élet és az egyszerű falusi ember mindennapjainak mélyreható ismerete Száznál olyan önéletrajziságra utaló jeleket hordoz magában, mint a kötetben megjelenített (és nyelvjárásában megszólaltatott) Marad mögött felsejlő mátyusföldi Pered fikcionalizált képe, amely az író szülőfaluja (és otthona). Száz sem változatlan közlésként adja közre a kötet valóságból (is) merítkező történeteit, ezért (sem) szabad (kizárólag) szociográfiaként értelmezni a *Fűje sarjadot…*, még akkor sem, ha a könyv sokszor kelt valósághű benyomásokat az olvasóban. Az író az irodalmiasítás, a misztifikáció és a retorizálás eszközével teremt (nem csak nyelvi szinten élvezhető) hangulatot, miközben az adatközlők dialektusának megtartásával egyszerre fokozza a realisztikusság érzetét a kötet phytoanekdotáiban, phytolegendáiban és egyéb, más műfajú szövegeiben.

Száz könyvének gyökerei nem utolsósorban több szálon kötődnek Borbély *Halotti pompa* című művéhez is. A *Szekvenciák* műfaji megjelölés újra a szakrális szövegek felőli megközelítést kínálja a két szövegvilág közötti első kapcsolódási pontként. A keresztény történetek megszólaltatása és mai közegbe helyezése alapvető mindkét mű történetszövésében. Vegyük példának Borbély *Karácsonyi szekvenciák (3)* című szövegét: „Este van már Betlehemben, / hallgatnak a kondások. / Egy lerobbant étteremben / a muzsikus cigányok".[23] A *Fűje sarjad…*-ban is megelevenedik Betlehem és Jézus születése: „Így lett meg osztán a Kisjézus, nem bíborba, de rongyokba, nem palotábo, […], nem központi fűttísbe, de a hűvösbe, nem trónszékbe, de a pottyantósvéce mellett".[24] A lerobbant étte-

22 Krusovszky Dénes, *Se megváltás, se magyarázat – Borbély Szilárd: Nincstelenek,* Magyar Narancs, 2013. 10. 03. http://magyarnarancs.hu/konyv/se-megvaltas-se-magyarazat-86811# (Utolsó letöltés: 2018. 02. 01.)

23 Borbély Szilárd, *Halotti pompa. Szekvenciák,* Kalligram, Pozsony, 2014, 58.

24 Száz, *Fűje sarjad…,* 18.

rem és a központi fűtés a jelenbe mutató, evilági elemekként illeszkednek Jézus születésének idejébe anélkül, hogy megtörnék a szöveget vagy félrevezetnék a befogadót. Borbélynál Jézus meggyilkolásának bűne „olyan, mint bármi más a tévén",[25] ahogy Száz is beemeli a bibliai Szent Illyés alakját a ma, illetve a közelmúlt világába a hitetlenek büntetésére: „Megmírged ēre Szentijjés, Lëninelftárst óvassátok a ëvangéljom helëtt? Szóll a Sztálinelftárs a tévébe, misét mëg nem hāgattok?"[26] vagy „pötyögtök a telefonnyaitokba mëg nízitëk a rëklámokot, a mise mëg sëmmi?".[27] Persze mindkét mű esetében más-más funkciót tölt be a keresztény hagyomány elemeinek a mába emelése. De maga az eljárás technikája mutat némi hasonlóságot a két mű között.

Mindkét kötetben többször megjelenik az örökkévalóság atipikus és funkcionális írásmódja. Borbély kötőjellel elválasztva *örökké-valóság*ként használja az *Aeternitas (1)* című szövegében, és a *Végső dolgok* alcímeként is: *Az Örökké-valóság*. Mintha a szó értelmét akarná megváltoztatni (és megkérdőjelezni) az összetételnél való elválasztással, arra figyelmeztetve, hogy van az örökké világa és a valóság, de a kettő nem fér össze. Kivéve, ha az örökkévalóság egy kocsma neve: „A pogányok pedig csak itták a kólát / egy kocsmában, úgy hívják: *Örökkévalóság*".[28] Száz szövegeiben elmarad a kötőjel a szóösszetétel határáról, ezzel megerősítve annak eredeti jelentését, miközben jelzi az evilági élet halál általi szakadását a kettéválasztással. Az örökkévalóság több ízben a virágok illatával és az álommal kerül összefüggésbe a szövegekben. Erre utal *A örökkí valóság illattya* című phytoanekdota is, amelyben egy barát az „egácsfa" virágjának illatától mély álomba esik: „Mer olyan a örökkí valóság këgyelme, mind a egácsfavirág illattya".[29] De ahogy Borbélynál, úgy Száznál is előfordul a szó egybeírva is. Száz esetében a szó funkcionálisan az írás maradandóságára és befejezhetetlenségére utalva: „A növínyëk ëvangéljomát írja a örökkívalóságbo, mer a szó ēszáll, írás megmarad".[30] De kiderül, hogy elveszik a gyógynövényes „irka", így pár sorral lejjebb magán a szó alakján is megmutatkozva az örökkévalóságon esett evilági szakadás, az anyagi világ végessége: „Örökkí valóságnok, monta, mikor odatta a irkát. Asztán Öregapád ēvesztëtte".[31]

Összességében elmondható, hogy amíg Borbély köteteiben a tragédiát és a halált a maga (érzékeny) nyersességében ábrázolja, addig Száz szövegeiben a tragédiát

25 Borbély, *i.m.*, 45.
26 Száz, *i.m.*, 194.
27 *Uo.*, 194.
28 Borbély, *i.m.*, 66.
29 Száz, *i.m.*, 163.
30 *Uo.*, 89.
31 *Uo.*, 89.

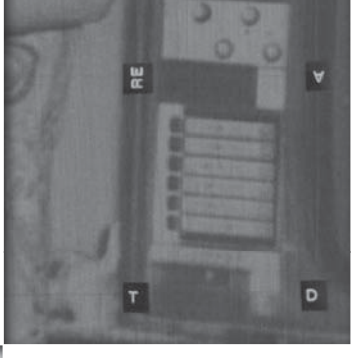

a gyógynövények erejével, a megváltás, a kegyelem, az irónia vagy a humor segítségével az esetek többségében (fokozatosan) föloldja.

Mindezek ellenére Száz szövegei inkább folytatnak dialógust egymással, mint idegen textusokkal. A szövegek tele vannak belső intertextualitással: visszatérő motívumok, részletek járják át vérkeringésszerűen a kötet testét. Az intratextualitás jelei (ahogy újramondják egymást a szövegek): vagy átértelmezik az előző előfordulást, vagy megerősítik azokat, új példákkal, illetve új környezetbe helyezésükkel kitágítva az értelmezői és befogadói nézőpontot. Ezeknek az ismétlődéseknek és az ismételhetőségnek köszönhetően szinte bármelyik történetnél felütheti az olvasó a könyvet. Pár oldal elolvasása után egy olyan burjánzó kertben, egy olyan tisztáson vagy erdőben találja magát a szövegek között és szövegekben szemlélődve, ahol egy virág, fa vagy bokor nemcsak egy megadott helyen fordulhat elő, hanem itt is (*A galajfű meséje*), ott is (*Találós mese. Mér ippen a galajfüvet*) és amott is (*A három galajfű*) ugyanazzal (de mégis mindig kicsit máshogy) találkozik. Ahogy sétálgatunk ebben a (vad)kertben (még azt se tudhatjuk biztosan, hogy közben egyre beljebb jutunk-e), egyre gyakrabban ismétlődnek egyes fajok, miközben mindig újabb növényekre bukkanunk. A kötetben megjelenő növények közti eligazodásban segít a könyv elején feltüntetett *Füvekfák rengye,* amely oldalszámba veszi az egyes növények előfordulásait. Ugyanakkor a természet világának rétege, ahogy azt már említettük, csak egy a sok közül: a szakrális, a politikatörténeti és egyéb motívumok közti variációkban az olvasó kizárólag emlékezőképességére van utalva, ami a kötet történetmesélőinek visszaemlékezéseire – azok újraértelmező, kihagyásos és hozzáképzelő jellegére – is reflektál valamiképp.

A burjánzás pozitív értelmében véve a kötet, bármennyire is gondosan szerkesztett, nincs kitéve olyan gyomlálásnak, vagy olyan kertészeti munkáknak, amely dísznövényszerű, izolált, fajtiszta korlátokat szabna a phytoszövegeknek.

A szövegtestek önmaguk és az idegen szövegek nyomain túl magukon hordozzák a korábbi Száz-művek halvány jeleit is. Bár az eddigi Száz-kötetek mindegyike más irányba mutat, teljes függetlenségben egymástól, a *Fűje sarjad…* Száz eddigi

legösszetettebb kötete. Ebből a komplexitásból is adódhatnak az olyan formai hasonlóságok, hogy Száz nem először tér el a megszokott (kortárs) nyelvhasználattól szövegei megszólaltatásában. Már első kötete, az *Arcadia* nyelvezete is különbözött a ma használatos standardtól, ugyanis azt egy reneszánsz korabeli nyelvezetbe öltöztette. A mai történetek régies nyelvezetében már itt is megfigyelhető volt (bár más eszközökkel) a *Fűje sarjad…*-ban is megjelenő, a múlt és a jelen közt keletkező feszültségek kiaknázása. De a szerző második kötetében, a *Halott föld, halott lányok* egy passzusában, *Az idegen* című szövegben is találhatunk a *Fűje sarjad…*-ban visszaköszönő írói eljárást. *Az idegen*ben Száz egy zsidó eredetű legendát dolgoz fel és helyez mai környezetbe. Az eredeti szövegben Joshua ben Levi Illyés prófétával vándorol. Joshua nem érti, hogy útjuk során Illyés miért bántja az ártatlan(nak tűnő) embereket, de a miértekre csak a történet végén érkezik magyarázat. Ez játszódik le Száz szövegében is, amelyben Joshua egy stoppos alakjában, Illyés pedig az őt felvevő sofőr képében jelenik meg. Hogy tovább bonyolítsa a hagyományból való merítés problémáját Száz, a történet végén nem az eredeti zsidó legendára utal vissza, hanem a legenda egy Voltaire *Zadig*jában fellelhető átiratára: „Én vagyok Jesrad, az Isten angyala".[32] Mint ahogy már említettük, ezt az eljárást alkalmazza Száz a *Fűje sarjad…* történeteiben is: régi vallási, bibliai vagy épp apokrif (népi) szövegeket mond újra mai környezetbe helyezve, vagy egymásba forrasztva a jelen és a múlt idősíkjait.

Száz mindhárom prózakötete esetében beszélhetünk a textusok és illusztrációk, valamint a prózaszövegek és a(z) – azokban megjelenő – lírai betétek közötti párbeszédességről is. A *Fűje Sarjad…*-ban megjelenő családi fotókat Szőke Erika fotóművész dolgozta illusztrációkká különféle növények felhasználásával. Az így keletkezett képeken visszaköszön a szöveg rétegzettsége, az emberek és a növények harmonikus egymásban élése. Mindemellett Száz legújabb könyvét egy CD-lemezzel is ellátta, Culka Ottó előadásában megszólaltatva a kötet nyelvezetének emberközeliségét és természetes hangzását: a peredi dialektust.

3 2 Száz Pál, *Halott föld, halott lányok,* Pozsony, Kalligram, 2013, 56.

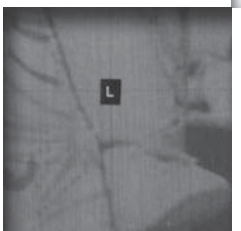

EZERKILENCSZÁZHUSZKÉTEZERTIZENHAT – R. M. (CIKLUS), INSTALLÁCIÓ, 2016

KOSZTRABSZKY RÉKA

REGIONÁLIS IRODALMI KALAUZ

A *SZLOVÁKIAI MAGYAR SZÉP IRODALOM 2016* ÉS *2017* CÍMŰ KÖTETEKRŐL

A „szlovákiai magyar irodalom" egyik önreprezentációs formájának a térség irodalmáról átfogó képet nyújtani kívánó irodalmi antológiák megjelentetése tekinthető. 2004-ben a hagyományteremtés szándékával, valamint a *Szép versek,* illetve a *Körkép* című antológiák mintájára olyan évente jelentkező, szlovákiai magyar irodalmat bemutatni kívánó vers- és prózaválogatások jelentek meg, melyek a rendszerváltást követő, generációs csoportosulások publikációs felületeként funkcionáló kötetekkel szemben a régió irodalmában megmutatkozó sokszínűség hangsúlyozására, bemutatására törekednek.

A 2007-es évtől *Szlovákiai magyar szép irodalom* címmel jelentkező összevont antológiák létrejötte vélhetően és részben financiális okokkal is magyarázható, hiszen a forráshiány az elmúlt évek során a válogatások terjedelmének csökkentését vonta maga után. Ez a kettő az egyben felosztás azonban nem feltétlenül tekinthető szerencsés megoldásnak, hiszen a reprezentativitás elvének megtartása – mely még egy kizárólag egy műfajt előtérbe helyező antológia összeállítása esetén is nehézséget jelent – ily módon nehezen megvalósítható, hiszen míg egyes alkotók gyakran egy másik szerző rovására kerülnek be a válogatásba, addig mások több – akár eltérő műfajú – írással szerepelnek a könyvben, vagy éppen csak egy-egy alkotásukat válogatják be a szerkesztők. Egy kortárs alkotókat és irodalmi irányokat a maga teljességében bemutatni képes antológia összeállítása nyilván kivitelezhetetlen feladat (pláne a válogatás terjedelmét is nagyban befolyásoló szűkös anyagi támogatás mellett), azonban mégis szükséges lenne egy olyan körültekintő szelekciós elv kidolgozása, mely alkalmassá tenné a kötetet a régió irodalmát jellemző tendenciák bemutatására.

Bár a válogatásokban helyet kapó művek többsége szlovákiai magyar folyóiratokban jelent meg először, találhatóak köztük olyanok is, melyek magyarországi periodikákban (például a Kortársban, a Bárkában vagy az Alföldben) láttak először napvilágot. Az ilyen esetek felvetik azt a máig viták tárgyát képező kérdést, hogy egy térségtől és határoktól független magyar irodalom tételezése esetén szükséges-e külön antológiát szentelni a szlovákiai-felvidéki magyar irodalomnak, illetve, hogy a kötetben elhelyezett költemények és prózák stílusa, beszédmódja és tematikája mutat-e olyan, az adott térségre jellemző sajátosságokat, melyek egy ilyen válogatás kiadását indokolják.

Bár erre a kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni, a magyarországi lapokban megjelenő írások – még ha egyelőre nem is ezek vannak többségben a tárgyalt válogatásokban – beválasztása a szerkesztőknek a kisebbségi elszigetelődés eltörlésére irányuló szándékaként/kísérleteként értékelhető, s a magyarországi irodalom iránti nyitottságról tanúskodik, mely kiemelten fontos ahhoz, hogy a szlovákiai magyar szerzők közül a jövőben is minél többen válhassanak (el)ismert szerzővé Magyarországon is.

A legtöbb antológiához hasonlóan a *Szlovákiai magyar szép irodalom*ba beválogatott írások sorrendjét is az alkotóik nevének betűrendben elfoglalt helye határozta meg, mintsem az egyes művek tematikája, holott egy ilyen típusú elrendezés lehetővé tette volna az egyes alkotások ciklusokba tömörülését, mely a régió irodalma főbb irányvonalainak átláthatóvá tételéhez járulhatott volna hozzá, hiszen a kötetben szerepelő 30 szerző költeményei és prózái műfaji és tematikai tekintetben is igen változatos képet nyújtanak.

A 2016-os válogatás egyik meghatározó tematikai vonulatát a múlthoz, a történelemhez, illetve a személyes emlékekhez való viszony képezi. Ezen viszonyulások művészi megfogalmazása olykor költői szerepjátékokat is eredményeznek, mint például Tőzsér Árpád *Deborah, avagy az Éden szíve* című költeményében, mely Milton leánya áldozatos életének bemutatása révén arról tanúskodik, hogy a – személyes múlt mellett – a történelmi múlt csak egy-egy imágó segítségével válhat hozzáférhetővé, s általuk lehetséges beszélni az olyan univerzális kérdésekről, mint például a hatalom és a költészet egymásra gyakorolt hatásáról és viszonyáról. Grendel Lajos *Az idő hosszában* című elbeszélésének főhőse a múlt visszahozhatatlanságának rezignált tudomásulvétele mellett azonban arra döbben rá, hogy egykor szeretett kedvesének változatlansága egy biztos pontot nyújt az életében, Plonicky Tamás novellája *(Princípium)* pedig a Ferenc Ferdinánd meggyilkolását megelőző nap, illetve a merénylet előtti percek eseményeit mutatja be a tette által jelentős történelmi személyiséggé válni kívánó Gavrilo Princip szemszögéből.

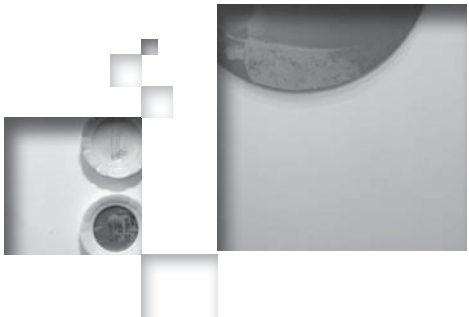

A nyelvben és nyelvhasználatban rejlő lehetőségek kiaknázása úgyszintén meghatározó vonása a kötet egyes műveinek. Tóth László *Elégia a kihullott fogakhoz* című versében például a játékosságot és a humort a fogakhoz kötődő cselekvések, kifejezések, metaforák, valamint akusztikus jelenségek – illetve a fogak elvesztésükből adódóan már azok hiánya – teremtik meg, Száz Pál legendameséinek tájnyelvi kifejezéseket tartalmazó költeményeiben pedig a füvek, fák és növények formálta metaforikus világ, illetve egy sajátos költői nyelv fonetikus nyelvezet általi létrejötte figyelhető meg.

A kiszolgáltatottság eredményezte magányt és szorongást több írás is tematizálja. Bodnár Gyula *Űrben bolyongva* című versében például egy kerekes székhez kötött és az ápolók segítségére, jóindulatára szoruló ember alakját helyezi metaforikus keretek közé, Pénzes Tímea elbeszélésében egy olyan idős nyomorék férfi alakját rajzolja meg, akinek társaságigényét szintén az életében ciklikusan előkerülő-eltűnő emberek enyhítik ideiglenesen, Szalay Zoltán novellájának hősét pedig a rendellenessége miatt perifériára került új ismerősének elvágyódása és kapcsolatokat elutasító attitűdje ítéli soha fel nem oldódó magányra.

Az antológiában több alkotó (Forgács Miklós, Kulcsár Ferenc, Mizser Attila, Németh Zoltán, Szászi Zoltán) Borbély Szilárd emlékére, illetve Tőzsér Árpád 80. születésnapjára készült költeménye (Fellinger Károly – *Ásványvíz*, Szászi Zoltán – *Észlelés múlt időről Sebastianus sebeibe nyúlva* és Vida Gergely – *Egy Sebastianus-flashforward)* is megtalálható, melyek az említett szerzők alkotói világára jellemző tematikai és formai sajátosságokra való rájátszással, valamint intertextuális utalások alkalmazásával íródtak, illetve a szóban forgó két alkotónak a kötet költőire gyakorolt érzelmi és kreatív hatásairól tanúskodnak.

A 2017-es válogatáskötetben ugyancsak megtalálható a tiszteletadás gesztusa, mégpedig a 2005-ben elhunyt, s a 2016-os esztendőben méltó síremléket kapó felvidéki költő, Zsélyi Nagy Lajos felé, akiről három szerző is megemlékezik: Ardamica Zorán *(Három Zsé),* Barak László *(Nézz ki zsélyi gödrödből, Lajos!)* és Tőzsér Árpád *(Megkövető levél Zs. Nagynak a túlvilágra).*

A 2017-es antológia a versek és novellák mellett olyan regényrészleteket is tartalmaz, melyek egyfelől önálló szövegként is megállják helyüket, másfelől pedig felkeltik az olvasók érdeklődését a művek egésze iránt. Baka L. Patrik *Tűz egy tükör túloldalán* című szövegében a római és germán szembenállást egy alternatív világba helyezi, Grendel Lajos *Bukott angyalok* című regényrészletében a múltbéli bűnökkel és döntésekkel való szembenézés nehézségeinek megjelenítésén keresztül az erkölcsösség és az amoralitás viszonyát boncolgatja, Szászi Zoltán szövegrészlete *(A kislány, aki körbehorgolta magát)* pedig egy kisváros lakóinak történeteit realisztikus, abszurd és szürrealisztikus síkok egymásba játszásával megjelenítő „novellaregényéből", a *Bábukák*ból nyújt ízelítőt.

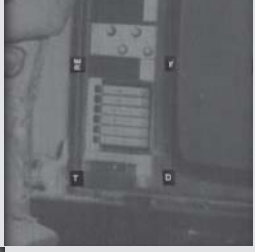

Az ábrázolásmódok pluralitása jellemzi a kötet más szerzőinek szövegeit is; Szalay Zoltán abszurd és valóságos elemeket elegyítő elbeszélésének *(Felföld végnapjai)* hőse például tehetetlenül sodródik az álomszerű és valóságos események között, R. Nagy Krisztián novelláinak narrátorai pedig megmagyarázhatatlan történések (vérfolt az ingen, furcsa hangok a lakásban) okozta szorongásukon próbálnak úrrá lenni. Ezek az írások tehát miközben kiszolgáltatott és magányos figurák révén jelenítik meg a közép-kelet-európai valóságot, illetve napjaink emberének érzésvilágát, egyfajta kafkai hangulatot is magukban hordoznak. A szociális és társadalmi tematika azonban a realista megközelítés révén is jelen van az antológiában; Plonicky Tamás elbeszélésében *(Éjjeli)* például a világban helyét nem találó, perspektívátlan életet élő és magányát pótszerekkel enyhíteni kívánó mai fiatal alakját rajzolja meg, Ardamica Zorán versében (füvön a harmat) egyfajta egzisztenciális szorongás fogalmazódik meg, Mázik Orsolya *(Csilla)* írása a párkapcsolati magányosság és a virtuális térben formálódó emberi kapcsolatok visszásságát tematizálja, Forgács Péter novellájában *(Jonathan)* pedig a bevándorlókkal szembeni kezdeti idegenség feloldódásának folyamata követhető nyomon.

A Szlovákiai magyar szép irodalom 2016-os és 2017-es köteteiben tehát több tematikai vonulat tapintható ki, melyek egy előnyösebb elrendezési móddal jobban kidomborodhattak volna. A társadalmi és szociális tematikájú írások a realista megközelítés, illetve az egyes alkotásokban megmutatkozó plurális ábrázolásmódok által jelenítik meg korunk emberének szorongását és kiszolgáltatottságát. Ezek mellett hangsúlyos szerepet kap az egyes írásokban a múltidézés kontextusában felmerülő erkölcsi és morális kérdések komplexitásának boncolgatása, egy sajátos, fonetikus nyelvezetből létrehozni kívánt költői nyelv kialakításának kísérlete, valamint a tiszteletadás gesztusa a szlovákiai magyar irodalom jeles alkotóinak irányába is.

(Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2016, 2017)

L. G. (MASZK P.) FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2016

TŐZSÉR ÁRPÁD

KULCSÁR FERENC KÁLVINISTA VERSTEMPLOMÁBAN

Ha Kulcsár Ferencre emlékszem, legelőször mindig a hangját hallom. A fátyolos, kicsit tétova, valahonnan *túlról* jövő baritonját, amely viszont tökéletesen megfelelt a személyiségének, a költészetének. Ne értsen senki félre, nem valami túlvilági hangról beszélek itt: Feri nagyon is evilági ember volt, verseit megtöltötték (hitelesítették – mondanám) a fizikai létezők, a tárgyak is – hangját, költészetét, őt magát a megváltás vágya és hite lendítette át valami más, sejtelmes minőségbe.

Nem volt harcias, vitatkozó alkat, de ha a hit kérdéseiről volt szó, mindig rendíthetetlen volt.

Valamikor, régen, egy esszémben, már nem tudom, milyen vonatkozásban, azt találtam írni a fiát, Izsákot feláldozni készülő bibliai Mózesről, hogy ma már az élet elvételét semmilyen cél vagy logika nem szentesítheti. Feri felhívott telefonon, és arról akart meggyőzni, hogy az isteni mindenhatóságban és az eleve elrendelésben a bűnnek is lehet életigenlő célja. Mondanom sem kell, hogy nem tudtuk egymást meggyőzni. Feri rendíthetetlenül hitt a megváltás lehetőségében, a *túlban*, a másban, az isteni minőségekben.

S az is különös, hogy már a legkorábbi verseiben is ez a hit dolgozott.

Mikor 1967–68-ban az *Egyszemű éjszaka* című antológia anyagát gyűjtögettem, neki tulajdonképpen még alig jelentek meg versei (csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg: az első verse, *Anyám udvara* címmel, 1967. július 25-én jelent meg az *Új Ifjúság*ban). Számomra akkor Kulcsár Feri egy ismeretlen diák, egyetemista volt, úgy emlékszem, Németh Pista hívta föl rá a figyelmemet, hogy ez a gyerek érdekes verseket ír, s mikor 1969-ben, a kéméndi Nyári Ifjúsági Táborban személyesen is találkoztunk, nekem már komplett kész volt az *Egyszemű éjszaka* anyaga, de ő megígérte, hogy napokon belül hozza a verseit, s így megegyeztünk. Az igazság meg az volt, hogy nekem még éppen kapóra jött a tizenkilenc éves újabb költőbojtár, mert úgy láttam, hogy a fiatal költőket bemutatni szándékozó gyűjteményemben alig van egy-két valóban fiatal poéta. (A már említett Németh István például csak két évvel volt fiatalabb nálam, azaz 1968-ban már harmincegy éves volt). Kíváncsian vártam Kulcsár Ferenc verseit, s azok aztán témájukkal és formájukkal egyaránt meghökkentettek: a sodró, whitmani szabadversekben egy hívő lélek fohászait olvashattam, sokszor a vers, a forma önreflexiójává stilizálva.

Nem szaporítom a szót: Kulcsár Ferencet költőként is, emberként is egy tömbből faragták: az idő folyamán versformái egyre bonyolultabbakká váltak, gondolkodása mélyült, de az ember s az Isten létéről, a galaktikákba dobott végtelen-véges érzelmi, lelki és tárgyi létezőkről ugyanaz a gyötrődő, szenvedő és megváltásra vágyó ember meditál az utolsó verseiben is, mint amelyik az egykori, antológiás verseiben fohászkodott.

Nem szólam részemről, ha azt mondom, korai halálával pótolhatatlan veszteség érte költészetünket. Legutolsó, a távozása előtti években írt verseiben ugyanis arra lettem figyelmes, hogy ott az emberi szabad akarat és az isteni végzés (a „predesztináció") az univerzum és az emberi civilizáció egyre nagyobb tereiben, egyre terjedelmesebb konstrukcióiban teljesedett ki, s mindez mintegy valamiféle monumentális kálvinista verstemplomot ígért.

A költő néhány ilyen verse helyett itt most csak egyetlenegyet ajánlok az érdeklődők figyelmébe: *A világ csodája* címmel jelent meg a *Remény* című lap 2018. április 1-i számában.

A műben, rafinált módon, mintegy állítva-tagadva kerül felsorolásra a világ sok ékes építménye és szobra, hogy a befejezésben megszülessen a kálvini dísztelenség, puritánság ítélete:

A Mount Rushmore-ban kőbe vésett félistenek álma,
akárcsak az aztékok istenszobor-nyája. Katedrálisok,
mecsetek, szerájok – a siralomvölgy berkeibe
rántanák le a messzi mennyországot? Mindhiába, hiába,
nincsen módjuk árnyat vetni
a kezek nélkül épülő világcsodájára, a mindenható Isten
lélektemplomára.

A verstemplom befejezésére Kulcsár Feri barátunknak, sajnos, már nem jutott ideje.

(Elhangzott 2018. május 2-án, Dunaszerdahelyen, a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának Kulcsár Ferenc-emlékdélutánján.)

SZERZŐINK

BENKŐ GÉZA (1969, KISKÖVESD – 2017, SZERENCS) ▮ **DÉKÁNY NIKI** (1991, PÁRKÁNY) SZÍNÉSZ, SLAMMER ▮ **FORGÁCS MIKLÓS** (1973, LÉVA) ÍRÓ, DRAMATURG, RENDEZŐ ▮ **KOSZTRABSZKY RÉKA** (1987, BUDAPEST) KRITIKUS ▮ **MELLÁR DÁVID** (1992, DUNASZERDAHELY) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **PÁPAY SZANDRA** (1988, SÁRVÁR) PHD-HALLGATÓ ▮ **SOÓKY LÁSZLÓ** (1952, MARCELHÁZA) KÖLTŐ, ÍRÓ, DRÁMAÍRÓ, KRITIKUS ▮ **SZÁZ PÁL** (1987, VÁGSELLYE) ÍRÓ, DRAMATURG ▮ **TÓTH VIVIEN** (1994, BUDAPEST) ÍRÓ, A KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ MUNKATÁRSA ▮ **TŐZSÉR ÁRPÁD** (1935, GÖMÖRPÉTERFALA) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **VARGA EMESE** (1977, DUNASZERDAHELY) DRAMATURG, KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – MADÁCH-KÖNYVESBOLT (JÓKAI UTCA / JÓKAIHO)
ÉRSEKŰJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

SZEMEREI SZEREPCSERE I.–IV. (MASZK P.) FOTÓ, PRINT, 80x56 cm, 2014

FERENCZ S. APOR

1975-ben született Csíkszeredán, Romániában. Tanulmányait a csíkszeredai Nagy István Művészeti Középiskolában (1994), majd a bukaresti Művészeti Egyetemen (2001) végezte.
Több szakmai szervezetnek tagja: többek között a Romániai Képzőművészek Szövetségének, a budapesti Caffart Képzőművészeti Egyesületnek és a MAMŰ Társaságnak, valamint alapója és 2015 óta szerkesztője a *Fórumtizenöt* nevű online képzőművészeti fórumnak.
Szakmai elismerései között szerepel a Communitas Alapítvány alkotói ösztöndíja (2003, 2010), a Budapest Galéria ösztöndíja (2006), a Hollósy Simon-ösztöndíj (2006), a Barcsay-díj (2011), a II. Székelyföldi Grafikai Biennálé különdíja (2012). 2018-tól a sepsiszentgyörgyi Székelyföldi Nemzetközi Grafikai Biennálé kurátora.
Kollázsokat, asszamblázsokat, installációkat alkot, de a beállított fotográfiával is foglalkozik. Művein a sík- és térbeli alkotások izgalmas viszonyrendszerekbe kerülnek, megnyitva így az asszociációs lehetőségek tárházát.
A talált tárgyak új, abszurd kontextusba helyezésével, a retroképek átdolgozásával egyszerre működteti az emlékezés és az újragondolás mechanizmusait.

9 771336 508003 06